

An impressionistic landscape painting. The scene features a central tree with a trunk and branches rendered in shades of blue and purple, with green and yellow foliage. The background consists of rolling hills and a sky filled with textured brushstrokes in various shades of blue, green, and purple. The foreground shows a field with patches of green, yellow, and brown. The overall style is expressive and colorful, with visible brushwork throughout.

THORMA

BAY • BOROS • MURÁDIN

THORMA

KÖRMENDI GALÉRIA
BUDA PEST
1997

© Körmendi Galéria Budapest
ISBN 963 04 8061 1
ISSN 1219-4506
Körmendi Galéria Budapest sorozat-1.

A könyv alapkonceptiója: Dr. Bay Miklós	Hosszú András Somlói Antal
Szerkesztette: Szücs György	Dr. Tulván J. László Dr. Wieser Györgyi
Fekete-fehér fotók: Magyar Nemzeti Galéria Adattár Fotóarchívum: Bokor Zsuzsa	A könyv megjelenését anyagilag támogatta: Szeréna Kft., Budapest
Színes fotók: Bokor Zsuzsa Kőhegyi Zoltán Mester Tibor Somlói Kolos Szepsy Szűcs Levente Tahin Gyula	Tipográfia: Simon Zsolt Nyomdai előkészítés: Simon Stúdió Kft.
Angol és német fordítás: Dr. Bay Éva	Kiadó: Körmendi Galéria Budapest (Color Team Kft.)
Francia fordítás: Földi Eszter	Nyomdai munkálatok: Tisza Nyomda, Szolnok. Felelős vezető: Pintér József
Külön köszönet az alábbi gyűjtőknek segítségükért: Dr. Bokor Zoltán Dr. Böhm József Dr. Czell Lőrinc	Kötés: Kossuth Nyomda, Budapest
	A külső borítón a <i>Tavaszi szántás</i> (kat. 363.) c. kép részlete látható.

Tartalom

<i>Dr. Bay Miklós:</i> Előszó	7
<i>Dr. Bay Miklós:</i> Thorma János pályaképe	9
<i>Boros Judit:</i> „Mindenkinek nem lehet: Thorma János”	26
<i>Murádin Jenő:</i> Helyszínek, sodró idők	36
Fekete-fehér képek jegyzéke	48
Színes képek	49
Kiállítások	89
Thorma János műveinek alkotásjegyzéke	92
Rövid életrajz	103
Biography	105
Biographie	107
Biographie	109
Biografie	112

Előszó

Dr. Bay Miklós

Az elmúlt években Magyarországon és Erdélyben számos műalkotás került felszínre, így a nagybányai festőkolóniához tartozó alig ismert, illetve méltatlanul elfelejtett művészek alkotásai is. Ezzel festészetünk története bővült, bizonyos mértékig újraértékelődött. A kedvező folyamatot rendezvények, kiállítások szervezésével, könyvek megjelentetésével néhány kutató, művészettörténész nagymértékben elősegítette, így többek között: Banner Zoltán, Jurecskó László, Kishonthy Zsolt, Murádin Jenő, Szücs György és mások.

Munkájuk eredményes volt, ami meglátszik a műkereskedelemben is: a nagybányai festők munkái igen keresettek, az áraik magasak és a jobb festmények egyszerűen eltűntek a piacról. A fentiek sajnos kevésbé vonatkoznak Thorma Jánosra és műveire. A napjainkig tartó mellőzését illetve művészetének sommás megítélését mind nehezebben értettem meg és fogadtam el.

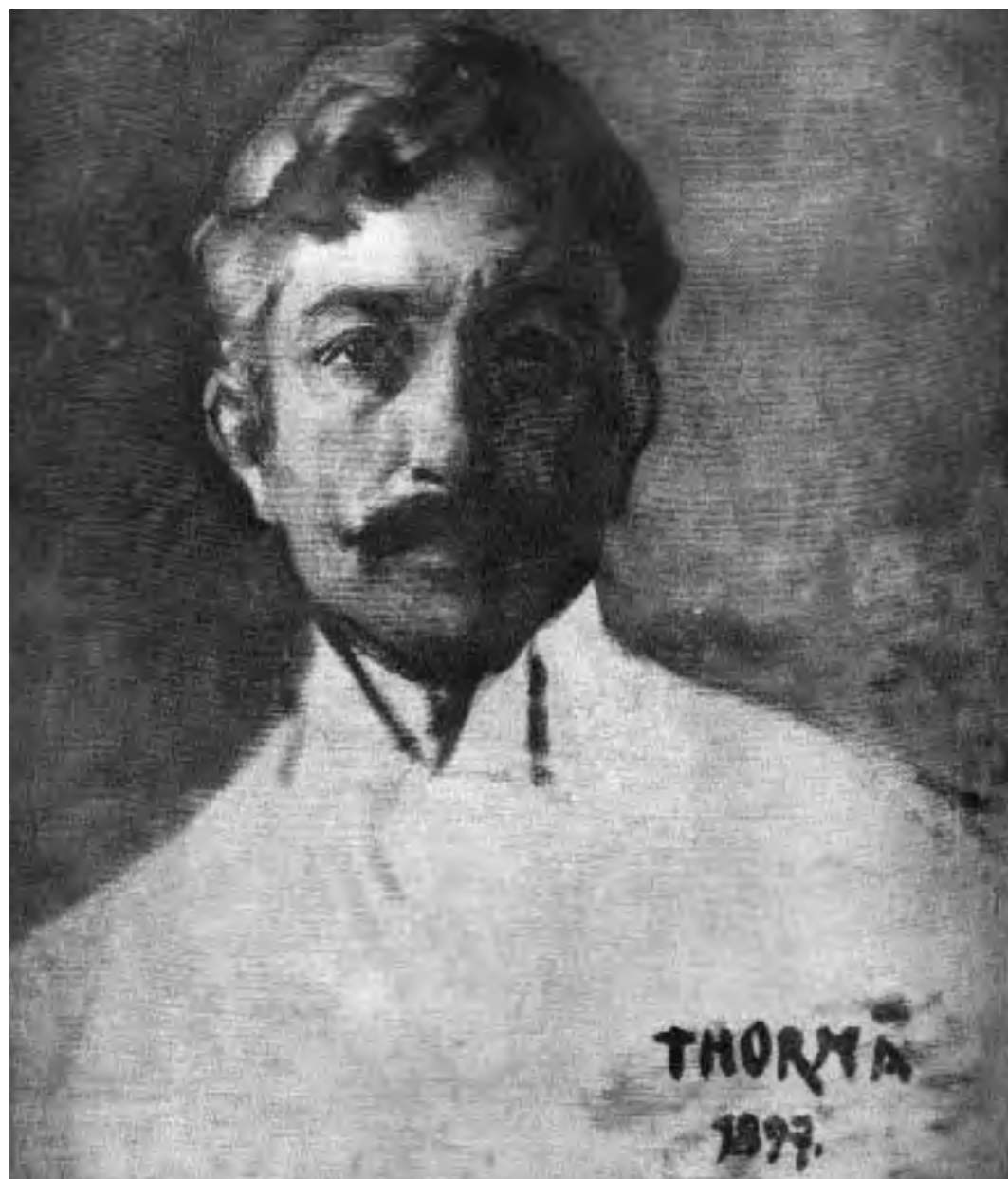
Thorma egyedül maradt az 1919 után Romániához csatolt Nagybányán az alapító tagok közül, vállalva a Festőiskola és a kolónia irányítását. Művészete nagy változáson ment keresztül, sikerült a korábitól egy merőben eltérő, egyedi hangvételű festészet kialakítása, melyet Magyarországon még a szakemberek sem nagyon ismernek, hiszen műveit senki nem katalogizálta, soha gyűjteményes kiállítása nem volt (kivétel halála után egy rosszul szervezett, rövid kiállítás 1939-ben Budapesten), nagymonográfia sem jelent meg róla. Az ötvenes években kialakított véleménnyel, hogy maradi, haladást gátló dzsentri, akinek 1919 utáni művészete gyenge, jelentéktelen, magyarázhatja – véleményem szerint – az érdektelenséget és a közönyt művészetével szemben.

Laikus létemre ezért vettem a bátorságot – hiszen csak gyűjtő vagyok –, hogy belekontárkodjam mások világába és könyv formájában megjelentessem életét, műveinek értékelését, valamint az összegyűjtött képeinek katalógusát, remélve, hogy ezáltal elősegítem egy új, árnyaltabb kép kialakulását művészetéről.

Szeretném megköszönni munkatársaimnak: Boros Juditnak, Murádin Jenőnek, Szücs Györgynek, Simon Zsoltnak, hogy mellém álltak és segítettek a könyv létrehozásában, valamint Dr. Körmendi Annának és Pintér Józsefnek az általuk nyújtott támogatást.

Thorma János pályaképe

Dr. Bay Miklós

Thorma János:
Önarckép, 1897

1 Thorma János 1870. április 24-én született Kiskunhalason. Édesapja csopaki Thorma Béla adóhivatalnok, édesanyja galántai Fekete Gizella. Röviddel születése után Jászberénybe költöztek, ahol gyermekéveit töltötte.

2 A legismertebb festő Mezey József volt, aki résztvett a szabadságharcban, ahol megörököltette Bemét és Petőfit. Később a nagybányai Szentháromság templom mellékoltárnak képeit festette.

3 Felvinczi Takács Zoltán: Thorma János. Magyar Művészet, 1928. évf. 282.

4 Réti István: A nagybányai művésztelep. Bp., 1994. 87.
(A továbbiakban: Réti 1994)

Thorma János szülei elszegényedett nemesi családokból származtak. A festő 14 éves korában, 1884-ben Nagybányára kerültek, ahová édesapját adóhivatali tisztviselőnek nevezték ki.¹ A család ahhoz a nagybányai úri társasághoz tartozott, amelynek műveltsége az országszerte jellegzetes lateiner műveltség volt, életük pedig biztonságos, nyugodt mederben, de általában szerény anyagi lehetőségek közepette zajlott. Politikai hovatartozásuk pedig hangsúlyozottan a magyar 48-as hagyományokra épült.

Ilyen körülmények között nevelkedett a fiatal Thorma, és a környezet hatással volt egész életére, megszabta társadalmi hovatartozását, baráti kapcsolatait, sőt művészi indulását, témaválasztásait is. Érdeklődési köre semmivel sem bővebb hasonló korú társaiénál, a kisváros által nyújtott szórakozási lehetőségek (kirándulások, vadászat) vonzzák inkább, mint az irodalom és a művészet.

Nem tudhatjuk, mi váltotta ki a festőművészet iránti érdeklődését, és milyen tényezők hatására lépett erre a nem teljesen szokványos pályára. A város otthonaiban nemigen találkozhatott eredeti műalkotásokkal, jó esetben olajnyomatokat, illusztrációkat láthatott. Művészeti könyvek igen kis számban voltak forgalomban, és Thorma nem szívesen olvasott. Nincs nyoma, hogy Nagybánya festészeti előlete Thormát befolyásolta volna.² A döntő tényező minden bizonnyal gimnáziumi rajztanárával való kapcsolatában és saját természetében keresendő.

Rajztanára, Horváth Henrik, festőnek készült és 1858-63 között a bécsi akadémia növendéke volt, Felvinczi Takács Zoltán szerint „középszerű festő, de tehetséges, érdekes és szenvedélyes ember volt. Kedvelte a bort, nem csinált nagy kérdést a tanári tekintély fenntartásából, de szeretettel foglalkozott azokkal a tanítványokkal akikben tehetséget látott”³. Észrevette Thorma tehetségét, igen sokat és „kedvvel oktatta iskolán kívül is” (Réti)⁴. A diáktársak és a kisvárosi ismerősök körében rajzai révén figyeltek fel Thormára, önértetének jól esett a szállingó szóbeszéd, hogy festő lesz belőle.

Ilyen „előtanulmányok” után iratkozott be – az érettségit követően –, 1887 őszén a budapesti Mintarajztanodába, ahol tanára Székely Bertalan volt. Nem mindennapi te-

hetségének köszönheti, hogy tanára már pár hónap után áthelyezte a másodévre. Székely a szokásos tantermi oktatáson kívül is foglalkozott vele, megismertette nézeteivel, elveivel. Thorma nagy szeretettel és tisztelettel tekintett rá, és később is minden alkalmat megragadott, hogy felkeresse egykori tanítómesterét, meghallgassa észrevételeit, tanácsait. Sok közös vonásuk volt: neveltetésük, hazafias érzületük, a művészethez való szigorú etikai viszonyuk.

Thorma 1888 karácsonya előtt utazott Münchenbe, ahol nem a híres Akadémiát, hanem az 1886-ban alakult Hollósy-iskolát választotta, és itt tanult, dolgozott 1890 nyaráig. München ekkor már több évtizede a magyar festők otthona, a fiatalok tanulóhelye volt. A képzés csúcspontját az Akadémia kompozíciós osztályába való felvétel jelentette, ahová előzetes rajzi tudás megszerzése után vették fel a jelentkezőket. Ez utóbbi oktatása céljából alapította barátai unszolására Hollósy 1886-ban – anyagi gondjából is kiutat keresve –, szabadiskoláját.

Hollósy egyedül korrigált növendékeinek. Tanításának alapelve a rajz volt. Diákjainak egyéniségét azonban figyelembe vette és tudásukat fokként fejlesztette. Korrektúrája élményszámba ment, „az egyéniséget nem nyomja kaptafába és nagyon törődik a tanítványival. Művészi finomságok dolgában pedig utolérhetetlen” – írta róla Réti István⁵. Hollósy mint a szélsőségek embere, egy dolgot csak meggyőződéssel és teljes odaadással tudott csinálni. Pedagógiai őstehetség volt, aki diákjainak gondjaiba beleéltte magát, magáévá tudta tenni nehézségeiket, és így rövid időn belül szinte mindenki-ből a legtöbbet hozta ki.

Meggyőződéssel hirdette művészeti elveit, és könyörtelenül bírálta az akadémiizmust, valamint a magyarországi művészeti viszonyokat: a műcsarnoki festészetet, a műkritikát, valamint a közönség és a hivatalos személyek tudatlanságát.

Személye köré egy lelkes, fiatal csoport szerveződött, amely nemcsak a diákjaiból, hanem az Akadémia növendékeiből, és a hasonló elveket valló művészekből állott. Főhadiszállásukon, a Lohengrin kávéházban hosszú órákon keresztül vitatkoztak a művészeti kérdésekről.

Az 1883-as és az 1887-es Glaspalast-beli kiállítások után Hollósy Jules Bastien-Lepage művészetében látja a „kivitel legmagasabb fokát, ő tökéletesítette azt az iskolát amit Holbein kezdett meg”⁶. Körének elve, hogy „a naturalista művész a saját érzését, vagy lelkét fejezze ki a természet által. Minél többet fel tud a természetből erre használni annál nagyobb művész. Aki pedig a természet minden porcikáját saját érzésének illusztrálására használni bírja az a legnagyobb művész. Ilyen volt Jules Bastien-Lepage”⁷.

Hollósy nemcsak mint tanár hatott és formálta a fiatalokat, hanem festőként is a haladót, forradalmi jelentette a megszokott akadémiizmussal szemben. Művészetének kulcsszavai a „természet és érzés”. E két fogalom lett az egész Hollósy-kör jelmondata is „a természet, mint a legfőbb úr, és az érzés, mint annak kultusza”⁸. Ebbe az iskolába és művészeti környezetbe került Thorma. Rajztudása kiteljesedett, s pár hónap múlva

⁵ Réti István 1891. máj. 31-én kelt levele édesanyjához Nagybányára. MNG Adattár, Réti-hagyaték

⁶ Hollósy Simon 1894. dec. 5-én kelt levele Koronghi Lippich Eleknek. In: Soltész Zoltánné: Hollósy Simon leveleiből. A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve, 1953. Bp., 1954. 618.
⁷ Réti István vázlatkönyve, 1892. MNG ltsz.: 1951.4454

⁸ Németh Lajos: Hollósy Simon és kora művészete. Bp., 1956. 14.

⁹ Réti 1994 i.m.: 96.

¹⁰ Benjamin Constant, Adolphe Bouguereau, Tony Robert-Fleury is korrigált neki.

¹¹ Réti István 1893-ban kelt levele nővérének Párizsból. MNG Adattár, Réti-hagyaték

próbaképpen felvételizett az Akadémiára, Liezen-Mayer Sándor kompozíciós osztályába, ahova felvételt is nyert, de soha nem iratkozott be. Tanulóéveit elhivatottság, önmagában való bizalom jellemezte: „Thorma, mint a nemes telivér mindig az első helyre tör a pályán, nem bírja, hogy előtte legyen a többi” – fogalmazta meg iskolatársa, Aranyossy Ákos⁹.

Hollósy az első perctől kezdve felismerte Thorma tehetségét és iskolájának eljövendő büszkeségét látta benne. Ugyanakkor Thorma, akárcsak tanuló társai, lelkesedett tanáráért, iskolai módszerét és festészetét, művészeti elveit követendő példának tartotta. Barátja, Réti István az ő tapasztalatai alapján és véleményét követve egyenesen Hollósy szabadiskolájába ment, meg sem próbálva az Akadémiára való bejutást.

A Hollósy-körhöz tartozó fiatal magyar művészek szemében a francia naturalizmus és Párizs jelentette a képzés, a tanulás szinte kötelező magasabb fokát. Ez érvényes Thormára is, aki már 1891-ben Párizsba utazik, ahol a legismertebb szabadiskolába, a Julian Akadémiára iratkozik be. Tanárai Doucet, Bramtot, de közben mások korrigálását is szívesen fogadja¹⁰. Itt festészete és tematikai érzéke önállósul, arány- és konstrukciókészsége, egységben látása tökéletesedik, színvilága gazdagabbá válik.

Érdekes Réti véleménye a párizsi oktatásról összehasonlítva ezt Hollósy iskolájával „előbb itt tanulni, azután menni Hollósyhoz. Ez volna a sorrend ... egyszerűségre, biztonságra oktatnak. Arról a finomságokról deliziáról úgy nagyban, mint kicsiben fogalmuk sincs, mint Hollósynál. Hanem azért nagyon jó ez minden Hollósy tanítványnak”¹¹.

A múzeumlátogatások, a megismert hatalmas képanyag Thorma látókörének kiszélesedéséhez vezetnek. Ismeri Manet nevét, de nem kerül kapcsolatba a Párizsban élő és működő modern irányzatok képviselőivel, igyekszik az igazi utat a saját erejéből megelni és az egyéniségének, elveinek megfelelő festési módszert kialakítani. 1893 januárja és júliusa között Rétivel a Julian Akadémián dolgozik, majd 1895 tavaszán (amikor a tél miatt nem tudja az *Aradi vértanúkat* folytatni) ismét Párizsba utazik, de ekkor már csak akt-tanulmányokat fest, amelyet a legjobb gyakorlatnak tartott a képalkotó munka közben.

Ezzel a dátummal gyakorlatilag be is fejeződnek tanulói évei. Igaz, hogy „tanulmányi céllal” ezután is sokat utazik külföldre, így 1897 és 1907 között hatszor Párizsba, 1897-ben Németalföldre, Olaszországba, Németországba, 1898-ban Madridba, majd hosszú szünet után 1925-ben újra Párizsba, 1926-ban Rómába. Ezek az utak azonban csak kevés és átmeneti hatást gyakoroltak festészetére. Az 1898 utáni utazások célja kivétel nélkül a *Talpra magyar!* megfestésével kapcsolatos problémáinak megoldása, a példák keresése volt.

A párizsi évek alatt sem szakad meg kapcsolata Hollósyval és körével. Minden évben, de volt úgy, hogy egy évben többször is felkereste a Münchenben élő és dolgozó barátait. Hollósyhoz való viszonya kritikaibb lett, de ennek ellenére kapcsolatuk baráti

vált, és a kölcsönös, egymás iránti tiszteleten alapult. Így történhetett, hogy már az első, 1891-es párizsi tartózkodása után megengedte magának, hogy Hollósyt figyelmeztesse az éppen akkor festett képének hiányosságaira, sőt Hollósy felkérésére belefestett a képbe is¹².

Hollósyban már 1894-ben megfogalmazódott, hogy iskolájával Magyarországra költözzön, ott egy új irányelveken alapuló, „privát” szépművészeti akadémiát alapítson, amely a fiatal magyar tehetségeknek megadja a lehetőséget, hogy az országon belül egy modern, nemzeti festészeti alakítsanak ki. Ehhez Hollósynak megvolt a tehetsége, a pedagógiai érzéke, nem beszélve az önbizalomról. „Én tudnám az egyetlen módját megmutatni annak, hogy kellene a magyar nemzeti művészetet fejleszteni” – írja 1894-ben¹³. Ezért, valamint a millenniumi ünnepségekkel kapcsolatos műalkotás megfestése miatt utazik 1895 februárjában – hosszú távollét után – Budapestre tárgyalni. Mivel kapcsolatokkal alig rendelkezik, Thormát kéri fel, hogy kalauzolja a fővárosban. Az akadémia gondolata nem valósult meg, viszont Máramaros megye képviselőivel megegyezett a huszti várról festendő mű elkészítéséről.

Ekkor merült fel az ötlet Thormában, hogy Hollósy látogasson el Nagybányára, hiszen úgyszólván helyszíni tanulmányokat kell végeznie Huszton, sőt az lenne a legjobb, ha iskolájával együtt leköltözne a nyári hónapokra Bányára. Az ötlet lelkes támogatója Réti István, aki aztán Thorma mellett részt vett az ehhez szükséges feltételek megteremtésében. Réti az első perctől kezdve beszámol barátjának, Lyka Károlynak az eseményekről, aki a nagybányai telep korai népszerűsítője, méltatója lett.

Thormának javaslatukkal azt akarták elérni, hogy a nyarakat is együtt tölthessék barátaikkal, másrészt látva Hollósy festészetének két-három éve tartó krízisét, az új környezettel segíteni akartak, amint ez kitűnik Rétinek Lyka Károlyhoz írott leveléből: „Hollósy viszonyai rendben vannak, ő maga a régi, erős, friss szellemű ember csak többet tud még s halad folyton. Dolgozni már nem sok stimmungja van, azok az impressziók, amelyekből az ő művészete táplálkozik 18 év alatt elhalványultak s nem bírnak elég erővel arra, hogy valakit munkára kényszerítsenek. A nyári expeditionak óriási hasznát remélem Hollósyra, mint művészre nézve”¹⁴.

A Nagybányára való leutazásban Hollósy álmának megvalósulását látta: magyar földön egy nemzeti festőiskola megalapítása és egy általa vezetett festőtelep létrehozása kialakíthatja a modern festészeti irányzatokon nyugvó nemzeti művészetet. Tudva, hogy lehetetlenség mindezt egyedül elérni, festőtársait is csatlakozásra bírta. Nagyon örült Iványi Grünwald Béla, Ferenczy Károly, Csók István lelkesedésének és szerette volna még Mednyánszky Lászlót és Szinyei Merse Pált is rávenni az utazásra. Ezért levélben kérte Thormát, aki szorosabb kapcsolatban állt velük, hogy szerezze meg őket az ügynek¹⁵.

¹² Réti 1994 i.m.: 74.

¹³ Hollósy Simon 1894. dec. 5-én kelt levele Koronghi Lippich Eleknek In: Soltész i.m.: 619.

Thorma 1890 körül

¹⁴ Réti István levele Lyka Károlyhoz. OSzK Kézirattár, Fond 65/524. 34. sz.

¹⁵ Hollósy Simon 1896-ban kelt levele Thorma Jánoshoz. MNG Adattár ltsz.: 3549/1939.

¹⁶ Réti István: Szinyei Merse, Ferenczy, Thorma. Magyar Művészet, 1938. évf. 65-66. (A továbbiakban: Réti 1938)

¹⁷ Csók István: Emlékezéseim. Bp., 1990. 103-104.

A leutazó csoportot Budapesten Iványi Grünwald, Thorma és Lyka várták. Thorma vezetésével megtekintették a millenniumi képzőművészeti kiállítást, megismerkedtek Szinyei műveivel: „Ezt a nevet nem hallottuk addig és most néma bámulattal tétován álltunk a „Majális” előtt. Nem volt rá sok szavunk csak: hogy szép, hogy gyönyörű. Új dolog, más, mint ami modern képeket Münchenben, Párizsban mi láttunk ... a „Hóolvadás” elé vultunk, ennek a kis vászonnak szinte kozmikus hangulata van ... olyannyira természeterejű volt ez a kép, hogy hozzáadtuk gondolatainkat, mint a valósághoz”¹⁶. Thorma és Csók még a kiállítás megnyitása előtt fedezték fel a rendezés alatt álló Műcsarnokban ezeket a műalkotásokat, felismerték nagyszerűségüket és megindították a harcot Szinyei művészetének elismertetéséért¹⁷.

A Nagybányára érkezőket egy kíváncsi, lelkes kisváros fogadta. A festők pedig az első perctől kezdve otthon érezték magukat, a város lakói közül többekkel egész életre szóló barátságot kötöttek.

Nagybánya mint bányásztelepülés már alapításakor városias jellegű volt. 1327-ben Károly Róbert például már a város régebbi jogait erősítette meg. Századunkra erős iparos és kereskedői réteg is kialakult, amely a kincstári bányák főleg külföldi mérnökeivel együtt a városi felső rétegét jelentette. A városi lakosság, gyakran német vagy zsidó származása ellenére magyarnak vallotta magát a környező falvak zömmel román népességével szemben. A falusiak adták a bányamunkások javát, akik különféle előjogaik miatt a „kincstári munkások” büszke címet viselték. A kulturális élet intézményei korán kialakultak, 1834-ben alakult meg a Casino Egyesület önálló könyvtárral, olvasóteremmel, 1861-ben a jótékonyági célokat szolgáló Nőegylet, majd 1869-ben a Polgári Olvasókör. 1796-ban az elsők között hoztak létre vándor színtársulatot, majd 1840 körül egy helyi műkedvelő színházat. 1874-től létezett az önálló újság, a „Nagybánya és Vidéke”.

A város főtere, az akkori piactér régi házaival, középen kúttal, másrészt a bányászok otthonait rejtő kis utcákkal és a gyönyörű természeti környezettel igazi nagy élményt jelentettek a fiatal festők számára. Thorma a városliget (Széchenyi liget) „lövölde felé eső részét” választotta ki az iskola működésének színteréül, és itt a Jókai domb elején, a Petőfi völgy kezdeténél állították fel Stoll Béla ügyvéd adományát, az ideglenes műtermet. Az újonnan érkezett festők napjai a természetben való gyönyörködéssel, kirándulásokkal, „ihletgyűjtéssel” és az élmények képi feldolgozásával, azaz festéssel teltek. Egyéni útját leghamarabb Ferenczy Károly találta meg, mellette Iványi Grünwald Béla és Glatz Oszkár voltak az első években a legtermékenyebbek.

A festésen kívül azonban alaposan kivették részüket a kisváros életéből is, hamarosan felfedezték a cukrászdákat és a kocsmákat, valamint kipróbálták a ligeti vendéglőt és a cigányzenekarát is. Estéknként itt gyűltek össze és halk cigányzene mellett folyt a vita a művészetről. A főszerepet Hollósy játszotta „akit Ádám Jóska bandája (cigányzenekara) imádott, mivel minden hangszeren tudott játszani; ha kedve tartja közibük ül, és

sorra veszi a vonósokat, hegedűt, brácsát, bőgőket, aztán a cimbalmot, még a klarinétton is tud ... Végén a banda kisbőgőse sírva öleli meg és azt mondja: valld bé Simon, ugye te is cigány vagy...”¹⁸. Ezek az éjszakába nyúló beszélgetések legtöbbször holdvilágos ligeti sétákban fejeződtek be.

A művésztelep festői és a Hollósy iskola növendékei kétéves munkájuk eredményeit 1897 decemberében külön kiállításon mutatják be Budapesten a régi Múcsarnok helyiségeiben. A tárlatot Wlassics Gyula kultuszminiszter nyitotta meg. A fogadtatás nagyon különböző volt; míg a haladó újságírók, irodalmárok, kritikusok nagy örömmel és elismeréssel fogadják őket, felismerve az új művészeti irány jelentőségét, addig a Múcsarnok kiállítóinak és látogatóinak nagy része (félteve hegemoniájukat) támadták és lepcskondiázták műveiket. A közönség általában értetlenül állt a művek előtt: nagyrészüik röhögni járt a kiállításra, szemtanúk szerint sokan hasukat fogva nevettek, vagy megbotránkozva távoztak. Az élclapok pedig tele voltak gúnyolódó cikkekkkel¹⁹. Magukat a festőket Salamon Ödön következőképpen írja le kiállításukon: „Amikor a Nagybányaiak kiállítása a régi Múcsarnokban megnyílt, egy tucat nagyon elegánsan öltözött úriember vont a magára a nagyszámú verniszázs-közönség figyelmét. – Kik azok az előkelő urak... ó, ezek bizonyára képet vásárló lordok! Pedig valójában nem lordok, hanem a nagybányai festők... Odahaza, Nagybányán piktori egyenruhát viselnek és azt a szerepet játsszák legalábbis, mint más városokban a huszártisztek, minden úri ház megnyílt előttük, és nem egy leányszív hangosan dobog ha ideáljának budapesti sikerét olvassa a lapokban”²⁰.

*

Thorma János első ismert munkája, a beteg édesapjáról festett portréja 1890-ből. 1892-ben festette Bilcz Irén, a későbbi Iványi Grünwald Béláné ülő, aranyhátteres, szecessziós portréját. Erről a képről írta legújabban Bernáth Mária: „Felmerül, hogy vajon nem az oeuvre legsikerültebb darabja-e”²¹. Majd két év munkája után ugyancsak 1892-ben fejezte be a *Szenvedőket*, melynek ötletét Párizsból hozta haza, és a kompozíciót nagybányai környezetbe helyezte. Egy hasonló témákat tartalmazó ciklus megfestését tervezte, de végül soha nem valósította meg. A képet először a Múcsarnokban állította ki sikertelenül, majd a müncheni Glaspalast (1893) és a párizsi Szalon (1894) következett, ahol „Mention honorable”-ra értékelték – 1896 pedig megvásárolja az állam. „Egyéni költészet szólalt meg ebben a képben egyéni festői érzéssel összhangban. Költői és festői érzések egymásba folynak és egymást fokozzák”²².

1893-ban egy Rétilvel való séta alkalmával merült fel az *Aradi vértanúk* megfestésének eszméje. Réti közlése szerint Thorma első dolga volt a tények megismerése, feltárása; ezt a lehető leglelkiismeretesebben végezte el. Minden forrásanyagot elolvasott, a helyszín megismerésére Aradra utazott, az egyetlen még élő, fellelhető szemtanúval találkozott, sőt Szatmáron egy kivégzésen is részt vett. Ezek után alakította ki a kompozíciót, és történelmi jelmezekbe öltözött modellekkel dolgozva festette meg a nagymé-

¹⁸ Ferenczy Béni: Írás és kép. Bp., 1961. 16.

²³ Lyka Károly: Magyar művészetlet Münchenben. Bp., 1982. 86.

²⁴ Lyka Károly: Festészeti életünk a milleniumtól az első világháborúig Bp., 1983. 56-57.

¹⁹ Ferenczy Béni: i.m. 13.

²⁵ Thorma János 1902. febr. 25-én kelt levele Lázár Bélához. MNG Adattár ltsz.: 3582/1939/1.

²⁰ Salamon Ödön: Művészek – maguk közt. Vasárnapi Lapok, 1897. dec. 26. In: A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1896-1909. Vál.: Tímár Árpád. Miskolc, 1996. 113-114.

²¹ Bernáth Mária: Nagybánya művésze. Új Művészet, 1996. 7.sz. 4.

²² Felvinczi Takács Zoltán: i.m.

retű képet. Meg volt győződve róla, hogy a történelmi és helyrajzi hitelesség betartásával fokozható a művészi teljesítmény.

A téma kiválasztása nem lehetett véletlen, neveltetéséből, hazafiasságából adódott: „Szenvedélyes kuruc természete nem tudta bevenni ezt a külsőségekbe fulladt világot”²³. A kép megfestéséhez különös erkölcsi erő, bátorság, művészi érettség kellett. Thorma minden színpadiasságtól mentesen, nagy komolysággal, egyszerűen oldotta meg a feladatát, és nagy sikert ért el vele. „Soha képkiállítás nem vonzott Budapesten annyi embert, mint ez a kiközösített kép. Ez a kép volt a temérdek történelmi tárgyú mű közt, amely művész lelkéből sarjadt s több volt egy feladat megoldásánál: vallomás.”²⁴

A kép nem egyszerűen történelmi festmény, nemcsak visszaemlékezés, hanem Thorma nemzedékének, a vele azonos politikai nézeteket valló magyar társadalomnak a véleményét, érzéseit akarta kifejezni. Egyértelműen politikai célt követett, hiszen 1902-ben, amikor kéri, hogy engedélyezze külföldön, Helsingforsban a képe kiállítását, a következő megszorítással adja csak át: „A kép Magyarországon kívül, tehát idegen országban semmi áron sem eladó. Szükség van erre ebben az országban, nem idegeneknek festettem”²⁵.

Nemcsak a kép témája, hanem a lelkes fogadtatás dacára, sorsa is tragikus. Thorma 1896-ban beküldi a Múcsarnokba, majd visszavonja, ezzel megoldva azt a kellemetlen helyzetet, amelybe a zsűrit hozta: hiszen a király látogatása miatt elképzelhetetlen a bemutatása, ugyanakkor visszautasítása is botrányos lenne. A saját költségén állítja ki, először az Orczy-ház egyik helyiségében majd a városligeti Vampetics vendéglő nagytermében. Megvásárlására senki sem tett javaslatot. 1897-ben a párizsi Szalonban, 1906-ban pedig a Múcsarnokban állította ki, majd ajándékképpen felajánlotta a Szépművészeti Múzeumnak – eredménytelenül. 1912-ben a nagybányai jubileumi kiállításon volt látható. 1918 decemberében feltekerve a debreceni Református Kollégium könyvtárában helyezte el megőrzésre, félteve nemzeti mondanivalója miatt. 1931-ben Réti és Petrovics Elek közbenjárására vásárolta meg végre az állam a Történelmi Képtár részére. (Sajnos a kép sorsa a későbbiekben sem lett kedvezőbb, ma sem látható, a Magyar Nemzeti Galéria raktárában vár restaurálásra és talán kiállításra.)

A következő évben Thorma hosszú külföldi tanulmányúton vett részt. Hazatérve bizonyos mértékig Rembrandt hatása alatt, de egyéni értelmezéssel festette meg nagyméretű munkáját, a *Békesség veletek*-et. Hollósy iránti barátságának is emléket állított azal, hogy Krisztus alakját róla mintázta meg. A festményt az 1897 kiállítás után az állam megvásárolta.

A fenti munkáival ismert festő lett, nevét országszerte emlegették. Nemcsak az *Aradi vértanúk* érzelmi alapon kiváltott elismerése volt ez, hanem a kritika egyhangú pozitív meglátása, mely Thormát hazánk egyik legnagyobb tehetségének, a jelen és a jövő festőjének tekintette. Ezt aláhúzta festőtársainak a véleménye is, így például Ferenczy Károly (aki a dicséretben általában szűkszavú volt) a *Békesség veletek* megtekintése

után Rétimek jelentette ki: „Láttam Jancsi képét – fenomenális!”²⁶. Réti, aki legjobb barátja is volt, az igazi nagy festőtehetségnek Thormát tartotta. Szinyei Merse Pál pedig Thorma meghívására látogatott el 1896-ban Nagybányára, és kereste fel kíséretében a többi festőt is műhelyeikben.

Ezek után nem csoda, hogy Thorma igazolva látta az általa követett út helyességét és az *Aradi vértanúkat* két, Réti által parafrázisnak nevezett témával kívánta folytatni, ezeknek azonban csak ceruzavázlataik ismertek. Az egyikben szinte látnoki szemmel jósolta meg az első világháború utáni Magyarország széthullását... „világos, holdas éj, szaggatott felhőzettel. És a millennium Magyarországa, fekete díszmagyaros urak, gyászfátyolos, díszesen öltözött asszonyok, vadul, őrjöngve táncolnak a bitók előtt és körül az orgia mámorában mit sem látva ... elől és oldalt árokmélyedésekben bokrok árnyékában ... mindenfelé, lappangva, lapulva rossz arcú emberek, kezükben kés, szemükben gyűlölet. A kép címe „Millennium” lett volna”²⁷.

1898 februárjában kezd a másik kép, a *Talpra magyar!* megfestéséhez. Ebben a munkájában az 1848-as forradalomnak és vezető egyéniségének, Petőfinek akart emléket állítani. A képen monumentális formában, 4x6 méteren az egész magyarság szabadság iránti szeretetét fejezte ki. A festmény megvalósításáért folytatott harca döntő módon befolyásolta életét. A maga által felállított mérce igen magas, tragédiája, hogy soha nem volt megelégedve az elért eredménnyel. Ez megnyilvánul szavaiban is 1936-ban, amikor utoljára látta művét az Epreskertben: „Azt hiszem ki lehet állítani így. Dolgozni rajta többet már úgy sem tudok”²⁸.

*

1896-ban Thorma fiatal, 26 éves jó megjelenésű, korán öszülő férfi. Kellemes, barátságos, de kissé tartózkodó természetű. Tisztelettudó, de ezt saját személyével kapcsolatban is elvárja. Szívesen vesz részt a társadalmi rendezvényeken, mulatozásokon, cigányozásokon. Embertársaival, barátaival szemben nyílt, becsületes, szolgálatkész. Magáról írja Rétimek: „...sohasem tudtam hízelegni, képmutatóskodni és csalni. Ezek az alkalmazkodószerveim teljesen hiányoztak. Amíg mások csellel mindent elértek, nekem kéreccsel, adósságcsinálással kellett művészi vágyaimat kielégíteni, ha dolgaimat előrevinni akartam”²⁹.

„Környezetének dolgai, problémái érdeklék, de legtöbbször csak nyugodt szemlélője az eseményeknek, és véleményét megtartja magának, – Ferenczy Béni szerint – nem volt „debatter”, az ellenvéleményt mosolyogva vette tudomásul és hallgatott ... nem emlékszem, hogy Thormát valaha felindultan vagy tűzbe jöve láttam volna ... benne volt a legtöbb a „vidéki úriember” büszkeségnek látszó zárkózottságából.”³⁰

Thormának mint művészi egyéniségnek a megítélésére a legilletékesebb Réti István, aki nemcsak gyerekkori barátja, hanem kezdettől fogva festőtársa is, s akivel minden problémáját megbeszélte és véleményét is kikérte. „Nemcsak festőileg, vizuálisan, hanem érzelmileg, belső tartalma szerint is érdekelte a világ. Érzelmei és gondolatai,

²⁶ Réti 1994: i.m. 89.

²⁷ Réti 1938: i.m. 78.

²⁸ Réti 1994: i.m. 96.

²⁹ Thorma János 1932. jan. 22-én kelt levele Réti Istvánhoz. MNG Adattár ltsz.: 7726/1955.

³⁰ Ferenczy Béni: i.m. 11.

³¹ Réti 1994: i.m. 94.

³² Bernáth Aurél: Kisebb világok. Bp., 1974. 193.

³³ Thorma János 1899. márc. 20-án kelt levele Réti Istvánhoz. MNG Adattár ltsz.: 7670/1955.

³⁴ Hollósy 1898. dec. 17-én Münchenből kelt levele Rétihez. MNG Adattár ltsz.: 5371/1939.

amit más ember szavakkal mondana ki, képszerűen jelentkeztek. Soha sem ismertem még valakit a festők között, aki annyira képekben gondolkozott volna ... Igazában a szemén keresztül bár, de szíve szerint az ember érdekelte, a cselekvő, a szenvedő és a szenvedélyes embert érezte át. Ezeket akarta kifejezni ezer változatban, éppen érzelmi aktivitásukban, emberkörülményeik s eseményeik közepette. ... Képzelete az élet eseményeit, történéseit látta és töltötte meg lelki tartalommal, a külső megjelenés formáiban. Az emberek külső és belső életét akarta egyetemesen kifejezni nagy történelmi vásznain éppúgy, mint kisebb életképein. A fenti célokat bizonyos akadémikus képszerűesítéssel és a természet iránti tisztelettel, becsületességgel akarta elérni.”³¹

Ezeknek az elveknek a figyelembevételével próbálta megoldani a reá háruló feladatokat a *Talpra magyar!* megfestésekor is. Az akadémizmus követelménye szerint megkonstruált teret a naturalizmus igényeinek megfelelő tartalommal töltötte meg, szigorúan ügyelve a történelmi és helyrajzi pontosságra; ezért többször Budapestre utazott, és a nap különböző szakaszaiban rajzokat, vázlatokat készített a helyszínről. A március 15-ével kapcsolatos eseményeket szemtanúkkal való találkozásokon keresztül igyekezett megismerni.

A feladat tökéletes megoldása szinte lehetetlen volt. Thorma azonban ezt a tény nagyon hosszú ideig, még tudat alatt sem fogadta el. A festészeti problémák megoldásáért folytatott szellemi harc, valamint a nem mindennapos fizikai teljesítmény (naponta 8-10 órát dolgozott állványon, melyről 5-10 percenként szállt le, hogy megfelelő távolságból megnézzze az elért eredményt) igen kifárasztották.³² A kép lassan rögeszméjévé vált, amely gyötörte, eluralkodott rajta és megváltoztatta egész életét. Ezt a következőképpen írja le egy 1899 márciusában keltezett levelében: „...saját maga dolga az embert annyira igénybe veszi és kifárasztja, hogy csuda, ha bele nem bolondul. Aludni csak ritkán tudok, zavaros álmaimban többnyire képeimmel vesződöm s ha reggelenként felébredek alig tudom megkülönböztetni a valóban és az álomban történeteket. Emellett nincs semmi pihenésem, sem a barátaimat, sem a lányokat nem szeretem, unom őket, húzódom tőlük, mert csak alkalmatlanok. Ezekből láthatod, hogy az életem sem valami rózsás. Úgy szeretnék én is szeretni akárkit, vagy akármit. De ez a képzelt világ és annál erősebb valóság semmiképpen nem nyújt kárpótlást ezért a szellemi vajúdásért, ami most testem, lelkem sanyargatja”³³. De nemcsak ismerőseitől, barátaitól húzódik el, hanem magatartása festőtársaival szemben is megváltozik. Erre az időpontra esik (1899) Hollósy Rétihez írott levele, amelyben panaszkodik Thorma elhidegüléséről.³⁴ Itt kell kitérni Hollósy távozásával kapcsolatos okokra, tényekre. A közvetlen kiváltó eseményben Thormának döntő szerepe volt. Egy éjszakai mulatozás közben, 1901 nyarán Hollósy félreértve Thormát azt hitte, hogy feleségét megsértette és ezért leütötte. Ezt másnap párbaj, majd Hollósy végleges távozása követte. Utóbb Hollósy nagyon sajnálta tettét, bocsánatot is kért, de ismerve Thorma természetét nem csoda, hogy soha nem tudott megbocsátani és többet nem találkoztak. Az évek folyamán rendkívül

változatos módokon magyarázták ezt a távozást; az egyszerű, véletlen incidenstől a mély művészeti okokig.

Tény, hogy Hollósy rövid három év alatt elvesztette vezető szerepét, amit nehezen bírt elviselni. Hollósy különben sem tudott soha beilleszkedni a kisváros „úri társadalmába”, habár eleinte ezt még el is várták tőle. A város vezetőinek közeledését, érdeklődését személye és iskolája elleni támadásnak vette: „ahány Nagybányai előkelőséggel össze tudott sorsom hozni, mindég akadt köztük olyan is, amelyik határozottan érezte, hogy a kétezer forint révén neki is van joga rajtam, vagy a hozzám közel állókon egyet haraphatni”³⁵. Thorma már 1899 márciusában írja Rétiinek: „Szóval itt nagy baj van. Dr. Moldovánnak azt mondta (Hollósy), hogy elmegy a müncheni consulhoz a subventio érdekében, mert ő a rongyos Nagybányaiaktól nem akar semmit. Tehát úgy állunk, ahogy a legrosszabb. A városban eddig sem volt nagy a bizalom az öreg iránt, képzelheted, hogy ezek az utóbbi események egy csöppet sem erősítették, azaz növelték... Hidd el ilyen körülmények közt magam is kezdem elveszteni az ügy iránti lelkesedésemet...”³⁶.

Hollósy második házassága a helyzetet csak súlyosbította. Úgy érezte, hogy festőtársai is ezért hidegültek el tőle és közösítik ki. Az igazság az, hogy ez kétoldalú dolog volt: Ferenczynek családja volt, Grünwald akkor nősült, Thorma képével küszködött és ebben az időben kezdett el politizálni, Réti pedig soha nem volt cigányozó, mulatozó alkat; így aztán Hollósy lassan magára maradt, folytatva megszokott müncheni életmódját, a mindennapos kocsmázást. A másik oldalról felesége azt hitte, ha elszigeteli barátaitól, akkor helyzete megszilárdul. Thorma nemhogy ellene, sőt mellette volt a házasságának – „az öreg dolgán sokat javítana, ha elvenné az asszonyt” – volt a véleménye.³⁷

A helyzetet tovább rontotta, hogy Hollósy anyagi problémákon csúnyán összeveszett Grünwaldal, mire az kilépett közös magániskolájukból. „Nem tudom az idén, hogy férünk meg békességben nagybányai piktorok. Az öreg és Béla közt a lehető legelkeseredettebb harc folyik, amelyben képzelheted az öreg nem válogatja a fegyvereket. Nemcsak Bélát, de a feleségét is folyton gyalázza úton-útfélen” – írja Thorma Rétiinek.³⁸

Hollósy művészeti válsága Nagybányán is folytatódott, emellett iskolájával kapcsolatban is nehézségek merültek fel. Érdekes, hogy Thormát, aki nem volt „teoretikus” típus, foglalkoztatta a művészet taníthatóságának problémája, és 1897-ben Rétihez írt levelében³⁹ részletesen leírja egy festőiskola tervezetét, sőt még az építendő épület nagyságára és megvilágítására is ad útmutatásokat. Elveit a „Művészeti nevelésről” címmel 1898-ban a „Nagybánya és Vidéké”-ben adta közre, majd 1899-ben külön füzetben is megjelentette.⁴⁰ Itt összegezte a Hollósy-iskolában, a Julian Akadémián és különböző tanulmányútjain gyűjtött tapasztalatait.

Lényegében ezek alapján indítják be 1902-ben, Hollósy távozása után négyen – Ferenczy, Grünwald, Réti és Thorma – a szabad festőiskolájukat. (A Képzőművészeti Főiskolának a húszas években való megreformálása, amit Lyka Károly és Réti István vitt

³⁵ Hollósy 1900. márc. 30-án kelt levele Rétihez. MNG Adattár ltsz.: 5369/1954.

³⁶ Thorma 1899. márc. 20-án kelt levele Rétihez. MNG Adattár ltsz.: 7670/1955.

³⁷ Thorma 1899. ápr. 17-én kelt level Rétihez. MNG Adattára ltsz.: 7686/1955.

³⁸ Thorma 1899. márc. 20-án kelt levele Rétihez. MNG Adattár ltsz.: 7670/1955.

³⁹ Thorma 1897. márc. 3-án kelt levele Rétihez. MNG Adattár ltsz.: 7676/1955.

⁴⁰ Nagybánya és Vidéke, 1898. dec. 16., valamint MNG Adattár ltsz.: 13494/1960.

⁴¹ Jánosy Béla 1905. szept. 12-én kelt levele Rétihez. MNG Adattár, Réti-hagyaték

véghez, nagyrésztben szintén a Thorma által meghatározott alapelvek szerint történt. Thorma művészet-teoretikus szerepe tehát sokkal nagyobb, mint ahogy a köztudatban fennmaradt.)

Thorma életét a továbbiakban is a *Talpra magyar!*-ral kapcsolatos problémák határozzák meg és a több hónapos intenzív munkát követő szünetekben pihenésképpen ő is alámerül a kisváros mulatozásaiban, sokszor idegeneknek, laikusoknak sírja el bánatát, gondjait, mindazt amit festőtársaival sem oszt meg. Ezek a kikapcsolódások általában rövid ideig tartottak, mivel hamar felmerült az alkotás iránti vágya, s ilyenkor festette az általa „mellékeseknek” minősített kiváló munkáit. Ezekben az években rendkívül keveset dolgozott, erejének nagy részét a *Talpra magyar!* emészti fel, ritkán van ideje és kedve mást festeni. Ezt nagyon kevesen értették meg, a köz véleményét fejezi ki Jánosy Béla Rétihez írt levele: „Te rólad és Thorma Jancsiról úgy beszélnek itt Budapesten, mint a két legnagyobb modern művésztehetségéről a magyar fajnak, kiket azonban a lustaság megöl, semmivé tesz”⁴¹.

*

Századunk első évtizedében a nagybányai festőket mind jobban elismerték, ennek következménye, hogy a telepen szinte minden jelentős művész megfordult, sőt egyeseket hosszabb időre is idekötött a város és a környék szépsége, a telep atmoszférája. Ezek számát növelte, hogy a volt festőnövendékek egy része vissza-vissza tért, s nyaranta az iskolán kívül továbbra is itt dolgozott. Télen Budapest, München, de főleg Párizs iskoláiban, akadémiáin folytatták tanulmányaikat, így természetes, hogy a kialakuló modern irányzatokkal kapcsolatba kerültek és visszatérve Nagybányára megmutatták frissen készült festményeiket. Őket nevezték Nagybányán neósoknak, értve a jelző alatt valamennyi modern irányzat követőit. A neósok megjelenése Nagybányán 1906-ra tehető, amikor Czóbel kiállította műtermében a „Fauves” stílusban festett képeit. A kolónián élő fiatal festők szinte mindannyian hosszabb-rövidebb ideig megpróbálkoztak az új irányzat követésével. Az „öregek” közül azonban egyedül Iványi Grünwald Béla volt az, aki rokonszenvezett velük és 1909-ben a kecskeméti művésztelepre sokat közülük magával is vitt.

Amíg az iskolán kívül működő festők modern törekvéseit a kolónia és az iskola vezetői esetleg fejszóválással, enyhe kritikával fogadtak, addig az iskolában tanulókat sokkal szigorúbban ítélték meg, s természetüktől és meggyőződésüktől függően különbözőképpen reagáltak: Ferenczy „az így látom, így akarom” típus képviselőinek egyszerűen nem korrigált többet, Réti hosszú órákon keresztül próbálta meggyőzni őket, Thorma nem törődött velük, illetve hagyta, hogy csinálják, ahogy akarják – Iványi Grünwald viszont pártfogolta őket.

A különböző irányzatok megjelenése és az ezekkel kapcsolatos viták mindaddig nem okoztak komoly ellentéteket, amíg bizonyos anyagi és hatalmi érdekek miatt Boromisza Tibor és az iskola vezetői között nyílt harca nem került sor. Thorma és Réti 1909-ben

Iványi Grünwald távozása után a város vezetőségétől bizonyos kedvezményeket harcoltak ki (így 5000 Korona szubvenciót az iskolának, 6 műterem-lakás építését stb.). A vizsály igazi oka a lakások elosztása, a pénzügyi támogatás felhasználása, az iskola vezetése volt. Boromisza szerette volna elérni, hogy a városi tanács nevezze ki az iskola tanárait és döntsön más ügyekben is (családi és baráti kapcsolatai miatt támogatókat remélt). Ezt azzal indokolta, hogy az iskola és az általa képviselt festészet túlhaladott, nem felel meg a modern követelményeknek. Az iskola vezetői ezt visszautasították. A vizsály az „öregék” javára dőlt el, minekutána 14 fiatal, a telepen élő festő nyilvános nyilatkozatában melléjük állt. Helyzetük megerősítésére és jogi megalapozására hozták létre 1911. október 21-én a Nagybányai Festők Társaságát, amely a kolónián élő festők hivatalos szerve lett.

Thormáról az elmúlt évtizedek folyamán az a megalapozatlan, téves vélemény alakult ki, miszerint ez időben úgy festészetében, mint emberi és művészi felfogásában is ő lett volna a legmaradibb, a haladást fel nem ismerő egyéniség az iskola vezetői között. Ez a vélemény azonban – ismerte levelezését, kortársai véleményét –, nem állja meg a helyét. Thorma tisztában volt az egyes modern irányzatok jelentőségével, soha nem igyekezett festőbarátait, tanítványait befolyásolni, gátolni ezek alkalmazásában. Egy Rétihez írt levelében Ferenczy megemlíti, hogy a Nyergesújfalun csoportosuló neos irányzattal nem szimpatizál, ellenben Thorma mintha kedvelné őket.⁴²

Thorma 1907-ben megtekinti a francia művészek budapesti kiállítását, ahol elsősorban Gauguin munkái ragadják meg. Lelkesen állapítja meg, hogy „akkora eredetiség, erő van bennük, hogy bátran állíthatjuk a legjobb primitívek művei mellé is, művészi kvalitás tekintetében”⁴³. Hasonló a véleménye az 1911-es „Nyolcak” kiállításáról is, ahová kizárólag ebből a célból utazott fel Nagybányáról. A tárlatot szemlélve egy ismerőse által feltett kérdésre „Mit szól ezekhez a szörnyűségekhez?” azt válaszolta: „Ha így éreznek, jól teszük, ha így festenek...”⁴⁴ Thorma már ezen a két kiállításon rájött, hogy művészetén változtatnia kell, de még pár évre szüksége volt, hogy új szemlélete festményekben jelentkezzen. Egyszerűen nem volt ereje szakítani a *Talpra magyar!*-ral. Önbecsülése nem engedte meg, hogy feladja a harcot.

Még egy tényezőt tartok fontosnak, amely a későbbiekben ösztönözte, hogy új irányba lépjen: ez az általa kezdeményezett 1912-es nagybányai jubileumi kiállítás. Az összegyűlt hatalmas képanyag láttatta az elmúlt 15 év eredményeit, valamennyi irányzatát. Nyilvánvalóvá válhatott előtte is, hogy festészete a legkevésbé nagybányai, és a legkevésbé modern. Ezek után jelentkezik új munkáival, és a következő években aránylag többet is fest. Képei kivilágosodnak, színesebbek lesznek. Ebből az időből származnak olyan érdekes és szép munkái, mint a *Tavaszi*, a *Húsvéti körmenet*, az *Újoncok*. Az új irányt az 1917-es Ernst Múzeumi kiállításán mutatja be, kevés sikerrel.

Önarckép, 1900-as évek

⁴² Ferenczy 1907. ápr. 16-án kelt levele Rétihez Rómába. MNG Adattár ltsz.: 8271/1955.

⁴³ Thorma 1907. jún. 17-én kelt levele Rétihez Rómába. MNG Adattár ltsz.: 7592/1955.

⁴⁴ Lyka Károly: Vándorlásaim a művészet körül. Bp., 1970. 295-296.

⁴⁵ Réti 1938: i.m.

⁴⁶ Borghida István: Ziffer Sándor. Bukarest, 1980. 5.

⁴⁷ Thorma János 1925. máj. 8-án kelt levele Rétihez. In: Radocsay Dénes: Thorma János 1870-1937. A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve, 1953. Bp., 1954. 407.

⁴⁸ Réti István: A harminc éves Nagybánya. Magyar Művészet, 1926. évf. 384.

Ugyanakkor művészetének átalakulását több tényező is elősegítette. 1916-ban, miután édesanyja meghalt, nagy felsőmegvilágítású műtermével együtt eladta családi házat és beköltözött a festőtelepre. Életkörülményei lényegesen megváltoztak, közelebb került festőkollégáihoz, tanítványaihoz, és a tipikus nagybányai motívumokhoz. 1913-tól kezdve gyakorlatilag egyedül irányította az iskolát (Réti ekkor nevezték ki tanárnak Budapestre, Ferenczy már 1906 óta tanított, Iványi Grünwald pedig 1909-ben végleg eltávozott Nagybányáról). Nem véletlen, hogy 1916-ban Ferenczy lemondása után őt választották az Nagybányai Festők Társasága elnökévé.

Az 1918-as év és Nagybánya Romániához való csatolása azonban kihatott Thorma életére is. Ezt megelőzően, két nagyméretű, nemzeti témájú festményét, az *Aradi vértanúkat* és a *Talpra magyar!*-t, tartva az esetleges következményektől, Debrecenben a Református Kollégium könyvtárában helyezte el. Így fizikailag is megszabadult a képek ránehezülő szellemi nyomásától. Ettől kezdve saját maga előtt is nyugodtan vállalhatta az új irányú művészeti tevékenységet. Ez a felszabadultság nemcsak festészetében, hanem egész életében megnyilvánult. Erkölcsi és hazafias kötelességének tartotta, hogy képviselje a kisváros magyarságának az érdekeit. Magatartásával, példamutató viselkedésével első perctől kezdve vezető szerepet játszott a városban, és mindenki részéről közmegebecsülésnek örvendett, beleértve az új rendszer vezetőit is: „éles értelmű gyors ítélete, mérsékelő bölcsessége, mint a világítótorony fény, úgy állott az éjszakában és világított azoknak, akik tájékozódni akartak”⁴⁵. Borghida István a következőképpen emlékezik rá: „Kölyökkoromban még láthattam Thorma Jánost is Nagybánya akkori festőfejedelmét. Korona helyett ezüst haj övezte napbarnította finom fejét. Ha végigment a város utcáin megsüvegelték a járókelők. Csodáltam magas, szálás alakját, előkelő tartását, úri modorát...”⁴⁶.

Thorma teljes mértékben átértékelte felelősségét. 1925-ös bukaresti útja után Rétinek írt levelében olvashatjuk: „A múlt hó utolsó napjaiban éppen a bukaresti utam előtt influenzába estem, de semmi esetre sem akartam elmulasztani az utamat, mert félttem, hanyagsággal fognak vádolni az erdélyiek, a regátbeliek pedig legalábbis irredentizmussal”⁴⁷.

Magánéletében is változás következett be, magához vette távoli rokonát és tanítványát, Kiss Margitot, akivel később 1929-ben összeházasodtak. A Nagybányai Festők Társasága és a Szabad Festőiskola szervezettel és jogilag is változatlanul fennmaradt. Az utóbbi egyetlen vezetője Thorma. „Thorma nemes egyénisége állt őrt mind a kettőnek, mint a pompeji katona a vártán és ő a biztosítéka a tiszteletnek, amellyel az új impérium a művészet politika nélküliségét elismerte. Az iskolában amelyet már csak ő egyedül vezet két nemzet fiatalsága dolgozik egymás mellett a művészetben egyesülve.”⁴⁸

Már 1919-ben megjelentek a román akadémiák ösztöndíjas növendékei nyári gyakorlatra. Elképzelésük az volt, hogy saját tanáruk korrigáljon nekik, Thormának viszont sikerült az iskola önállóságát megőriznie, a román tervet megakadályoznia. Elvállalta a román növendékek díjtalan korrigálását is. Az erdélyi származásúak mellett mind

több magyarországi tanítvány is ellátogatott Nagybányára annak dacára, hogy hathónapos vízumra volt szükségük, amiért Bécsbe kellett utazniuk. A növendékek száma évről évre nőtt, többször 150 körül mozgott. Ez igen nagy igénybevételt jelentett Thorma részére, úgy fizikailag, mint szellemileg: „Az iskola bizony sok dolgot ad ez évben. Már elérte a tanítványok létszáma a tavalyit. Ez idő szerint 120 beiratkozás történt, 8 modell áll naponként. Engem is kimerít az iskola vezetése és adminisztrálása. Rengeteg sokat háborgatnak a nap minden órájában. Én vagyok az írnök, pénztárnok, titkár, a tanár és az igazgató egy személyben”⁴⁹. Thorma rendkívüli tevékenységét igen nagyra becsülték és elismerték a román hivatalos szervek is: így az iskolának több magasrangú látogatója volt az évek során, 1924-ben kitüntették a „Bene merenti” első osztályú érdemrenddel, majd 1925-ben a bukaresti Salonul Oficial zsűrijébe hívták meg, egyetlenként a csatolt részekből és Erdélyből. 1927-ben, amikor bejelenti, hogy nem korigál tovább az iskolában, a miniszteri kiküldött határozottan kijelentette, hogy a diákokat csak Thorma tanítására küldenek Nagybányára.⁵⁰

De nem csak a hivatalos körök, hanem román tanítványai is nagyra becsülik: „a fiúk Bukarestben megvártak az Ateneul előtt, mikor jöttem ki a zsűri üléséről, körülfogtak nagy éljenzéssel, és beszéddel üdvözöltek. Félttem, hogy még bekísérnek, mint afféle lázítót. Megálltak az utcán az emberek, a zsűror társaim és nagyban csodálkoztak az ováción és az én népszerűségemen...”⁵¹. Sok jelentős festő kezdte pályafutását Thorma irányításával, Boldizsár István, Bernáth Aurél, Pirk János, Szőnyi István, Göllner Elemér, Mund Hugó, Szolnay Sándor és a románok közül Eugen Pascu, Aurel Ciupe, Alexandru Ciucurencu stb.

Az első világháború után Nagybányán a hangsúly az iskola irányába tolódott el. Thorma erkölcsi kötelességének tartotta tanítványai irányítását, problémáik orvoslását. Ez nem mindig volt egyszerű feladat, és sok diplomáciai érzéket követelt tőle. Ezt bizonyítja egy Rétinek írt levele is: „A kolónia szintén nagyon beteg testileg és lelkileg is. Nincs két piktor jól egymással. Mindegyik vezető szerepre vágyik és egyik impotensebb, mint a másik. De azért képesek egymást felfalni, hogy ami van, az minden az övé legyen. Hihetetlen ez az önzés és irigység és az általános képmutatás ... Ha egészségem volna még, elbánnék velük és ráncba szedném őket”⁵².

Tehát a személyes torzsalkodások elsimításában ugyanúgy részt kellett vennie, mint a hivatalos szervekkel való kapcsolattartásban. A festők megélhetésének biztosítása továbbra sem volt egyszerű feladat: a magyarországi kiállításokra illetve eladásra képet küldeni sok bürokratikus formassággal járó és drága dolog volt, a bukaresti Szalonban való részvétel költségeit pedig teljes egészében a festőknek kellett fedezniük. Maradt a helyi, erdélyi kiállításokon való szereplés és a műtermi eladások lehetősége.

Thorma egészségi állapota 1925 után megromlott. Ez és az a tény, hogy az iskola miatt kevés ideje jutott saját művészi munkájára, érlelték meg benne azt a gondolatot, hogy az iskola irányítását fokozatosan átadja fiatalabb kollégáinak „Elhatároztam, hogy

⁴⁹ Thorma 1925. aug. 3-án kelt levele Rétihez. In: Radocsay i.m. 408.

⁵⁰ Thorma 1927. jan. 7-én kelt levele Rétihez. In: Radocsay i.m. 410.

⁵¹ Thorma 1925. máj. 8-án kelt levele Rétihez. In:Radocsay i.m. 408.

⁵² Thorma 1927. máj. 7-én kelt levele Rétihez. In: Rácz Albert: Thorma János naplója. Korunk, 1979. 3.sz. 205.

⁵³ Thorma 1925. aug. 3-án kelt levele Rétihez. In: Radocsay i.m. 408-409.

⁵⁴ Thorma 1926. aug. 11-én kelt levele Rétihez. In: Radocsay i.m. 409.

⁵⁵ Thorma levele Thegze Gyulának Debrecenbe. In: Rácz Albert i.m. 206.

⁵⁶ Thorma levele az Ellenzék szerkesztőségének. MNG Adattár ltsz.: 20207/1979.

⁵⁷ Rácz Albert: i.m. 207.

ez évben bejelentem visszavonulásomat az iskola vezetésétől ... munkálkodásomban rendkívül zavar – be kell vallanom, nem rendelkezem, olyan sok fölösleges energiával, hogy az iskolára is jusson. Azt hiszem Isten, ember előtt eleget tettem társadalom iránti kötelességemnek és meg fogják nekem bocsátani, ha most már visszavonulok.”⁵³

1926-ban Mikola Andrászt és Krizsán Jánost próbálja bevonni az iskola vezetésébe, de ez sikertelenül végződik, mivel egyrészt a román növendékek ragaszkodnak a személyéhez, másrészt Mikoláékat sértette, hogy Thorma továbbra is beleszólt az oktatásba. Sokat foglalkoztatta és nyugtalanította az iskola sorsa, szívesen átadta volna végleg a vezetést, de nem bízott társai képességeiben. Ezért úgy gondolta, hogy először csak ideiglenesen bízza meg őket a tanítással, megtartva a visszatérés lehetőségét. „Sajnos ezen elővigyázatosságra nagy szükség van az iskola fennmaradása érdekében, ugyanis Zifferen és Valéron (Ferenczy) kívül a többi törzstagja a kolóniának soha mélyebben nem foglalkoztak a figurális festéssel”⁵⁴.

Thorma 1927-ben négyszeres jubileumot ünnepel: „Ebben az évben van negyven éve, hogy festői pályára léptem, harmincöt éve állítottam ki első képeimet a Műcsarnokban (Szenvedők), huszonöt éve tanítok NSZF-ben ingyen, tíz éve vagyok a kolónia elnöke, – megértem ezt a négyes jubileumot, de ez alatt az idő alatt, bizony elfáradtam”⁵⁵. A huszonötödik tanári jubileuma alkalmából a Szinyei Merse Pál Társaságtól kapott üdvözllet hatására még foglalkozik a gondolattal, hogy tovább vezeti az iskolát, de végül az átadás mellett dönt.

Ennek ellenére továbbra sem tud és nem is akar teljesen megválni az iskolától és annak gondjaitól. Állandóan figyelemmel kíséri és próbálja segíteni az új vezetőket, illetve megvédeni az iskola érdekeit. Néhány hónappal az átadás után a kolozsvári „Ellenzék” szerkesztőségének írja: „Féltő gonddal arra kell törekednünk akik lelkünkön viseljük a nagybányai művészet további fennállását, hogy ezen nehéz és önzetlen munkájukban segítségükre legyünk (az új vezetőségnek). Kérem azért az igen tisztelt szerkesztőséget, hogy tegyen meg mindent ezen új művészszervezet fenntartására...”⁵⁶

Ugyanekkor jegyzi fel naplójában: „...alig múlt el egy hónapja, hogy átvette a kolónia ügyeinek irányítását az új elnök és az iskola vezetését az új tanári kar, nagyon korai dolog még akár jó, akár gáncsoló véleményt mondani működésükről. ... Természetes az is, hogy ilyen változás alkalmával minden irány előre akar törni. Nagybányának van egy speciális kialakult művészete. Ennek megvédésére és fenntartására kell fordítanunk minden erőnket. Nem azt mondom ezzel, más művészi törekvéseket már kizárjunk. Mi örömmel látjuk ezeket, ha nem akarnak bennünket elnyomni és a mi területünket elfoglalni”⁵⁷.

Thorma azonban közéleti tevékenységét sem adja fel teljesen, így megmarad az NFT örökös díszelnökének, 1935-ben pedig Popp Auréllal együtt létrehozzák a Erdélyi és Bánáti Művészek Szindikátusát, majd 1937-ben a Nagybányai Képzőművészek Társasága díszelnöke lesz.

*

Thorma festészetében az új irányzat 1919 után jut döntő szerephez. Művészetéről Felvinczi Takács a következőket írja: „Nagybánya hőskorában Thorma az ottani művészársadalomban külön helyet foglalt el. Akik ezidőben a Hollósy iskola tagjai voltunk úgy éreztük, hogy Thorma János nem a mi időnk embere. Igazunk is volt, ő éppen akkor a múlté és a jövőé volt. ... A magányos bolyongó romantikus volt ő ekkor Nagybányán, a múlt és a jövő embere, de nem a jelené, mert az akkori jelen kicsi volt mindenkinek, aki valami nagyot akart.” Új élénk színekben festett képeiről kijelenti: „Merész ugrást, de egyben csendes magábavonulást jelentettek ezek a festmények ... óriási lépések a teljes festői szabadság felé ... Ez pedig megtérést jelentett. Visszatérést a távolból a közvetlen környezetbe”⁵⁸.

Festészetében Thorma kialakította egyéni stílusát, noha vannak kevésbé jelentős művei, ilyen tájképeinek egy része, amelyeket csak a festőiség kedvéért alkotott. Ezeket, amelyek között gyönyörű, hangulatos képek találhatók, soha nem tartotta igazán magához méltónak. Szerinte a komoly festészet értelme az érzelmek és cselekmények kifejezése, kompozíciókban való sűrítése. 1927-ben írja: „...azon töröm a fejemet, hogy ki kell már találni valami újat, ami ismét érdekelni, lelkesíteni fog. Visszatérek a témás képekhez. Mégiscsak rongy dolog ez az örökös festés, ha nincs lelki tartalma, ami egybefogja, kifejezi a cselekmény által. Hiszen szép a rajz magában is, szép a szín magában is, de mennyivel szebb mind a kettő, ha céltudatosan egy cselekmény szolgálatába állítja az ember. Mégiscsak az az igazi, magasabbrendű művészi munka. Nem muszáj mindig arcképeket festeni, vagy aktot, vagy tájat, lehet mindezt együtt is csinálni, egy jelenetbe foglalni. Gazdagabb lesz, dekoratívabb lesz minden az egybefoglalás által is, a kontrasztok által”⁵⁹.

A fentiekből kitűnik, hogy egész művészi tevékenysége alatt nem a pillanatnyi impressziók érdekelték, hanem a saját érzéseivel telített nagy témákat akarta megörökíteni, kompozíciókba sűríteni. Művészi tevékenysége tudatos, formáló, átrendező. Számára a „természet” a lelki képek megjelenési területe. Egy-egy impresszióját mintegy elraktározta, és több képén is alkalmazta. Amikor egy alak nélküli, tiszta tájkép megfestését határozta el, ami pályája vége felé gyakrabban előfordult, akkor is érzelmeit igyekezett jellegzetes színvilágával kifejezni. Sikerült egy senkit nem utánzó, egyéni festészetet kialakítania, így művei félreismerhetetlenek.

A sors fintora, hogy egyedül ő maradt 1919 után Nagybányán, és neki kellett az iskolában tovább vinni és védeni az általa soha nem „képviselt” hivatalos nagybányai irányzatot. Igaza van Vásárhelyi Z. Emilnek: „A festőiskola a maga változatlanságában, a bányai impresszionizmus valójában az expresszionista Thorma hangszere volt, mely a Ferenczyék dicsőségét zengte”⁶⁰.

Thorma festészetének ezt az új, értékes vonását nagyon kevesen ismerték fel, mivel még a szakemberek közül is igen kevesen találkoztak az ezen időszakban festett képei-

⁵⁸ Felvinczi Takács Zoltán: i.m. 283. és 305.

⁵⁹ Thorma 1927. máj. 7-én kelt levele Rétihez. In: Rácz Albert i.m. 205.

⁶⁰ Vásárhelyi Z. Emil: Erdélyi művészek. Kolozsvár, 1937. 108.

⁶¹ Mezei Ottó: Ez mind Nagybánya. Ez mind Nagybánya? Új Művészet, 1996. 7.sz. 13.

Thorma és felesége nagybányai műtermükben, 1930-as

⁶² Rácz Albert: i.m. 207-208.

⁶³ Thorma 1934. nov. 21-én kelt levele Rétihez. In: Radocsay i.m. 414.

vel. Hosszú évtizedek után az első pozitív, elgondolkoztató véleményt 1996-ban Mezei Ottótól olvashattuk, aki értékelt a nagybányai festők magángyűjteményekből válogatott kiállítását: „Nem hagyható említés nélkül Thorma János két húszas években készült festménye, a *Mezőn* és a *Borús időben* ... mindkettő az *Ibolyaszedők* méltó párdarabja, s egyikük sem illeszthető be sem a hagyományos nagybányai festészet, sem annak „avantgárd” vonulatába. Különlegességük, egyéni karakterük a táj és az alakértelmezés színhasználatban is megmutatkozó „lágyságában”, „líraiságában” ragadható meg leginkább...”⁶¹.

Tagadhatatlan, hogy Thorma festői életműve egyenetlen, de miután az adminisztratív munkákat elhagyva fellélegezhetett, valamint az iskola és a kolónia vezetése jelen-

tette felelősséget részben áthárította tanítványaira, festészetének három leggazdagabb, legtermékenyebb éve következett. Ezzel kapcsolatban a következőket jegyzi fel naplójában (1927 december 29-én): „Vége az ünnepeknek és vége van az évnek is. Régen elmúlt, hogy ilyen kellemesen éreztem magamat, mint mostan. Testem lelkem mintha megszabadult volna minden bajtól, minden tehertől. Úgy érzem magam, mint régen egy rozsályi kiránduláson, sőt az egész életem folyását mintha az képeznék leghívebben és leghasonlóbb volna hozzá. Elindultunk az életre és nagy készülődéssel beszereztünk mindent, amire gondoltunk szükségünk lesz az útra, hogy

célunkat elérjük. De sajnos, soha nem a cél volt a fő. A körülmények mindig másfelé terelték az ügyeinket és foglaltak le bennünket. Legfőbb volt az evés, ivás, mulatás. Mikor ezen túl voltunk félig meddig berúgva nekiindultunk a végső célnak, hogy felérjünk a hegy tetejére. Közben elcsúsztam, felugrottam, mentem tovább, mintha semmi sem történt volna fáradtan, kábultan, majd már a kimerüléstől tántorogva, de mégis felérkeztem a hegy tetejére. És ott úgy éreztem magamat, mintha kinyíltak volna szemeim, s mintha még tisztább volna a fejem, mintha a nap feljöttével eloszlott volna minden sötétség és világosan látom azokat a helyeket, ahol életembe jártam, és ahol mit tettem, mind szemem elé tárul”⁶².

1931 után alkotóképessége ismét beszűkül, nekifog a *Talpra magyar!* befejezésének. Ez napi több órás munkát jelentett, és nyilván nagy lelki akarás kellett ahhoz, hogy beleélje magát a régen elhagyott képbe. Egészségi állapota is tovább romlott. 1937 december 5-én halt meg Nagybányán úgy, hogy pár barátján kívül teljes művészetéről senki nem ismerte, nem dolgozta fel és ez a tény, sajnos azóta sem változott.

Befejezésül idézzük fel a művész véleményét saját képeiről, művészi tevékenységéről: „...Én a képeimet szeretem a legjobban addig, amíg dolgozom rajta, azután már csak bajom van velük. Kiállítás, eladás, mind utálatos dolog, ráadásul a nyilvános kritika. Én vagyok a képeimnek egyetlen kritikusa. ... Fő dolog az, hogy a kép egyéni legyen, és éppen ne általános elvek szerint készüljön. Minden ami benne van legyen a művész lelki tulajdona...”⁶³.

„Mindenki nem lehet: Thorma János”¹

Boros Judit

Annak, aki Thorma János festészetének elemzésére és értékelésére vállalkozik, mindenekelőtt a nagy lendülettel induló életmű megtorpanásainak kérdésével kell szembesülnie. Már egész fiatalon rendkívüli sikereket ért el. 1896-ban még csak huszonhat éves, amikor a millenniumi kiállításra be nem vett, külön bemutatott *Aradi vértanúkhöz*² szinte zárandokolnak a budapestiek és olyan tekintélyes bíráló ír róla tíz oldalas méltatást, mint Beöthy Zsolt.³ Alig egy évvel később, a nagybányaiak első kiállítása után a sajtó már úgy emlegeti, mint a magyar művészet egyik legnagyobb reménységét, a nagybányai művésztelep legizmosabb tehetségét.⁴

Thorma azonban nem igazolta maradéktalanul a hozzá fűzött reményeket. Jelentős festő lett, de nem vált a huszadik századi magyar művészet meghatározó egyéniségévé. Talán mert meg akarván felelni a túlzott elvárásoknak, anakronisztikusan nagy feladatokat vállalt és nem maradt ereje megalkotni életműve derékhadát. Ugyanakkor sokrétű, gazdag személyisége és széleskörű műveltsége újabb és újabb stíluskísérletekre sarkallta. Kis túlzással azt lehetne mondani, hogy ahány jelentős Thorma-képet ismerünk, annyiféle próbálkozással találkozunk: a *Szenvedők* vagy az *Aradi vértanúk* a finom naturalizmushoz áll közel, a *Bilcz Irén* pedig szimbolista-szecessziós vonásokat mutat. A *Kocsisok között* Munkácsy festészetének talán leglátványosabb továbbfejlesztése, a *Kártyázók* szabályszerű realista alkotás, a *Cigányutca* első, feldarabolatlan változata – amit csak fekete-fehér fotóról ismerünk – a francia szenzuális festészet hatásáról árulkodik. A *Borsót fejtő parasztember* vagy a *Templombamenők* Gauguin Pont-Aven-i képeit juttatja eszünkbe, míg az *Ibolyaszedők* egy sajátos klasszicizáló lírai stílust követ.

Noha számos írásából, szóbeli megnyilatkozásából erre lehetne következtetni, Thorma nem volt naturalista festő. Esménye nem a pillanatnyi jellemző megragadása, hanem a küldetést teljesítő *nagy festészet* megvalósítása volt. Tükröződik ez műfaji preferenciáiban, hiszen pályájának első felében történelmi kompozíciókat, egy vallásos képet, zsánerképeket és portrékat festett és csak 1910-ből ismerjük első önálló tájképét, de abban is, hogy nagyobb kompozíciói esetében klasszikus, mondhatjuk akár,

1 Bródy Sándor: Hollósyék. Magyar Hírlap, 1897. dec. 15.

2 A képet Thorma beküldte a Műcsarnok millenniumi kiállítására, ahol sem kiállítani, sem visszatartani nem merték. Végül, hogy a kellemetlen helyzetet megoldja, Thorma visszavette művét és külön állította ki előbb a Károly-körúton, az Orczy-ház egyik termében, majd a városligeti Vampetics vendéglő nagytermében. A kép és a továbbiakban említett festmények adatait lásd az Alkotásjegyzékben.

3 Beöthy Zsolt: Egy új magyar történelmi kép. (Thorma János: Aradi vértanúk). Budapesti Szemle, 1896. júl.

4 Csak néhányat sorolunk fel a kiállításról megjelent nagyszámú ismertetésből, kritikából: Lyka Károly: A nagybányaiak. Budapesti Napló, 1897. dec. 15., Hock János: Nagybánya – előre! Magyarország, 1897. nov. 20., Bródy Sándor: i.m., Szana Tamás: A harmadik műkiállítás. Egyetértés, 1897. dec. 15., Ignótus: Nagybánya. A Hét, 1897. dec. 19., 25., Haruspex: Képművészeteink II. A nagybányai festők kiállítása. Magyar Állam, 1897. dec. 24.

5 Réti István: A nagybányai művésztelep. Bp., 1994. 104.

*Ülő nő (tanulmány),
1880-as évek*

6 Thorma 1891 februárjában iratkozott be a Julian Akadémiára. A Puvis de Chavannes nevét említő levélről Réti tudósít. Réti: i.m. 87.

7 Ugyancsak Réti említi Thorma párizsi tanárait: Doucet-t, Bramtot-t, Benjamin Constant-t, Bouguereau-t és Tony Robert-Fleury-t. Réti: i.m. 87.

8 Réti: i.m. 104.

9 Thorma 1897. febr. 3-án kelt levele Réti Istvánhoz. MNG Adattár lsz.: 7676/1955.

10 Beck Ö. Fülöp emlékezései. Bp., 1957. 215.

akadémikus alapsémákhoz ragaszkodott. Jól látta ezt Réti István is, aki a következőképpen jellemezte barátja festészetét: „A naturalizmus természetszemlélete, szellemisége, képcélja és festői előadása az akadémikus képszerkesztés szokásaival párosulva: Thorma művészetének a többi nagybányaiakéval szemben különleges jelleget ad.”⁵

A szakirodalom életművét általában két korszakra és egy átmeneti szakaszra osztotta: az első 1892-től nagyjából 1910-ig zömében a naturalista, illetve realista történelmi képeket, zsánerkompozíciókat és portrékat foglalja magában, a következő, 1910-1919 között a változás, az átmeneti munkák időszaka, amikor új témák, például az önálló tájkép, és a modern művészet hatása jelenik meg festészetében, az utolsó, 1919-től 1937-ben bekövetkezett haláláig a klasszicizáló, lírai kompozíciók, illetve a plein air tájképek korszaka. Ezt a felosztást követi lényegében a jelen munka is, némi képp tovább árnyalva az egymástól hol elkülönülő, hol összefonódó stíluskísérletek összefüggéseit.

A Mintarajztanodától a nagy történelmi kompozíciókig

Első ismert munkája egy 1887-ből származó gipszfej stúdium, amelyet valószínűleg a Mintarajztanodában, Székely Bertalan növendékeként készített. Székely ültette el tanítványában a nagy történelmi kompozíciók iránti igényt, fokozta a múlt felé forduló romantikus érdeklődését. A Mintarajztanodából Thorma 1888 őszén ment Münchenbe Hollósy Simon szabadiskolájába, ahol ekkor általános volt a naturalizmus, és különösen a francia finom naturalisták iránti lelkesedés.

Hollósy a részletek pontos megfigyelésére, a *natura* mindenképp való tiszteletben tartására ösztönözte növendékeit, nem rejtve véka alá az akadémiai oktatásról vallott lebecsülő vélekedését sem. Szuggesztív egyénisége nagy hatással volt a köré sereglett fiatal festőkre, ami azonban nem gátolta meg Thormát abban, hogy amikor 1891-ben kijutott Párizsba, figyelme ne forduljon akár egy olyan, a természetelvű festészettel radikálisan szembenálló festő felé is, mint Puvis de Chavannes.⁶

Párizsban a Julian Akadémia növendékeként a korabeli divatos, de nem különösképpen kiemelkedő festők tanítványa.⁷ Sajnos keveset tudunk Thorma párizsi éveiről. Minden bizonnyal kapcsolatban állhatott Munkácsyval, akiért lelkesedett⁸ és ismerhette a körülötte kialakult magyar festőtársaságot is. Erre vall, hogy amikor egy festőiskola tervén gondolkodott, azt Rippl-Rónai Józsefnek is megmutatta.⁹

Párizsi éveinek első nagyszabású alkotása az 1891-ben kezdett és egy év múlva befejezett *Szenvedők*. Beck Ö. Fülöp írja visszaemlékezéseiben¹⁰, hogy Thorma Émile Zola példáját követve szánta el magát egy moralizáló, a korabeli polgári életvitel visszas oldalait bemutató sorozat megfestésére. Az ilyen erkölcsnemesítő szándékú történetek, melyek egyrészt a gazdagok gátlástalanságát, másrészt a nép tisztalelkű gyermekeinek

állhatatos vagy éppen megrontható tisztaságát tárták a néző elé, igen kedveltek voltak akkoriban és mind a francia naturalizmus, mind a német *Armeleutemalerei* (Szegényember-festészet) festőinek gyakori képtémáit adták. Míg azonban a francia festészetben e témák szinte kizárólag a naturalizmushoz kapcsolódtak, a német művészetben volt e témakörnek egy historizáló ága is, amely részben Holbein festészetét – mint például Leibl 1875-80 között festett képei –, részben a középkori német grafika alkotásainak vonalkultuszát elevenítette fel.

A tervezett sorozat három darabból állt volna, de a Szenvedők mellett csak az *Ébredés* készült el, bár utóbb, elégedetlen lévén a képpel, Thorma feldarabolta azt¹¹. A sorozat harmadik darabja, az *Utcasarkon* csak az életnagyságú színvázlat fázisáig jutott. Nem tudjuk, Thorma tervezte-e a képek triptichonként való összeállítását, ez a forma ugyanis, visszautalván a szakralitás elvesztésére, igen alkalmasnak látszott a mondanivaló hatásának fokozására¹². Figyelemreméltó, hogy Thorma az *Aradi vértanúk* mellé is szándékozott két pendant-t készíteni.¹³ Ezekkel azonban még annyira sem jutott, mint a Szenvedők kiegészítő darabjaival.

A *Szenvedőket* tipikus finom naturalista képként tárgyalja a szakirodalom, és témája valóban a naturalizmus körébe utalja: a temetőből kijövő, talán saját gyermeke sírjától távozó úriasszony csókot lehel egy szegény asszony csecsemőjére. Mellette beteg férje fojtja vissza kínzó köhögését. Mindeközben a kapu két oldalán térdelő szegények imádkoznak, a háttérben pedig halottak napi látogatók bolyonganak a sírok között. Ha azonban figyelmesen megnézzük a kép megfestésének módját, láthatóvá válik, hogy beszélni ugyan sokat beszéltek a festők Jules Bastien-Lepage-ról, de amikor festeni kezdtek, sokkal összetettebb hatásokból merítettek. Csak a két fekete ruhás középső alak viseli magán a francia naturalizmus bélyegét, az oldalt álló vagy térdelő szegények már nem Bastien-Lepage levegős, érzelmes alakjaira, hanem Leibl keményebb rajzú, elvontabb figuráira utalnak. De felismerhető a művön Puvis de Chavannes szintetizáló, dekoratív festészetének hatása is, különösen akkor, ha a *Szenvedőket* Réti István *Honvédtemetés* című képével hasonlítjuk össze, amelyik – igaz, hogy hat évvel később – valóban naturalista stílusban készült. A *Szenvedőket* Thorma a Múcsarnok téli kiállításán mutatta be, de a képnek, talán visszafogott hangulata, stilizáltsága miatt nem volt sikere.¹⁴

Nem áll távol a Szenvedőktől az ugyanezen évben festett másik Thorma-mű, a *Bilcz Irén portréja* sem, amelyen az ábrázolt ifjú hölgy képmásának elvontsági foka és a ruha megfestése majdnem azonos a *Szenvedők* portré-, illetve ruhaábrázolásaival. A kép arany háttére és a leány mellé festett szimbolikus növények azonban a szecesszió és a szimbolizmus körébe utalják a képet. Kérdés, hogy a leginkább bogáncsra vagy iringóra emlékeztető növénypárt mennyire tudatosan alkalmazta Thorma. A bogáncsra ugyanis az idők folyamán sokféle jelentést tulajdonítottak, így például az ókorban azt tartották, hogy semmissé teheti a rossz előjeleket és elűzheti a démoni hatalmakat,

¹¹ Réti: i.m. 88. 1915-ben a festmény még megvolt, erre utal Thorma Rétihez írott akkori levelének egyik kitétele: „Ma felküldtem az „Ébredés” vásznát (...), ha lehet add el.” Thorma 1915. márc. 27-én kelt levele Réti Istvánhoz. MNG Adattár ltsz.: 7559/1955.

¹² Az ugyancsak a Hollósy-körhöz tartozó Tóth László is festett 1894-ben egy tripichont Szépség, pénz, szerelem címmel. A képet Sinkó Katalin elemezte az Aranyérmek, ezüskoszorúk c. kiállítás katalógusában, MNG, 1995. 304.

¹³ Bővebben írok erről az Aradi vértanúk elemzésénél.

¹⁴ „Thorma János „A szenvedők” című temető képe igazán szánandó objektum a kiállításban. Rajz, festék, kompozíció kritikán aluli, nincs ezen a képen a tehetségnek legkisebb nyoma sem”. Dr. Nyári Sándor kritikája a Pesti Napló 1892. dec. 13-i számából. Idézi Thorma Kiskunhalason 1892. dec. 16-án kelt, Réti Istvánhoz írott levelében. MNG Adattár ltsz.: 7688/1955.

¹⁵ Hans Biedermann: Szimbólumlexikon. Budapest, 1996.

¹⁶ A nagybányaiak első tárlatáról írott kritikájában Ignóus Fájdalmas anya címen említi a képet. Ignóus: Nagybánya. A Hét, 1897. dec. 25.

Békesség veletek, 1897

¹⁷ R. Várkonyi Ágnes: Thaly Kálmán és a történetírás. Bp., 1961. 93-174.

illetve egy bizonyos fajtája ellenállhatatlan szerelmet ébreszt, Kínában viszont az állhatatosság és a hosszú élet szimbóluma volt ez a növény.¹⁵ E jelentések bármelyike jól illik a fiatal lány arcképe mellé. Figyelembe vehető ráadásul a növények mögötti kék háttér, mint a tisztaság, ártatlanság jelképe, és a portré arany háttére, mely lehet pusztán szecessziós stílusjegy, de vonatkozhat Bilcz Irén családjára is, édesapja ugyanis görög-katolikus papként szolgált Felsőbányán.

1881 és 1906 között Thorma sokat időzött Párizsban, a múzeumokat látogatta, bejárta rajzolni a Julian Akadémiára és minden bizonnal festett is, bár nem tudjuk mit. Réti által megőrzött leveleiben nem tesz említést egyetlen konkrét képről sem. Csak feltételezhetjük, hogy 1892-ben vagy 1893-ban készült Párizsban a *Hölgy fátyolos kalapban*, amelynek a szignója teljesen azonos a Bilcz Irén-szignóval, noha a kép kevesebb szecessziós vonást mutat. Thorma egészen 1902-ig folytatta a naturalista-szecessziós portrék sorozatát miközben, párhuzamosan más képeken más stílusban dolgozott. Így 1896-ban festette *Lukovits Istvánné portréját* gyermekével,¹⁶ 1900-ban *Dr. Lovrich Sándor képmását*, 1902-ben (vagy korábban!) pedig azt a Bilcz Irén portréhoz mérhető kompozíciót, amelyik egy virágos huzatú kereveten ülve ábrázolja *Berki Antalt és feleségét*. Ez a mű – amely Ferenczy 1889-es id. Ferenczy Károly portréjával rokonítható –, a magyar festészet olyan alig ismert, értékes darabja, amelyik méltán állítható Rippl-Rónai József, Csók István vagy Iványi Grünwald Béla munkái mellé. Ugyanakkor 1899-ben akadémikus modorban jelentette meg *Dr. Lovrich Gyulát és feleségét*.

Thorma 1893 őszén, a millenniumi kiállítás alkalmából meghirdetett történelmi festménypályázatot megelőzve kezdte festeni az *Aradi vértanúkat*. Réti István úgy

emlékszik, hogy Nagybányán egy közös sétájuk alkalmával merült fel Thormában az *Aradi vértanúk* témájának gondolata, de nem ad semmiféle magyarázatot arra, hogy miért éppen ezt választotta Thorma, hiszen ha a nemzeti szabadságeszményhez kapcsolódó témát akart festeni, kézenfekvőbb lett volna Rákóczi alakját, vagy a Rákóczi-szabadságharc valamelyik mozzanatát választania. A Rákóczi-kultusz igen erős volt a múlt század utolsó harmadában, amikor – főleg Thaly Kálmán munkálkodása nyomán – sorra jelentek a nemesi levéltárak addig elzárt anyagai, köztük a Rákóczi-Aspremont családé is¹⁷. II. Rákóczi Ferenc vált az ellenzéki Függetlenségi párt számára is a

szabadságharc jelképévé, mintegy utalva az elhallgatott 1848-49-es eseményekre. De mivel a kiegyezést az ellenzék is elfogadta, sőt igyekezett egybemosni 48-at és 67-et, Rákóczi alakja és a szabadságharc eszméje fokozatosan meghamisítódott, olyannyira,

hogy a század kilencvenes éveire már a nacionalista, nemzetiség- és egyben általános választójog ellenes párt zászlajára tűzve lobogott. Talán ezt érezte Thorma, ami viszont tartotta a Rákóczi-témától. Másrészt, 1894 Kossuth Lajos halálának és Kossuth Ferenc hazatérésének éve, amikor a Kossuth-kultusz is új, megerősödött formában jelentkezett. A kormány nem támogatta, de eltúrta a Kossuth neve köré szerveződő kultikus megnyilvánulásokat, egyszersmind igyekezett egybeolvasztani Kossuth Lajos és Deák Ferenc alakját,¹⁸ ami külön sarkallhatta Thormát egy sokkoló hatású, igazságkereső mű létrehozására.

Rendkívüli gondossággal készült az *Aradi vértanúk* megfestésére, mint tudjuk, történészhez méltó kutatásokat folytatott,¹⁹ amire a maga pozitivista-naturalista kép-ideálja okán azért is volt szüksége, mert ekkor még az 1848-49-es forradalom és szabadságharc alig képezte történeti kutatás tárgyát. Mint ahogy a történelmi festészet témáját sem, hiszen Thorma képe az első nagyszabású történelmi kompozíció, mely egy 49-es esemény direkt megidézését vállalta.²⁰

Ha a megmaradt vázlatok alapján nyomon követjük a kép kialakulásának fázisait, láthatjuk, miként haladt a kompozíció a naturalista kivágástól, amely a dráma egy mozzanatát villantotta volna fel – ilyen a MNG grafikai gyűjteményében őrzött tusvázlat,²¹ illetve az MNG Adattárában fotón megmaradt 1896-os olajvázlat²² – a megmásíthatatlanságot sugalló, gondosan megkomponált, erősen statikus, végső szerkezet felé. „Teljes művészi eredménynek vehető már az ábrázolásra legalkalmasabb pillanat megválasztása is.” – állapítja meg Felvinczi Takács Zoltán.²³ A kép azt a momentumot ragadja meg, amikor a kivégzés sorrendjében első tábornok, Pöltenberg áll az akasztófa alatt. Vele szemben láthatóak a többiek, akiknek csoportját a feszületet magasra emelő, zokogó pap teszi erősen kihangsúlyozottá. A kompozíciót a háttérben sorfalat álló fegyveresek tömege zárja le. Noha Thorma a tragikus eseményt tárgyilagossággal, naturalista szemléletmóddal örökítette meg, a portrék, a ruhák, és a helyszín hitelessége nem megy a kép egységének rovására.

Az *Aradi vértanúknak* páratlan sikere volt, hiszen a tragédia kortársai, közvetlen gyászolói közül még sokan életben voltak. „Olyan meghatottság fogta el az öreg negyvennyolcas honvédek a festmény előtt, amilyent kelteni ritka képzőművészeti alkotásnak adatott.”²⁴ De nemcsak az érintettek ünnepelték a képet, hanem írók, költők, kritikusok lelkesedtek érte, szinte Munkácsyhoz méltó ünneplésben részesítve a fiatal művészt.

Az *Aradi vértanúk* fogadtatása jól mutatta, milyen nagy volt az igény a 48-49-es események feltárására. Talán ez készítette Thormát arra, hogy a 48-as eszmék nyílt hirdetését továbbra is vállalva, két évvel később a *Talpra magyar!* megfestésébe fogjon. A téma aktualitását fokozta, hogy abban az évben 1848 ötvenéves évfordulója kapcsán, és március 15-e hivatalos állami ünnepé nyilvánítása kérdésében kemény összecsapások zajlottak a parlamentben és a magyar közéletben egyaránt.²⁵ A kormány március 15-e

¹⁸ „Kossuth Lajos és Deák Ferenc az utódok előtt nem egymással szemben fognak állni, hanem egymás mellett, a nemzeti dicsőség sugaraitól körülárasztva.” Bedőházi J.: Beszéd a marosvásárhelyi Kossuth Lajos-szobor leleplezése alkalmából. Marosvásárhely, 1899. Idézi Vayer Lajos: A Kossuth-kultusz a magyar művészetben. In: A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség évkönyve, 1952. Bp., 1953. 7-23.

¹⁹ A szakirodalom részletesen tárgyalja Thorma ezirányú tevékenységét.

²⁰ 1849-1867 között számos „rebelis” kép készült, melyeknek témáját ugyan nem, de tartalmát a szabadságharc adta. Bővebben ír erről Bakó Zsuzsanna: A történelmi téma jelentkezése és alakulása a nagybányai festők munkásságában. In: Nagybánya művészete, MNG kat. Bp., 1996. 206-214.

²¹ Thorma János: Aradi vértanúk (vázlat), p., tus, 197 x 327 mm. MNG ltsz.: F 90.136.

²² MNG Adattár, Thorma-dosszié.

²³ Felvinczi Takács Zoltán: Thorma János. Magyar Művészet, 1928. évf. 288.

²⁴ Réti: i.m. 88.

²⁵ A témát kiválóan tárgyalja Hanák Péter: Ünnepek a Monarchiában. In: Medvetánc, 1984. 2-3. sz. 55-72. Ezúton is köszönöm Sinkó Katalinnak, hogy felhívta figyelmemet erre a tanulmányra.

²⁶ Thorma 1899. ápr. 13-án Rétihez írott levelében sürgeti az Egyetem térről készített fotókat, 1900. dec. 13-án pedig arról ír, hogy a Talpra magyar! vázlatán dolgozik. Thorma levelei Réti Istvánhoz. MNG Adattár ltsz.: 7678/1955. és 7601/1955. Ezzel ért egyet Bakó Zsuzsanna is idézett tanulmányában.

²⁷ Várkonyi: i.m. 237-307.

²⁸ Hock János: Nagybánya – előre! Magyarország, 1897. nov. 20.

²⁹ Thorma 1896. jan. 25-én kelt levele Réti Istvánnak. MNG Adattár ltsz.: 7662/1955.

helyett április 11-ét, a törvények szentesítésének napját kívánta hivatalos ünnepé nyilvánítani – és nyivánította is –, ami érthető módon felháborodást váltott ki nemcsak az ellenzék soraiban, de az egész országban. Thorma témaválasztásában szerepet játszott az is, hogy egy év múlva, 1899-ben következett Petőfi halálának ötvenedik évfordulója, amire országszerte nagy volt a készülődés.

Úgy tűnik, hogy kezdettől nagy gondot okozott neki a kép alapsémájának megtalálása. Mint tudjuk, két változatot festett, az elsőt, amelyiken 1898 folyamán dolgozott, a modelleken kívül senki nem látta és fotó sem maradt fenn róla. Ezen még a Nemzeti Múzeum lépcsőjére helyezte a cselekményt, a klasszicizmus szabályai szerint szélesen elnyúló formában komponálva az alakokat, háttérben a múzeum oszlopsorával. Réti szerint a képet túl vastagon festette, befulladt és nem lehetett már helyrehozni. Ezért 1903-ban újrakezdte a képet, az eseményt az Egyetem térre helyezte át és a romantikus történelmi kompozíciók mintájára háromszög formába komponálva a témát, a csúcsra helyezte Petőfi szavaló alakját. Thorma leveleiből azonban kiderül, hogy már 1899-ben foglalkoztatta a második változat kompozíciós lehetőségével.²⁶ Az új változatnak lett is lendülete, ami jól érvényesül a vázlatokon. Sajnos, nem mondható el ugyanez a kész műről, melyre a több mint két évtizedig húzódó munka alatt rengeteg „hiteles” részlet került. Ennek következtében Petőfi alakjának kiemelése elsikkadt, a túlságosan kidolgozott mellékalakok pedig elterelik a figyelmet a mű alapvető mondanivalójáról. Érthetetlen például, hogy miért ragaszkodott a festő a kép bal alsó sarkában ábrázolt cifraszűrös parasztember és a mögötte álló polgárasszony figurájához, nélkülük ugyanis a kép sokkal előbb, mozgalmasabb és egyértelműbb lehetett volna. Más kérdés, hogy időközben a mű tartalmi mondanivalója is sokat veszített aktualitásából, hiszen 1904-ben, amikor Ferenc József engedélyezte Rákóczi hamvainak hazahozatalát, szinte egy második kiegyezés jött létre,²⁷ majd 1906-ban az addig ellenzékben politizáló Függetlenségi párt belépett a kormányzó koalícióba és valójában már senki nem akarta bolygatni 1848 kérdését. Ez fokozottan érvényes az első világháború utáni évekre is. Így 1936-ra, mire elkészült a *Talpra magyar!*, már a témája is alig érdekelt valakit.

Nagybánya – előre!²⁸

1896 májusában Hollósy szabadiskolájával nyári gyakorlatra Nagybányára ment. Az akció előkészítésében a két nagybányai fiúnak, Thormának és Rétinek orozslánrész jutott. Thorma úgy képzelte, hogy amennyiben Hollósy szándéka komoly, az iskolának egy kétemeletes, két nagy műteremmel és hét szobával bíró komoly épületet kell építeni. Kezdetben úgy tűnt, hogy ebben a város is egyetért vele.²⁹ Nem tudjuk, min akadt el ez az elképzelés, még az sincs kizárva, hogy Hollósy nem akarta látatlanban ennyire elkötelezni magát. Bár talán egyszerűen a város pénzből nem futotta ilyen

nagyszabású építkezésre.

A Hollósy-iskola ott töltött évei alatt – természetesen itt csak a nyarakra gondolok – Thorma aktívan részt vett a művésztelep életében, olyannyira, hogy végül Hollósy távozásának közvetlen oka is egy kettejük között kirobbant konfliktus volt.³⁰ 1902 után – bár egyike volt a szabadiskolát továbbvivő négy tanárnak –, munkássága eléggé elkülönült a művésztelep hétköznapijaitól.

Az 1896-os első művésztelepi esztendő az *Aradi vértanúk* sikerének ismételt ünnepléseivel telt, Thorma ez évben festette *Lukovich Istvánné portréját*, illusztrációkat készített Kiss József verseskötetéhez,³¹ és ekkor dolgozott a *Szenvedők* párdarabjain³² valamint az *Aradi vértanúk* folytatásának szánt két képen. Az egyik, az ítélet végrehajtása után, hajnali fényben ábrázolta volna a színhelyet, amint a nemzet apraja-nagyja fejet hajtva elvonul a bitófák alatt, a másik, amelyiknek Millennium lett volna a címe, a leírás alapján egy különös *danse macabre* kompozíciónak tűnik,³³ és csak sajnálhatjuk, hogy Thorma nem próbálkozott meg vele – itt ugyanis alkalma lett volna a szimbolizmus iránti rokonszenvét érvényesíteni.

Thorma 1897 tavaszán hosszabb nyugat-európai körutat tett, Velence, Milánó, Párizs után Belgium és Hollandia múzeumait, majd Berlint, Drezdát, Prágát járta be. Ezen az úton érte a hosszabb időre meghatározó Rembrandt- és Frans Hals-hatás, amely a következő évben látott Velázquez képek hatásával együtt néhány évre meghatározta festői látásmódját. Kimondottan Rembrandt stílusát követve festette 1897-ben, jelenlegi ismereteink szerint egyetlen vallásos képét, *Békesség veletek* címmel. Az 1897-es Nagybánya-kiállítás katalógusában alcímet is adott neki, pontosan utalva arra a pillanatra, amikor Krisztus visszatér az álmélkodó-hitetlenkedő apostolok körébe: „Miképpen elbocsátott engem az Atyám, aképpen elbocsátlak titeket”³⁴. A kép a kiállítás legöbbre értékelt darabja volt és tovább öregbítette Thorma hírnevét, aki Hollósy mellett az első két nagybányai év legjelentősebb festőjének számított.³⁵

A *Békesség veletek*, amennyire a róla készült fekete-fehér reprodukcióból megítélhető, egyértelműen a historizmus szellemében készült, Ferenczy Károly vagy Iványi Grünwald Béla³⁶ vallásos kompozícióhoz semmiben nem kapcsolódó alkotás. Lényegében példa nélkül áll Thorma életművében is, aki e képével olyan elődök nyomába lépett, mint Max Liebermann, Fritz von Uhde, Walter Firlé és Adolf Zimmermann.³⁷

Thormát ezekben az években mind jobban foglalkoztatták a művészi nevelés kérdései. Egy igen érdekes, Rétimek szülő levélben vázolja elképzeléseit egy korszerű, Budapesten létesítendő festőiskoláról,³⁸ teljesen eredeti, és – valljuk be – megvalósíthatatlan elképzelésről téve tanúságot. Úgy gondolja, hogy az iskolába beiratkozó növendékek mindegyike megjelölheti, sőt meg is kell jelölnie, hogy melyik magyar vagy külföldi festőt szeretné tanárául. A három legtöbb szavazatot kapott festőt az iskolát felügyelő Képzőművészeti Tanács köteles lenne meghívni korrigálni, megfelelő díjazás-

³⁰ A Hollósy távozását előidéző feszültségekről ír többek között Réti: i.m. 23. Mezei Ottó: Nagybánya. A hazai szabadiskolák múltjából. Bp., 1983. és Boros Judit: Hollósy Simon művészi hitvallása levelei tükrében. In: Nagybánya művészete, MNG kat. Bp., 1996. 110-120.

³¹ A Kiss József versekhez készült illusztrációkról ld. Gábor Zsuzsa: Illusztrációk Kiss János Költeményeinek 1897-es díszkiadásához. In: Nagybánya művészete, MNG kat. Bp., 1996. 141-151

³² „Thorma János három nagy képen dolgozik melyeknek ketteje a műcsarnokban kiállított képhez fűződik, harmadika pedig hangulatbeli rokonságban áll az Aradi vértanúk-kal.” Lyka Károly: Nagybányai emlékek. Új Idők, 1896. júl. 19.

³³ „A másik képterv a harmadik változata a témának, ugyanazt a színteret és elhelyezést vette volna alapul, mint az első. De: éjszakai hangulatban. A hold rongyos felhők között bujkál. A bitófákon a vértanúk. A félig világos éjben a millennium mámoros magyarsága táncol, fekete díszmagyaros urak, lobogó gyászfátyolos hölgyek járják a csárdást, a kánkánt, a verbunkost, forogva, eszükvesztetten az akasztófák körül. A sötétben a bitófák árkaiban, a bokrok árnyékában, a nagylevelű dudvák alatt megbújva, lapulva: rosszarjú emberek lappanganak.” Réti: i.m. 101-102.

³⁴ A nagybányai festők vallásos képeit elemzi Sinkó Katalin: Az alapítók biblikus képei és a századvég anti-historizmusa. In: Nagybánya művészete, MNG kat. Bp., 1996. 216-241.

³⁵ Lásd a 4. sz. jegyzetet.

³⁶ Sinkó Katalin: i.m.

³⁷ Sinkó Katalin: i.m.

³⁸ Thorma 1897. febr. 3-án kelt levele Réti Istvánnak. MNG Adattár ltsz.: 7676/1955.

Vázlat a *Talpra magyar!-hoz*

³⁹ Hollósy 1894. dec. 5-én kelt levele Esztergár Lászlóhoz. O.Sz.K. Kéziratár, 1906/39. A levelet és Hollósy pedagógiai nézeteit elemzi Mezei: i.m. 26-28.

⁴⁰ 1902-ben a Nemzeti Szalonban állította ki Thorma a Szeptember végén-t. Pár évvel később Krúdy Gyula Thorma egyik legnagyobb alkotásának nevezte ezt a képet. Krúdy Gyula: A magyar Barbizon. Nagybánya, 1909. nov.11.

sal. Mellettük korrigálhatna bárki, akire valamelyik növendék igényt tart, ezúttal díjazás nélkül. „Ezen tanári szervezés által biztosítva lenne a művészet haladása és teljes szabadsága” – írja. Tanítvány lehetne akárki, tanár úgyszintén. Ha valakire nem tartanak igényt, az ügyis kimaradna. Arra az elképzelt ellenvetésre, hogy akkor boldogboldogtan bejárna aktot bámulni, Thorma a következőket válaszolja: „Nohát énszerintem az volna a legnagyobb szerencse, mert ezen az úton lehetne csak a művészetet egy kicsit megismertetni velük és legalább érdeklődésüket felébreszteni, de nem így fog történni, egy néhány hónapig bejárnak bámulni mint az orfeumba és azután felé sem néz a közönség úgy mint Münchenben, Párisban.”

Ez a tervezet – amelyet, mint a levél elején írja, megmutatott Rónainak, Karlovszkyknak és a Julianistáknak is – jócskán megnyesegetve került aztán be *A művészeti nevelésről* című, 1899-ben önálló kiadványként megjelentett programfüzetbe. Itt már szó sincs a tanárok ily mérvű szabadon választásáról, említés történik

viszont „a művészet magyar talajból kinőtt erős fájáról”, amelyet a régi művészet feláldozása árán és egy teljesen új, kizárólag a természetre alapozott művészet fundálásával lehet nagyra növeszteni. Megmaradt a „bárki beiratkozhat” szabadsága, és továbbra is kihangsúlyozódik a gipszmodellek rajzoltatásának káros volta: „A tanítás egyetlen alapelve a természet megismertetése legyen. Evégből fontos, hogy az oktatás már az első vonásnál élő alak utánzásával kezdődjék”. Ehhez persze a tanárnak is „nemcsak elvben, de teljes szívében naturalistának kell lennie.” Lehetetlen itt nem gondolnunk Hollósy szabadiskolájára és az ő művészeti akadémiai elképzelésére.³⁹ Több gyakorlati részlet után Thorma rátér a művészi versenyek kérdésére, és az eddigiek után meglepő gondolati csavarintással úgy

véli, hogy aki a nagydíjat elnyeri, annak már a természet szigorú tanulmányozásán „*túl kell lennie* – [a szerző kiemelése] és *törekvése már csak az lehet, hogy látókörének szélesbítése által a művészi képzettség legmagasabb fokára emelkedjék*”. Vagyis a legmagasabb fokra mégsem a természet, hanem a művészeti hagyomány elsajátítása után lehet feljutni!

1898-1901 között alig festett mást, mint a *Talpra magyar!-t*. Pontosán datált képei ez időből a *Dr. Lovrich Gyula és felesége* (1899), *Dr. Lovrich Sándor arcképe* (1900), a Petőfi ihlette *Szeptember végén* (1901) és feltehetően az előzőhöz közel álló *A csók*. A portrék közül a Lovrich Sándort ábrázoló naturalista stílusban, a Lovrich házaspár hagyományos akadémikus stílusban készült, bár nagy gondossággal és Velázquez hatását mutató finom valőrökkel. A másik két kompozíció a szimbolizmus hatásának újabb, bár elég sikerületlen bizonyítéka Thorma festészetében.⁴⁰ Mint látható, ez az időszak az

útkeresés jegyében állt, mely tendencia folytatódott egészen a tízes évek végéig.

Az 1902-ben festett *Kocsisok között* egész életművének legszabadabb, legkevesebb önkontrollal készült darabja. „Egészen a szín erejére épül Thorma képe: a nagy sötétségbe belevillan a napsugár, és végigszökik egypár legény arcán, ingujján, nadrágján. Nehéz, zömök alakok, lassan járó kocsiféle, köztük a huszár. A besikló fényben látni, mint mustrázzák a mente posztóját. A kép súlypontja azonban ott van, ahol a nagy fény megvilágítja ezt az intenzív kéket, a piros sapkát, a legény csizmáját, egy darabot a vállából, fehér ingujját. Nagy és éles kontrasztok, amelyek viaskodásában a szín a győztes.”⁴¹ – írta a mű első kiállítása után Lyka Károly. A kép kiindulópontja Munkácsy festészete, ötletét talán Ferenczy *Cigányok*⁴² című képe adta és talán némi Frans Hals- és Lucien Simon-hatás⁴³ is érzik rajta. Mindezt Thorma azonban rendkívül szuverén, egyéni hangvétellel alkalmazza, akinek szenvedélyes temperamentuma ilyen mélytűzű, erős színek használatára lett volna igazán alkalmas.

Az egy évvel későbbi *Október elsején* című képén már alaposan visszafogta mind a kompozíció, mind a színhasználat lendületét, és a szenvedélyek izzása helyett egy nem túl érdekes, bár nagy mesterségbeli tudással megcsinált realista zsánerjelenetet festett. Szomorú, hogy ennek a képének jóval nagyobb sikere volt,⁴⁴ mint a festőileg sokkal érdekesebb *Kocsisok közöttnek*. A zsánerjelleg tovább fokozza az 1904-es *Kártyázókon*⁴⁵, amelyik a kompozíciós sémája is egyszerűbb, mint az *Október elsején*-nek. A legkülönösebb, és Thorma ellentmondásos személyiségére nagyon jellemző, hogy miközben ezeket a magyaros hangulatú képeket festi, Párizsért lelkesedik, ott érzi otthon magát, irtózik a Nagybányára vagy Pestre utazás gondolatától is.⁴⁶ Ugyanakkor azt a képét, amelyen párizsi élményeinek lecsapódása valószínűleg a leginkább érzékelhető volt, a Pierre Bonnard szenzuális pikturáját is felidéző 1907-es *Cigányutcát* utóbb szétvágta, középső figuráit megsemmisítette, jobb szélét kisszerű, erőltetett naturalista modorban újrafestette. Lehet, hogy a kép szétvágásában Ferenczy elítélő vélekedése játszott szerepet⁴⁷, de az is elképzelhető, hogy a Gauguin képeivel való megismerkedés élménye készítette e sajnálatos cselekedetre.

Az átmenet évei

Érdemes volna itt teljes egészében idézni Thorma Gauguinre vonatkozó levelét⁴⁸, amely-nél kevés megrázóbb dokumentumát ismerem a modern művészet magyarországi fogadtatásának. Bár a szemelvények is kitűnően érzékeltetik a Nemzeti Szalon tárlatát⁴⁹ végignéző festő hangulatát. Elgondolkodtató, hogy a sokat utazó, Párizsban hónapokat töltő Thormának Budapesten nyílik rá a szeme Gauguin képeire, de amikor meglátja őket nem habozik kijelenteni: „Végtelen naivitást, igazi művészi érzést foglalnak egybe ezek a művek, menten minden manírtól és iskolai felfogástól. Talán egy kicsit emlékeztetnek a pompeji és egyiptomi festményekre mégis akkora eredetiség, erő van bennük,

- ⁴¹ Lyka Károly: Új képek a Nemzeti Szalonban. Új Idők, 1903. jan. 3.
- ⁴² Ferenczy Károly : Cigányok. o.v., 122 x 122 cm. MNG ltsz.:1998.
- ⁴³ 1901 jún. 30-án keltezett levelében Thorma Zuloaga, Carolus Duran, Cotet és Lucien Simon nevét említi, mint akiknek szép új képeit látta Párizsban. Thorma levele Réti Istvánhoz. MNG Adattár ltsz.: 7587/1955.
- ⁴⁴ Az Október elsején-t az állam azonnal megvásárolta. A kép elnyerte a Lipótvárosi kaszinó díját, I. osztályú aranyéremmel tüntették ki a St. Louisban rendezett 1904-es világkiállításon, és nagy aranyéremmel 1905-ben a müncheni Glaspalastban.
- ⁴⁵ A kép Vasárnap délután címmel is szerepelt kiállításokon. Ezen a címen említi Fülep Lajos: „Thorma János az idén egyike a legszerencsétlenebb kezűeknek. Vasárnap délután-ja olajosan csorgó nyers színeivel, száraz és kemény rajzával, kevés karakterérezésével egyáltalán nem emlékeztet az Október elseje nagy érényekre.” Fülep Lajos: Még néhány művészről. Hazánk, 1905. ápr. 26.
- ⁴⁶ „Tele vagyok impresszióval, majd szét robbanok, de most érzem magamat legjobban, most élek, most dolgozom mint egy nagy kazán. Ez volna ám az élet, ha mindég így lehetne élni, de akkor még száz föld kellene százszor annyi csodával.” Thorma 1904. jan. 22-én kelt levele Réti Istvánhoz Párisba. MNG Adattár ltsz.: 7663/1955.
- „Őszintén mondom, minden nagyítás nélkül: mióta eljöttem Pestről egyetlen nap sem tellett el, hogy hasznát ne vettem volna, minden nap boldogan feküdtem le, talán még hálát is adtam az Istennek adományaiért. Hagyd ott azt a lelkiyomor tanyáját és szedd tele magad lelkesedéssel, hogy a cselekvésre ismét képes lehess.” Thorma 1904. febr. 19-én kelt levele Réti Istvánhoz Párisba. MNG Adattár ltsz.: 7569/1955.
- ⁴⁷ Ferenczy 1907 novemberében kelt levele Réti Istvánhoz. MNG Adattár ltsz.: 5648/1929.
- ⁴⁸ Thorma 1907. jún. 14-én kelt levele Réti Istvánhoz. MNG Adattár ltsz.:7592/1955.
- ⁴⁹ A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata, 1907.

- ⁵⁰ Lásd az 51. sz. jegyzetet.
- ⁵¹ Ferenczy 1907. ápr. 18-án kelt levele Réti Istvánnak. MNG Adattár ltsz.: 8271/1955.
- ⁵² Ferenczy 1908. máj. 4-án kelt levele Réti Istvánhoz. MNG Adattár ltsz.: 8318/1955.
- ⁵³ Thorma 1907. jún. 17-én kelt levele Réti Istvánhoz. MNG Adattár ltsz.: 7592/1955.
- ⁵⁴ Ferenczy levele Réti Istvánhoz. MNG Adattár ltsz.: 8275.
- ⁵⁵ Réti: i.m. 92.
- ⁵⁶ „Édes Jancsi! Már régen készülök írni - kérlek vedd át a nagybányai kolónia vezetését, és pedig nem helyettesítésképpen. Pistával is megbeszéltem a dolgot. Te vagy hármunk közül az egyedüli nagybányai lakós, és a dolgok most állanak nincs rá kilátás, hogy én vagy Pista Bányára kerüljünk egyhamar.” Ferenczy levele Thorma Jánoshoz. MNG Adattár ltsz.: 3560/1939.
- ⁵⁷ A Nagybányai Festők Társasága 1911. okt. 21-én alakult meg. Elnöke Ferenczy Károly, ügyvezető alelnöke Börsök Samu volt.

Aradi vértanúk, 1896

hogy bátran állíthatjuk a legjobb primitív művei mellé is művészi minőség tekintetében.[...] Csak magunkon csodálkozhatunk, hogy mi nem tudtuk megtenni ugyanazt amit ez a börsziáner is kötelességének tartott. Mi akik gyermek ésszel ugyanazt a tisztaságot predikáltuk, tíz esztendő fecséreltünk el technikai kísérletezéssel mi alatt elvesztettük az utat, levegőt, belefulladtunk a pocsolóba.”⁵⁰

Ugyanabban az évben írja Ferenczy Károly Rétinek,⁵¹ hogy Thorma „sympatizálni kezd a neoimpresszionistákkal”, majd valamivel később arról értesíti, hogy Thorma Czóbelt szeretné leíratni tanárnak Nagybányára⁵², vagyis Thorma Gauguin és a posztimpresszionizmus iránti érdeklődése jelentősebb lehetett, mint arra Réti monográfijából és az eddigi szakirodalomból következtethetnénk. Mégis, festészetében ez a hatás csak 1910 körül jelentkezik, amikor próbálkozni kezd a leegyszerűsített szintetizáló rajzzal, „az átlátszó, könnyű, mégis teljes színnel”⁵³. Ennek eredményeképpen született a *Templombamenők* és a *Borsót fejtő parasztember*, mindkettő a tízes évek első felében. Ugyancsak ebből az időből, pontosabban 1910-ből származik Thorma első ismert tájképe, a nagybányai *Liget* egy részlete, ahol újra a korábban gyakori széles ecsetkezelést alkalmazza. Átmenet a két festési mód között a *Vadász kutyákkal* és a *Vadász a fernezelyi völgyben*, valamint az *Újoncok*, de már a következő korszak dekoratív lírai hangulatát, sajátos, kékekre és okkerekre épített színvilágát előlegezi az 1912 után festett a *Tavaszi* és a *Március*.

Két történelmi jelenettel is kísérletezik: 1912-ben részt vesz a főváros által meghirdetett történelmi festmény pályázaton. Ekkor készíti *A budai vár visszavétele 1849-ben* című vázlatát, 1915-ben pedig egy másik, ugyancsak vázlatosan maradt képet, a *Kossuth Ferenc az alföldi város parasztküldöttségét fogadja* címűt. Közben, amint

Ferenczy Károly szomorúan megállapítja, „nagy képével bár hajnaltól dolgozik, tulajdonképp tavaly óta semmit sem haladt – még mindig a házakon vonalozózik.”⁵⁴ Természetesen a *Talpra magyar!*-ről van szó, amelyiknek a befejezése évről évre egyre később.

1912-ben nagy lendülettel vett részt a nagybányai művésztalálkozó tizenhét évét bemutató jubiláris kiállítás szervezésében, amely számára is az összegezés és visszapillantás lehetőségét jelentette. Réti úgy látta,

hogy a kiállítás „nagybányaiabb” tette Thorma művészetét⁵⁵, gyorsítva az átalakulás folyamatát. 1914-ben, soros lévén, rá hárult az iskola korrektúrája és adminisztrációja, ami Réti tanári lekötöttsége és Ferenczy betegsége miatt amúgy is egyre inkább rámaradt. 1917-től Ferenczy visszavonulása⁵⁶, majd halála után Thorma veszi át az isko-

Helyszínek, sodró idők

Murádin Jenő

Thorma János 1917-ben, családi házukat eladva átköltözött a kolóniakerteri műtermek egyikébe, melyben egykor Iványi Grünwald Béla lakott. Ezzel fizikailag is közel került a festőtelephez és szabadiskolához.

A helyszínek változása életében meghatározó súlyt kapott, de művészetében is szemléletváltással járt együtt. Mindig helyén levő és elérhető vezetője lett a háború végén széthullani látszó közösségnek, aki gondjait vállára véve erős kézzel és diplomáciával állította meg a pusztulást. Ugyanakkor a környezetváltás lendületet adott tájfestészetének, szokatlan és ingerlőbb teret kínált mindennapi munkálkodásához. Édesanyja halála után¹, kinek szerető gondoskodása vette körül a magányos embert, nem akart már a régi házban lakni. Ám korszakoló és jelképes is egyben, hogy a Felsőbányai utcában, a családi házzal együtt otthagya hatalmas, de már rozzant állapotú műtermét, ahol a történelemmel viaskodó nagy kompozíciói készültek.²

Kihullottak mellőle a régi kolóniavezetők. Ferenczy Károly 1917-ben meghalt; a Nagybányai Festők Társasága (az NFT) elnöki tisztségébe őt választották meg. Réti már 1913-tól, főiskolai tanári elfoglaltsága miatt nagyrészt reá hagyta az iskolavezetést. Végül a háborús frontátvonulás egyedül őt találta az iskola és kolónia élén.

Thorma fölött a feladathoz. Átérezte a felelősséget, tudta, hogy hozzáállásán múlik a művésztelep fennmaradása vagy megszűnése. Az egyetlen célravezető utat választotta – a cselekvést. 1919 tavaszán a katonai megszállással mit sem törődve néhány tanítványával megnyitotta a festőiskolát. Nem hagyta ki tehát azt a zaklatott esztendőt sem, hogy a folyamatosságot biztosíthassa.

- 1 Özv. Thorma Béláné galántai Fekete Gizella 1916 októberében hunyt el.
- 2 A Felsőbányai utca 98. sz. ház udvarán ma is látszanak a műterem alapjai. Itt festette az Aradi vértanúkat és dolgozott a Március 15 (Talpra magyar!) két változatán.

Thorma János tanítványai között, 1920-as évek

- 3 Élet a nagybányai festőtelepen. Szamos [Szatmár], 1921. júl. 20.
- 4 Mohy Sándor: Műhelynapló. Kolozsvár, 1981. 102.

A kolónia meggyászolta a háborúban elhunyt halottait, a frontok és a fogság kálváriájában elpusztultakat. A lassan föléledő szervezet, az NFT először így adott hírt magáról az 1918 utáni kisebbségi sorsban. De az iskola most egyszerre fontosabb lett, mint a kolónia. Nem kisebb volt a tét – az esély a túlélésre –, mint annak bizonyítása, hogy az akkor negyedszázados alapítás, az 1920-as trianoni béke után is megmaradhasson magyar intézménynek. Felekezeti iskolákat kivéve, működő oktatási rendszert határon túl magyar kézben fenntartani akkoriban sehol sem sikerült. Thorma érdeme, hogy a Budapesten élő Réti Istvánnal állandóan konzultálva, kettejük stratégiájaként az NFT jogi személyiségét román bíróságon elismertették, s az iskola működésébe idegeneknek beleszólást nem engedtek.

Így nemsokára, mintha békebeli idők tértek volna vissza, a festőiskolában zavartalan élet folyt. A román növendékek megjelenése és oktatásuk föl vállalása egy évtizeden át, a szélsőséges erők színrelépéséig, számukra a hatalom jóindulatát biztosította. Pillanatképek idézik meg a húszas évekből a Thorma vezette iskola hangulatát. „Reggel 8 órától déli egy óráig tart a munkaidő az iskolában, a mester személyes felügyelete mellett, mikor is fáradhatatlanul korrigál, irányít s oktat. Ne gondolja azonban senki, hogy e fáradozás valami nagyobb tandíjért történik. Nem. Tandíj egyáltalán nincs, s a tanítványok, kiktől semmiféle előképzettséget nem kívánnak, csupán havi 75 lej modelldíjat fizetnek.”³ Elénk vetül a helyszín is: „Bent a magas falakon nagymesterek, Velázquez, Rembrandt, Vermeer van Delft stb. reprodukciói függenek. Finom olajfesték kellemes szaga érzik a levegőben... A hétfőn kezdett munkát szombaton kell befejezni.”⁴

Thorma tanítása a nagybányai hagyományok szellemét követte, de a főiskolai-akadémiai képzéssel is összhangban állott. Hangsúlyozta a rajztudás elengedhetetlen fontosságát, az élő emberi test anatómiai formáinak egyre tökéletesebb megismerését. Növendékeinek munkáiba nem rajzolt bele, csupán érthető, világos magyarázattal rávezette őket a hibákra. Nagyon fontosnak tartotta, hogy a természet ragyogó pompáját, a környezet színességét hűségesen próbálják visszaadni. Másrészt tanárként rapszodikus alkat volt, hangulata szerint túldicsérte vagy elcsüggesztette tanítványait. Környezetükben jól érezte magát. Nagyszámú fénykép maradt fenn, amint tanítványaival a Virághegyre, a Jókai-dombra vagy távolabbi helyekre kirándul. Miként egykor Hollósy, ő is kimagaslik a tanítványok közül, feltűnő ősz hajával (már ifjúkorától őszült), vagy szakmájakalapjával a csoportképek tengelyében áll.

Nyitás kelet felé

Hollósy Simon müncheni növendékeinek körével keltette életre a nagybányai festőtelepet. Iskolája nyugati orientáltságú volt, még akkor is, ha oroszok, lengyelek jelentős számban érkeztek vele a kisvárosba. A szabadiskola első korszakában (a világháborúig), a munka folytatói elsősorban Budapestre figyeltek, a magyar, köztük helyi tanítványok – és isko-

lán kívül dolgozók – összefogásával teremtettek hagyományokat. Az erdélyi részekből vagy kifejezetten Keletről, a latin kultúrkörön kívül eső Kárpátokon túli világból vajmi kevesen látogatták az iskolát. A kolozsvári Ács Ferenc és Papp Gábor, a brassói Tamás Imre még Hollósy növendéke volt, úgyszintén a román Artur Verona, aki Duna-deltai Brăilából München érintésével érkezett a kolóniára.

A keleti kisugárzás hirtelen fölerősödése az iskola 1918 utáni korszakában következett be. Magyar jellegén ez nem változtatott, de megszínesítette története utolsó szakaszát.

Tizenkét éven át, 1919 és 1930 között a román képzőművészeti főiskolák nyári gyakorlatra Nagybányára küldték növendékeiket. Előbb Bukarestből, majd Iași-ból, Kisinyovból⁵, 1926-tól kezdődően pedig Kolozsvárról érkeztek diákok a kolóniára, hogy ott a két nyári hónapban az iskolában végzett programszerű rajz- és festészeti gyakorlatokon nagybányai mesterek korrekcióján tanuljanak. A nyári táborozásra a legjobb eredményeket mutató diákokat választották ki, számuk 30-45 között váltakozott, s ott-tartózkodásuk idejére ösztöndíjat kaptak. Thorma vállalta a tanításukat, fölismerve, hogy ezzel mintegy védőpajzsot talál az iskola és kolónia megóvására. Föltétele azonban az volt, hogy a korrigálást idegen tanár nem végezheti. Thorma készségének, s ugyanakkor kategorikus föllépésének eredményeként intézményesedtek a kapcsolatok. Octavian Goga művelődésügyi miniszter és Virgil Ciofleac államtitkár e feltételek szerint állandósította a román diákok nagybányai gyakorlatát, s mint az Emil Isac művészeti főfelügyelő és Thorma közötti sűrű levelezés bizonyítja, az együttműködés zavartalanra vált, a nagybányai mester a korrigálásért kis összegű állami támogatást is kapott.

Két világ, két személet metszéspontján jöttek létre e kontaktusok. A román művészet régóta a közvetlen francia hatás nyomán bontakozott ki. Legjelentősebb XIX. századi festőik, Nicolae Grigorescu, Ion Andreescu a barbizoni művésztelepen dolgozott és a sokat emlegetett román-francia szimpátia további kapcsolatokhoz vezetett. Jellemző, hogy az 1920-as évek derekán életre kelt kolozsvári szépművészeti iskola (Școala de arte frumoase) tanári kara párizsi fölkészítő tanulmányok után foglalta el katedráját. A Münchenből Nagybányára telepedett kolónia és „németes nevelésű” tanárai csak távoli pontokon érintkeztek ezzel a francia szellemmel. Ám a kolónia és szabadiskola varázsa, a természetben való elmélyülés kötetlen lehetősége, a román oktatástól eltérő gyakorlat meglepően jó eredményeket hozott. A növendékek megéreztek a másság ízét, megtapasztalhatták a művészi ábrázolás másféle lehetőségeit. A későbbiekben kiváló alkotókká vált növendékek nevével találkozunk az iskolai névsorokban. Ott tanult és dolgozott Alexandru Ciucurencu (akit Thorma külön is említ egy levelében), Octav Angheluța, Ion Irimescu, Marcel Olinescu, Lucian Grigorescu, a kolozsváriak közül az olasz eredetű Tasso Marchini, a román Petre Abrudan, a magyar Szervátiusz Jenő, Mohy Sándor, Bene József. Több orosz, ukrán, lengyel növendék dolgozott az iskolában a besszarábiai és bukovi-

⁵ Kisinyov a mai Moldvai Köztársaság fővárosa. A terület Besszarábia néven a két világháború között Romániához tartozott.

⁶ Murádin Jenő: Forrásértékű Thorma – Isac levelezés. Korunk [Kolozsvár], 1966. 12. sz.

⁷ Balcic, egy Duna-Fekete-tengeri területtrésszel (Cadrilater) az első világháborút megelőző balkán-háborúktól 1940-ig tartozott Romániához, majd visszacsatolták Bulgáriához. Divatos fürdőhely és művésztelep volt.

⁸ Radocsay Dénes: Thorma János 1870-1937. A Magyar Művészet-történeti Munkaközösség Évkönyve, 1953. Bp., 1954. 407-408.

nai országrészekből. Később nem vallotta mindenki egyértelműen maradandónak nagybányai élményeit, de a kolónián töltött idő, a korrekciók mindenkinek hasznára voltak.

„Idejövételük elején – írta Thorma az akadémiák román diákjairól – festményeik barna, sötét tónusának megváltoztatása adott dolgot, kevés színnel, inkább rajzhoz hasonló tanulmányokat festettek. Itt sikerült megszínesíteni festményeiket, rajzaikat megpuhítani, és felfogásban művésziessé tenni.” 1924. november 21-i levelében így fogalmaz: „Az idei nyár különösen alkalmas volt a művészi munkálkodásra, mert állandóan derült, szép időnk volt. Kirándulásokat is rendeztünk, ahová az összes itt-tartózkodó művészek hivatalosak voltak. Megismerkedtettem őket és megbarátkoztattam. Ez körülbelül a legfontosabb, amit tudtam tenni társadalmi téren.”⁶

A román akadémiák diákjai 1930 nyarán jöttek utoljára a művésztelepre. Ott voltak tehát még azután is három évig, hogy Thorma visszavonult az iskola életéről, s helyét Mikola András és Krizsán János foglalta el. Ezután a kormány a gazdasági válságra hivatkozva megvonta az állami támogatást, s a diákok a közelebb eső tengerparti Balcicra⁷ mentek nyári gyakorlatra.

A kolónia művészetpolitikáját, mint az NFT elnöke, Thorma irányította. Döntéseihez, fontosabb kérdések esetén, kikérte a tagság véleményét. Kifejezetten közösségi konzultációt igényelt annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a nagybányaiak cselekvően is részt vegyenek-e a román művészeti életben. Már a húszas évek legelején megfogalmazódott az igény arra, hogy a művésztelep alkotói az erdélyi részeken kívül Bukarestben is bemutatkozzanak. A román fővárosban francia mintára akkoriban szervezték meg és állandósították a Szalont (Salonul Oficial), a művészeti életben rangot adó és áttekintést kínáló országos kiállításokat. Választott zsűrivel dolgoztak, és hatalmas anyagból, az ezret meghaladó művekből választották ki az érdemesebbnek ítélteteket. Thormát 1925 tavaszán tudtán kívül, tiszteletből kinevezték a Szalon zsűrijébe, meghívták a kiállításra, és műveinek eleve zsűrimentességet biztosítottak. Thorma a meghívásra Bukarestbe utazott, s a kiállításra a *Majális* és az *Ibolyaszedők* című képeit ígérte oda. Az NFT a közösségi részvételt az említett évre a későn érkezett meghívás miatt elutasította, Thorma részvételét azonban (Ferenczy Noémi ellenvetésével) jóváhagyták⁸.

Nagybánya művészete egyre inkább fölrértelődött Bukarestben. Nagy számban vásároltak festményeket a hivatalosságok közül is (egyenesen a műtermekből), volt olyan művész, aki hosszabb ideig dolgozott a román fővárosban (például Nagy Oszkár), rendeléseknek is eleget téve. Az 1939-es évben végül létrejött a kolónia bemutatkozó bukaresti kiállítása. Ez volt akkor a legkeletibb régió, ahova a festőtelep művészete ilyen formában eljutott.

Szellemi gátakat kellett áttörni, s ez nem ment mindig egyszerűen. Nagybánya Kelet felé sugárzó művészete mindenképp hozzájárult a közeledéshez. A hivatalos román művészetpolitika már számolt vele. Mint ahogy a más hullámhosszon közvetítő Máttis Teutsch János művészete is utat talált a román avantgardhoz.

Amellett, hogy Thorma a román növendékek oktatásáért 1924-ben megkapta a legmagasabb királyi kitüntetést, hídépítő aktivitásával idegen közegben tudatosította a művésztelep társadalmi rangját. Rokon szemléletű megnyilatkozások román részről is elhangzottak. „A hivatalos tárlat zsűrije, amelyben én is aktív részt vettem, mindinkább arra törekszik, hogy a kisebbségek szívesen látott vendégeknek érezzék magukat ezeken a kiállításokon – nyilatkozta 1929-ben I. Teodorescu Sion művészeti vezérfelügyelő. – Különösen nagyra tartom, hogy neveket említsek, Hans Edert, Thorma Jánost, Gallasz szobrászt. [...] A minisztérium, s magam is személy szerint nagyra becsüljük a nagybányai iskola törekvéseit és nyári kurzusait. Nagybányának néhány igazán kiváló művészt köszönhetünk. Sajnálom, hogy nem ismerjük egymást eléggé, románok és magyarok.”⁹

Korszakhatárok

Thorma festészetének megítélése a magyar kritikai irodalomban szélsőséges és ellentmondásos.

Jelentkezésekor, az *Aradi vértanúk* sikere fényében, egy új Munkácsyt emlegettek, s történelmi műveinek folytatását várták tőle. A Bastien-Lepage hatásának tiszta példaként született *Szenvedőket* a Múcsarnokbeliek már fanyalogva fogadták, de a kép a párizsi Szalonban „dícsérő fölemlítést” kapott. Kiesett a kritika látómezejéből *Bilcz Irén* aranyhárterű szecessziós hangütésű portréjának méltatása, mely pedig művészetének korai, társ nélküli remeke, tehetségének talán legszebb föllobbanása volt. A *Talpra magyar!* nagy ígéretnek tűnt, s már témájánál fogva szélesebb társadalmi érdeklődésre tartott számot, ugyanakkor elfedte a heroikus küzdelem és gyötrődés szünetében készült műveket. Így történt a mintegy ötletszerűen, egy lélegzetre megfestett *Kocsisok között* című 1902-es képével, melyet azután Ferenczy napfényes korszakának műveivel együtt „az impresszionizmus magyar változatának” példaadó alkotásai közé soroltak. Mintha nem is ugyanaz a kéz festette volna, olyan nagy a különbség a zsáneres népi életképek, a *Kártyázók* és az *Október elsején* című vásznai, és a nem sokkal azután készült *Cigányok* többalakos jelenete között, nem is szólva tájképei későbbi sorozatáról. Ezt a más hangon megszólaló festőt szinte észre sem vették, s amikor hagyatéki kiállításán, 1938-39-ben éppen ezek kerültek a közönség elé, a kritika az elutasítás (a még rosszabb mentegetés) vagy ritkábban a tényleges értékekre figyelő ítéletek között ingadozott.

⁹ K. J. [Kende János]: A Salonul Oficial tavaszi tárlatának tanulságai. Művészeti Szalon [Kolozsvár], 1929. 5-6.sz. – I. Teodorescu Sion (1882 – 1939) festő és kultúrpolitikus.

Kompozícióvázlat

Thorma festészete hármasszoros osztású. Kezdte drámával, folytatta epikával, s elérkezett a lírához. Úgy semmiképp sem igaz, hogy tájképei egy öregedő festő „őszikéi” lennének csupán. Tájképező-lírai korszaka huszonöt évre terjed. Elkezdődött az 1910-es években és fölerősödött 1917 után, az új környezetében gyarapodó műveiben.

Nagybánya iskolateremtő mesterei nemzedékük szellemi-tudati tehertételével élték meg a saját alapításukkal kezdődő más időket. Megújítói lettek a magyar festészetnek, csoportos föllépésük korszakos jelentőségű, de valamennyien már kialakult szemlélettel, tudással és festői gyakorlattal vállalkoztak az úttörő feladatra. Ferenczy és Grünwald szabadult meg a legkorábban a műtermi festészet ballasztjaitól, Hollósy és különösen Thorma csak hosszas tusakodással.

A művészteleppel foglalkozó irodalomban Réti István „morbus Nagybányiensis”-nek nevezi a kóros tünetet, mely teljes fölszabadultságukat gátolta. A természetben való őszinte elmerülésüket, föloldódásukat – mindazt, amit hirdettek –, épp az akadályozta, hogy beidegződött képalkotó intuícióikat kioltani nem tudták, az elmondható történet vagy legalábbis az alakos kompozíció igényéről lemondani csak nehezen bírtak. Ezért annyi a megsemmisített, földarabolt, csak fragmentumaiban reánk maradt mű az első évek terméséből. Míg Ferenczy a *Hegyibeszéd* változataiban végleg lemondott az illúziókról (hogy egészen más formában, szintézist teremtve, s a témát csak ürügynek szánva lépjen tovább), Thorma első nagybányai éveiből teljességgel hiányzik a tárgy nélküli mű, a kötetlen szabadtermészeti táj.

Egész habitusában Thorma volt leginkább a XIX. század neveltje. Örök 48-as elszántsággal és dzsentri életformájával otthonosan illeszkedett be Nagybánya polgári társalmába. Ifjúkori témái elkísérték, így nem születhettek olyan képei, melyek Ferenczynél vagy más pályatársaknál a nagybányaiság meghatározói lettek. Az 1912-es nagy kiállítás volt az (a kolónia jubiláris tárlata), amely előtt maga is rádöbbsent, hogy saját képterméséből a nagybányai tájképvonulat mennyire hiányzik.

A festőtelep akkor már túl volt a nagy megrázkódtatásokon. A neósok forradalmát a kecskeméti kirajzás követte, s az NFT megalakulásáig, 1911-ig nem csitultak az újabb beharcok.

Thorma élesen szemben állott a neósok hangadóival. Az alapítókat és személy szerint őt ért támadásoknak nem kis része lehetett abban, hogy ezt az ellenszenvet kritikátlanul az általuk létrehozott értékekre is kiterjesztette. Nézőpontja azonban az idők múlásával ez utóbbi kérdésben sokat változott, föltétlenül árnyaltabb lett. Egy-egy mondatból önmaga revízióját olvashatjuk ki, s árulkodó az is, amilyen lelkesedéssel Gauguin festészetéről nyilatkozott.

Mindemellett a maga számára követhetlen maradt ez az út. Visszacatolódni sem volt már akkor hova, a Ferenczy-epigonok kisszerűsége ugyanúgy taszította.

Így született utolsó korszakának csakis magára figyelő, tehetségének sugallatára alapozó és mindvégig kutató, keresésében új eredményeket váró képtermése. Sajátos poszt-

plein air festészet ez, Thorma egyéniségéhez igazodó piktúra. Társtalan, de nagyon karakteres, stílusjegyeiben biztosan fölismerhető képkalkotás.

Thorma esete távolról sem kivételes a művészet történetében. Wagneri hangzatok mellett a *bel canto* is szóhoz jutott.

Képek, képváltozatok, kísérletek

Thorma húszas évekbeli festészetét két nagyobb méretű, tájba helyezett kompozíciós alkotása vezeti be. Az *Ibolyaszedők*ről és a *Majális*ról van szó. E műveit nagyon szerette, csak nehezen vált meg tőlük. A világháború és a szétszabdalt ország tragédiája után a valóságtól szándékosan elfordulva festi ezeket az idillikus műveket. Valahogy hasonlóképpen történt ez vele is, mint az újklasszicizmus felé igazodókkal, akik az átélt rettenetet, s a kilátástalan jelent is elutasítva egy arkadisztikus világ álombeli látomásaiba menekültek. A majálisozók és ibolyaszedők világa tovatűnt már, csak Thorma képzeletében elevenedik meg és telítődik elégikus ízekkel. Cigányfiú hegedül bokrok mellé letelepedett társaságnak, virágsokrokat kötöző lányoknak a Majálisban. „Nagy ünnepi csönd hangulata ömlik el a képen – idézi meg Réti István –, a képzelet belehallja a napfényben játszó legyek lágy zümmögését. A táj tipikus nagybányai motívumok szintézise, amelynek háttéréből ezúttal sem hiányzik az örök Rozsály.”¹⁰

Az *Ibolyaszedők*ön két térdeplő nő gyöngéd, hajladozó alakját látjuk, amint stilizált mozdulatokkal, kicsit színpadiasan illeszkednek a tájba. Tavasz van, a távoli hófedte csúcsok még jobban ellensúlyozzák a mező bársonyos barna és okker színeit, az előtér zölddel áttört zsenge fűszőnyegét. Ez a nagyszerű táji háttér a késő-nagybányai festészet nosztalgiájának foglalata.

Előbb az *Ibolyaszedők* készült el 1920-ban vagy még inkább 1921 elején és utána a *Majális*. A művésztelep 1921 novemberi évfordulós kiállításán már mindkét mű jelen van, s utána föltűnik későbbi kiállításokon is.¹¹ Mindkettőből több változat készült, az eredetinel kisebbek, részletekben és kidolgozásban eltérő megoldásúak. Míg az *Ibolyaszedők* a művész ajándékként a budapesti Szépművészeti Múzeumba került (ma az MNG-ben), a *Majálist* 1936-ban a betegeskedő művész Neumann Gézának (a kolozsvári Continental RT vaskereskedés vezérigazgatójának) adta el, s a képnek nyoma veszett.¹²

¹⁰ Réti István: A nagybányai művésztelep. Bp., 1994. 94.

Vázlat a *Fürdőzőkhöz*

¹¹ Murádin Jenő: Thorma János: Majális. Utunk [Kolozsvár], 1972. 40. sz.

¹² Uo. – A festmény csak reprodukcióból ismert, a vázlatok magántulajdonban bukkantak föl.

¹³ Nagybányai levél Thorma Jánosról. Újság [Kolozsvár], 1921. nov. 27.

¹⁴ Thorma János levele Tessitori Nóriához, Nagybánya, 1921. nov. 25. In: Tessitori Nóra művészete. Bevezette és sajtó alá rendezte Marosi Ildikó. Bukarest, 1986. 171. – A festményt Kőmíves Nagy Lajos (Tessitori Nóra férje) végrendeletben a Marosvásárhelyi Képtárba hagyományozta. Reneszánsz kerete sohasem készült el.

A festő úgy érezte, hogy művei kedvelőinek, az irántuk érdeklődőknek meg kell magyaráznia a stílusváltása mibenlétét. Rendkívül érdekes és tudatosságára rávilágító az, amit az *Ibolyaszedők* kapcsán erről mondott. „Ez tulajdonképpen hazugság, amit én most csinállok. Mert műteremvilágítású portrét plein air tájképbe helyezni: hazugság. De nem is az a fontos a művésznél, hogy hazudik-e, vagy nem, hanem az, hogy szépen tudjon hazudni, úgy, hogy az igazság illúzióját keltse... De ilyen hazugságot megengedtek maguknak olyan festők, mint például Raffael – akinek a Halászok című képén, az előtérben levő alakok műteremvilágításúak, s a környezetükben levő tájkép: plein air világítású.”¹³

Nem véletlen, hogy a festő a reneszánsz mestereit idézte. Korai tanulmányútjától kezdődően lelkesedett értük. Utolsó nyugati utazásakor (1926-ban Rétivel olasz városokban járt), friss tartalommal teltek meg emlékképei, reprodukciókból ismert műveket láthatott eredetiben. Akiért még minden időben lelkesedett, a spanyol Velázquez művészete volt, az ő színlátását kései műveiben értékelő elemzéssel hasznosította.

Tisztán reneszánsz hangulatú kép megfestésére is vállalkozott egy alkalommal. *Tessitori Nóra* szavalóművészt örökítette meg egy nagyobb méretű, falemezre festett képén. A magyar irodalom nagyhatású erdélyi népszerűsítője akkoriban Nagybányán készült föl szavalóestjeire, s a kolónia művészeinek társaságába járt. Thorma úgy festette meg finom, rejtélyes mosolyával és érzelmetli, kezét melléhez emelő mozdulattal, mint nőalakjaikat a quattrocento mesterei szokták. Ám az előteret síkszerűen betöltő portré mögött az itáliai táj helyett Nagybánya tornyai és hegyvonulatai látszanak. E művét 1921 őszén, egy szavalóest előtti meghatott pillanatban a festő a kép ihletőjének ajánlódta. Megmaradt egy 1921. november 25-ről keltezett levél, amelyben Thorma Tessitori Nóriának azt javasolja, hogy a festményhez „10-12 cm széles renaissance-stílusú ráját” csináltasson, mert az illik hozzá.¹⁴

Jórészt továbbra is a reneszánsz képszerűség és a plein air egyeztetése az alapja a Thorma festészetében fölbukkanó mitológiai témáknak. A krétai mondakörből emelte ki Minósz lányának alakját, így készült az 1928-tól többször kiállított *Ariadné*-aktja. Elvetélt kísérlet, alkotói rövidzárlat viszont a *Zeusz és Dioné* kompozíciója. Szimbolikus művet kívánt alkotni a tavaszi eső megtermékenyítette földről (Zeusz és Dioné kapcsolatából Aphrodité született), s a klasszikus képtárgyat a nagybányai táj ismerős formái között próbálta életre kelteni. A termékenységet megtestesítő Dioné hátaktban ábrázolt alakja (ez a festmény különállóan szép része), karjával ölelve fogadja az esőfelhőből aláereszkedő Zeust. Háttérben havas hegygerinc tűnik föl, s a fernezelyi hegyek tömbje belesimul a Zazar lapályába. Thorma többször visszatért a témára, megpróbálta modellekkel nagy méretben megfesteni, és szárnyas amorettekkel a jelenetet mozgalmassabbá tenni. Az eredményt azonban ő sem érezhette meggyőzőnek. Így a kép legteljesebb változatát sem fejezte be. E képciklushoz tartozik az 1926-os *Faun és nimfa*, melynek éppen csak fölvázolt megoldása a kiskunhalasi Thorma János Múzeumban látható.

Sokat dolgozott egy másik témán, a *Fürdőzők* kompozícióján. Eredményei itt lényegesen szebbek, a többalakos jelenet tájhoz igazodó harmóniája mind nyugodtabb és meggyőzőbb. Legelőször a kolónia 1924-es téli tárlatán tűnt föl a *Fürdőzők* vázlata.¹⁵ Kierlelt megoldásai és közben újabb vázlatok az 1930-as évek elejéig követhetők a festő munkásságában. El kell különíteni azonban két, sőt három változatát a témának. Az egyik a 4-5-6 alakos kompozíciós sémára épül (ezeken a figurális jelenetet emeli a központba), a másik variációban már a táj a domináns elem (szakadékos folyópart előtt staffázsszerű alakok tűnnek föl), végül ugyanebben a tájkivágásban csupán egyetlen akt (öltözködő nő) festőileg kidolgozott alakja jelenik meg. A nő mozdulata, előrehajló tartása, testének fénye, már egy másik sorozatra utal, Thorma gyöngyházás női aktjaira.

Fontos a *Fürdőzők* képciklusa, mert elég nagy időhatárok között vetíti elénk a festő megoldásait. Színpadszerű, akár mitológiai hangulatú jelenetek váltakoznak alak és táj mellérendelő kétszólamúságával, vagy a pompás hátterek és helyszínek zengő líráját megszólaltató hangzatokkal.

A tiszta festőiség útján

Amikor Thorma János 1937. december 5-én elhunyt, hagyatékában 125 olajfestményt és 330 rajzot illetve vázlatot írtak össze.¹⁶ Ennek többszöröse került még életében vásárlók birtokába kiállításokon vagy közvetlenül a műtermében vették meg a képeit. Utolsó korszakának, az I. világháború utáni éveinek anyaga igen bőséges, különösen olyan időszakokban, amikor már nem kötötte le a szabadiskolai korrekcióra, vagy éppen nem foglalta le a *Talpra magyar!* tervezett befejezése. Műtermében járva, 1929 márciusában Kőműves Lajos, a kor kiváló publicistája azt jegyzi föl, hogy egyszerre nyolc-tíz festménye készül, rengeteg vázlattal dolgozik.¹⁷

Képterme nagyon egyenetlen. Ha a fölbukkant alkotásokat nézzük, a jó képek mellé kiérleletlen vázlatok, elvetélt kísérletek társulnak. De nem minden rajta múlt. Most, hogy a távolodó időben érzékenységeket már nem sérthetünk vele, azt is elmondhatjuk: elárvult műtermében minden olyan vásznát eladták, melyet ő soha sem szánt volna eladásra. Vázlatokon, félkész dolgokon adtak túl (olyan vevőknek, akiket csak a név érdekelt), holott a műtermében Thorma csupán azért őrzött meg ilyesmit is, hogy alkalomadtán valamit még rájuk fessen. Thormáné Kiss Margit ezeket aláírta, mi több, a Thorma-manírjában festett saját képeit gyakran elhunyt férje nevére forgalmazta. Ebből is adódik az a torz kép, amitől a kutató nem tud szabadulni, mikor a sokszor első látásra atipikusnak érzett Thorma-leletekről ítélik.

Bárhogyan is van, alapigazság, hogy a jó művek összessége teszi a festőt. Thorma életművéről ezek alapján kell véleményt alkotnunk.

¹⁵ Nagybánya, 1924. dec. 14.

¹⁶ Keleti Újság [Kolozsvár], 1938. okt. 16.

¹⁷ Keleti Újság, 1929. márc. 31.

¹⁸ Nagybánya. Nagybányai festészet a neósok fellépésétől 1944-ig. Szerk.: Jurecskó László – Kishonthy Zsolt. Miskolc, 1992. Kat. sz. 147. Budapest, mgt.

Thorma János festészete a húszas évek vége felé abban az irányban mozdult el, hogy tájképein a figurális elemeknek – mint ezt Réti már pályaközlelől észrevette – egyre kisebb szerepet szánt. A többalakos kompozíciós megoldások helyett vagy staffázssá oldja figuráit, vagy egyetlen, a környezettel harmonizáló alakot állít a tájba. Ebből a kettéválásból portréfestészete is kamatozott.

Művészetében sok év után ismét megjelennek a portrék. Olykor modelljeit festi meg, esernyővel, virágcsokorral (beszűkítve a táji háttérrel), enteriőr képei készülnek, s rendelésre vagy csupán saját kedvére ismerőseiről, barátairól készít arcképeket.

Tiszta tájainak igen szép példája a Magyar Nemzeti Galériába került 1932-es *Tavaszi táj* című festménye. Szelíd domboldalok előtt zöldellő mező, virágba szökött fákkal, felhős, de nem drámai égbolt. A formák szétfoszlani látszanak a tavaszi káprázatban: a látvány egésze a fontos. Az impresszionista képalkotás ilyen formán jelentkezik Thorma művészetében.

„Témátlan” kép a *Virágzó almafa* (budapesti magángyűjteményben). A képteret betöltő fa fölmagasul – mint Lovis Corinth víziójában –, nagy, puha virágfoltjai egyéolvadni látszanak a tavaszi ég felhőpamacsaival. Ugyanebben a gyűjteményben a *Tavaszi szántás* című festményén a munkajelenet teljesen hangsúlytalan, belesimul a dús színezetű mezőbe. Thorma kolorizmusának kiváló példája ez a mű, ragyogó színességével és fölfogásának impresszionisztikus voltával. A *Vadász a fernezelyi völgyben* című festmény (Nagybánya, mgt.) nem túl szerencsés narrációs témája szintén eltompul azáltal, hogy az ábrázolt figura határozott kontúr vonalak nélkül olvad bele a színpompás tájba. Úgy lehet, maga a festő is érezte, hogy felesleges az irodalmias téma, mert tiszta-tájkép változatban is megfestette a képet. Ez a mű, kevés szín- és hangulatbeli módosulással *Nagybányai hegyek* címmel kapott helyet a művésztelep múltját megidéző 1992-es miskolci kiállításon.¹⁸

Az a megoldás, melynél egyetlen női alakot (sokszor portrészerűen kidolgozott vonásokkal) a táj előterébe hoz, az 1920-as évek elejétől egy évtizeden át foglalkoztatta. Az első változatokban, így a *Borús tájban*, még az *Ibolyaszedők* merengő, elégikus hangulata érvényesül, később a képek tónusa, színregisztere mind világosabbá válik. Jó példa erre az évre-napra pontosan keltezett (1927. május 18.) *Piros ruhás lány*, a *Kalapját igazító nő*, a *Rózsaszín ruhás nő* és még számos változat. Más variációban opálosan irizáló aktokat jelenít meg a sodró folyású Zazar partján. Erre, a *Fürdés után* témára több képe is előbukkant (egyikük kolozsvári magántulajdonban), s ezeken a festő nagy formakultúrája, biztos anatómiai tudása is érvényre jut.

A korszak fő művei közé tartozik a festőnek *Mezőn* című képe (Budapest, mgt.). A nagybányai táj előterében megjelenő finom, japános tartású női alak félig háttal áll a kép nézőjének, s így még intimebb, sejtelmesebb beállítású. A színes mezőt bokros domb él zárja le, és kobaltkék ég borul föléje.

A tájképek színvilága Thorma festészetének egészen egyedi, meghatározó vonása. Finom áttört zöldek, benne okkerek és fölwillanó lila-rózsaszín akkordok dominálnak.

Aki látta, ismeri a nagybányai tájat, bizonyosan ráismer a festőt ihlető őszi-tavaszi színekprázatra. Mintha a Klastromrét fűvét elborító, ezerszám nyíló lila kökörccsinek színe vetülne elének a vásznain. Képeinek elő- és középtereit ez a „mille fleurs” szőnyeg borítja, a hátterekben pedig egységes kék tónusban moccanatlanul uralkodnak a csúcok, a formáikról fölismerhető Kereszthegy, Rozsály, Feketehegy, Morgó és a távoli Gutin.

Már a tízes évek tájképtermeében, és később vissza-visszatérve föltűnnek vásznain a dekoratív színes foltok, sárgák, agyagszínűek és meszesfehérek. Mintha önálló életet akarnának élni, elválni látszanak a tárgyaktól. Lombkoronák, fürtös szelídgesztenye virágok, felhővonulatok, útmenti tereptörések jelennek meg ilyenformán. Itt már nem a tónusegység fontos a számára, hanem ez a különös lebegő csoda.

Thorma Velázquez festészetét érezte nagyon közel magához. Növendékeinek erről így beszélt: „Ha megnézik Velázquez későbbi képeit, sok, amolyan egyszerűben felrakott fenséges színfoltot láthatnak rajta. Ő a legfestőibb festő. Képein életet kap a színfolt, és csodálatos tartozéka lesz az ábrázolásnak. Alakjai az életet sugározzák, csupa könnyű, levegős színfoltcsíkon keresztül. Szeretem munkáit, és nem tudom eléggé dicsérni a mesterek legnagyobbikát... Nézzék, itt ez a női portré, most csinálom, valőrös színfoltokból áll, ezért befejezetlennek látszik, de miért vigyem tovább, ha mindent elmondtam rajta!”¹⁹

Thorma portréfestészete tájképeinek sorozata mellett, azzal párhuzamosan kelt életre. Sok évi szünet után fordult ismét érdeklődéssel a műfaj felé. Több női portréja kései impresszionista mű, kifejezetten a francia mesterek könnyed, levegős képalkotására utal. A *Női portré bazsarózsákkal* című 1928-ból keltezett művének háttérben a *Füldözők* többalakos kompozíciójának vázlata ismerhető föl. Gyakori modellje, *Balkányi Zsuzsa* „bubifrizurás” kellemes alakja sokszor jelenik meg ezeken a portrékon. Egy „kép a képben” megoldású változaton modelljének vörös haja, és fehér blúzának feketecsokros szalagja rávetül a falra függesztett nagybányai tájképre. A szobabelsőbből egy téglavörös fal (tapéta?) föltján kívül semmi sem látszik, a modell a tájban él és lélegzik. E műről és *Női arckép virágos kendővel* (Regensburg, mgt.) című felhős táj előtt megfestett portréjáról Renoir művészetének nosztalgiaja olvasható le. Magángyűjtők birtokában és aukciókon bukkan föl virágcsokrot (rózsát, ibolyát, bazsarózsát) tartó női portréinak egy-egy változata. Többet vagy kevesebbet látat alkalmasint az enteriőr-hátterekből. Gyakran tűnik föl a kolóniakerti Thorma-műterem kelléke, egy bordó kanapé színben-formában dekoratív háttámlája (*Női arckép szobabelsőben* – Kolozsvár, mgt.). Műtermi kép az 1931-es, vázlatos kidolgozású *Festő és modellje*.

19 Mohy: i.m. 105.

Thorma és felesége az 1930-as években

Öntudatos, kemény tartású *Önarcképe* 1925-ből a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona. Ezen még nem látszik megfáradása, sem közeledő betegségének jele. Abban az évben még egyszer, utoljára kijutott Párizsba, végigjárhatta azokat a helyeket, ahol egykor tanult, és annyi reménységgel készült a festőpályára. A szabadiskola és kolónia vezetését 1927-ben engedte át az utána következő nemzedéknek. Az 1930-as években már meg-megújuló betegségével, gyengeségeivel küszködve, de a festéshez, a tájképezéshez utolsó pillanatig ragaszkodva dolgozott.

Emlékkiállításán háború előtti és utáni korszakából egyaránt fontos művek, meggyőző képsorok hiányoztak. Budapest nem ezt a Thormát ismerte, és nem is ezt várta.

Még azok is, akik (a művészet avantgard forradalmi után) elfogadták visszatérését a plein air-hez és impresszionizmushoz, valami fénytörő prizmán át szemlélték utolsó korszakának képeit. Thorma számukra, és a köztudatban, a nagy történelmi tablók festője maradt. Ilyen távolságból műveinek halk és finom lírájából alig látszott valami.

Ez a beidegződöttség a festő utóéletét is végigkísérte.

Irodalom

Nagybányai levél Thorma Jánosról. Újság [Kolozsvár], 1921. nov. 27.
Szilágyi M. Dózsa: Thorma mester műtermében. Vasárnap [Arad], 1924. 10. sz.
Thorma János festőművész királyi kitüntetése. Brassói Lapok, 1924. szept. 19.
Összeállították az állami tárlat zsűrijét. Keleti Újság [Kolozsvár], 1925. febr. 25.
Pap Domokos: A bukaresti országos tárlat. Ellenzék [Kolozsvár], 1925. ápr. 22.
Szokolay Béla: Thorma János. Élet [Budapest], 1926. 14.sz.
Thorma János 25 éves tanári jubileuma. Szamos [Szatmár], 1926. aug. 18.
Az egészséges művészeti élet szolgálatában. Szamos, 1926. nov. 7.
Thorma János művészi pályájának 40 éves jubileuma. Ellenzék, 1927. szept. 3.
Kőmíves Lajos: Nagybányától – Nagybányaig. Keleti Újság, 1927. szept. 14.
/–jos./: Válságban a nagybányai festőkolónia. Ellenzék, 1927. nov. 6.
Felvinczi Takács Zoltán: Thorma János. Magyar Művészet, 1928. évf., 281-305.
Thorma János esküvője. Szamos, 1929. szept. 8.
Thorma János, a nagy magyar művész visszavágyódik Aradra... Erdélyi Hírlap [Arad], 1929. szept. 18.
A nagybányai Szabad Festőiskola alapítóinak emléke... Szamos, 1929. nov. 13.
/T.Zs./ [Thury Zsuzsa]: Románok, szászok, magyarok ragyogó együttesben vonulnak fel az Erdélyi Képzőművészek kiállításán. Ellenzék, 1930. nov. 30.

Tereh Géza: Thorma János mester és Th. Kiss Margit képkiállítása. Szamos, 1931. szept. 30.
Thorma János hatalmas történelmi festményét, az „Aradi vértanúk”-at megvásárolta a magyar állam. Keleti Újság, 1932. jan. 30.
Thorma János „Talpra magyar” című festményének sorsa. Erdélyi Lapok [Nagyvárad], 1932. febr. 3.
Thury Zsuzsa: Arcképek az erdélyi műhelyekből. Ellenzék, 1932. márc. 27.
Képzőművészek tömörülése. Ellenzék, 1936. máj. 26.
Nagy Zoltán: Erdélyi képzőművészek Budapesten. Pásztortűz [Kolozsvár], 1937. 11-12. sz.
Valeur: A Képzőművészek Egyesületének kollektív kiállítása. Bánya és Vidéke, 1937. aug. 19.
Gyulai Jankó János: Meghalt Thorma János. Keleti Újság, 1939. dec. 7.
Vásárhelyi Z. Emil: Erdélyi művészek. Kolozsvár, 1937.
Stoll László: Thorma János. Bánya és Vidéke, 1937. dec. 9.
Hollósi Sándor: Réti István beszél Thorma Jánosról. Sajtó [Szatmár], 1937. dec. 12.
Dési Huber István: Thorma János (1870-1937). Korunk [Kolozsvár], 1938. 1. sz.
Boros István: Thorma János legnagyobb munkáját kiállítják Budapesten. Magyar Lapok [Nagyvárad], 1938. jan. 4.
Ybl Ervin: Képzőművészetünk halottai. Budapesti Szemle, 1938. I. köt. 108-114.
Jeszenszky Sándor: Ernst Lajos, Pólya Tibor és Thorma János emlékezete. Magyar Művészet, 1938. évf. 154-159.
Szopos Sándor: Megnyílt Thorma János hagyatéki kiállítása a kolozsvári vármegyeház üvegtermében. Keleti Újság, 1938. okt. 11.

Dávid Iván: Thorma Jánosról beszél az özvegye és a volt tanítványa.

Keleti Újság, 1938. okt. 16.

Maksay Albert: Sorok Thorma János emlékkiállítására. Páztortűz, 1938. 10. sz.

Dörmötör István: Thorma-festmény a téli tárlaton. Napkelet, 1938. évf. 211-212.

Farkas Zoltán: Thorma-emlékkiállítás. Nyugat, 1940. évf. 1. sz.

Felvinczi Takács Zoltán: Erdélyi művészeti kiállítás, 1941. Páztortűz, 1941. 10. sz.

Entz Géza: Az elmúlt 30 év magyar festészete. Ellenzék, 1943. jún. 7.

Radocsay Dénes: Thorma János levele Réti Istvánhoz. Magyar Művészet, 1948. 6.sz.

Radocsay Dénes: Thorma János 1870-1937. A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve, 1953. Bp., 1954. 391-422.

Suba Dániel: Thorma János emlékezete. Bányavidéki Fáklya, 1960. ápr. 24.

Murádin Jenő: Forrásértékű Thorma - Isac levelezés. Korunk, 1966. 12. sz.

Murádin Jenő: Thorma János: Majális. Utunk [Kolozsvár], 1972. okt. 6.

Murádin Jenő: Thorma János. Igaz Szó [Marosvásárhely], 1972. 11. sz.

Rácz Albert: Thorma János naplója. Korunk, 1979. 3. sz.

Murádin Jenő: A Barabás Miklós Céh. [Bukarest], 1978.

Murádin Jenő: Emlékörző levelek. (Thorma János három levele

D. Berde Amálhoz.) A Hét [Bukarest], 1977. 1. sz.

Murádin Jenő: A nagybányai művésztelep 1919 – 1944 között. In:

Nagybányai festészet a neósok fellépésétől 1944-ig. Miskolc, 1992. 67-101.

Murádin Jenő: A nagybányai festőiskola 1919 - 1944 között. In: Nagy-bánya művészete. MNG kat. Bp., 1996. 179-191.

Fekete-fehér képek jegyzéke

1.	Önarckép, 1897. o.v., 55x45 cm., j.j.l. THORMA 1897. MNG ltsz. FK 4909. (Kat. 23.)	7.	Vázlat a Talpra magyar!-hoz. p. cer., 16x21 cm., j.j.l. Thorma János. MNG Adattár ltsz. 17828/67.
2.	Thorma János 1890 körül. Ferrotípiá, Berki Viola tul.	8.	Aradi vértanúk, 1896. o.v. 350x633 cm., j.b.l. THORMA. MNG ltsz. 3308. (Kat. 18.)
3.	Önarckép, 1900-as évek. Archív fotó, MNG Adattár ltsz. 20162/1979.	9.	Thorma János tanítványai között, 1920-as évek. MNG Adattár ltsz. 21805/1983/3.
4.	Thorma János és felesége nagybányai műtermükben, 1930-as évek. Fotó, magántul.	10.	Kompozícióvázlat. p. tus, 9x12,6 cm., j.n. MNG Adattár ltsz. 17794/67.
5.	Ülő nő (tanulmány), 1880-as évek. p.cer., 22,7x17,7 cm, j.j.l. TH. MNG Adattár ltsz. 17772/67.	11.	Vázlat a Fürdőzőkhöz. p. cer., 17,5x24 cm., j.n. MNG Adattár ltsz. 17762/67.
6.	Békesség veletek, 1897. o.v., 348x448,5 cm., j.j.l. THORMA. MNG ltsz. 1696. (Kat. 22.)	12.	Thorma János és felesége, 1930-as évek. Thorma 1936. április 10-én kelt képeslapja Réti Istvánhoz. MNG Adattár ltsz. 7778/ 955.

Dávid Iván: Thorma Jánosról beszél az özvegye és a volt tanítványa. Keleti Újság, 1938. okt. 16.
 Maksay Albert: Sorok Thorma János emlékkiállítására. Páztortúz, 1938. 10. sz.
 Dömötör István: Thorma-festmény a téli tárlaton. Napkelet, 1938. évf. 211-212.
 Farkas Zoltán: Thorma-emlékkiállítás. Nyugat, 1940. évf. 1. sz.
 Felvinczi Takács Zoltán: Erdélyi művészeti kiállítás, 1941. Páztortúz, 1941. 10. sz.
 Entz Géza: Az elmúlt 30 év magyar festészete. Ellenzék, 1943. jún. 7.
 Radocsay Dénes: Thorma János levele Réti Istvánhoz. Magyar Művészet, 1948. 6.sz.
 Radocsay Dénes: Thorma János 1870-1937. A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve, 1953. Bp., 1954. 391-422.

Suba Dániel: Thorma János emlékezete. Bányavidéki Fáklya, 1960. ápr. 24.
 Murádin Jenő: Forrásértékű Thorma - Isac levelezés. Korunk, 1966. 12. sz.
 Murádin Jenő: Thorma János. Majális. Utunk [Kolozsvár], 1972. okt. 6.
 Murádin Jenő: Thorma János. Igaz Szó [Marosvásárhely], 1972. 11. sz.
 Rác Albert: Thorma János naplója. Korunk, 1979. 3. sz.
 Murádin Jenő: A Barabás Miklós Céh. [Bukarest], 1978.
 Murádin Jenő: Emlékörző levelek. (Thorma János három levele D. Berde Amálhoz.) A Hét [Bukarest], 1977. 1. sz.
 Murádin Jenő: A nagybányai művésztelep 1919 – 1944 között. In: Nagybányai festészet a neósok fellépésétől 1944-ig. Miskolc, 1992. 67-101.
 Murádin Jenő: A nagybányai festőiskola 1919 - 1944 között. In: Nagybánya művészete. MNG kat. Bp., 1996. 179-191.

Fekete-fehér képek jegyzéke

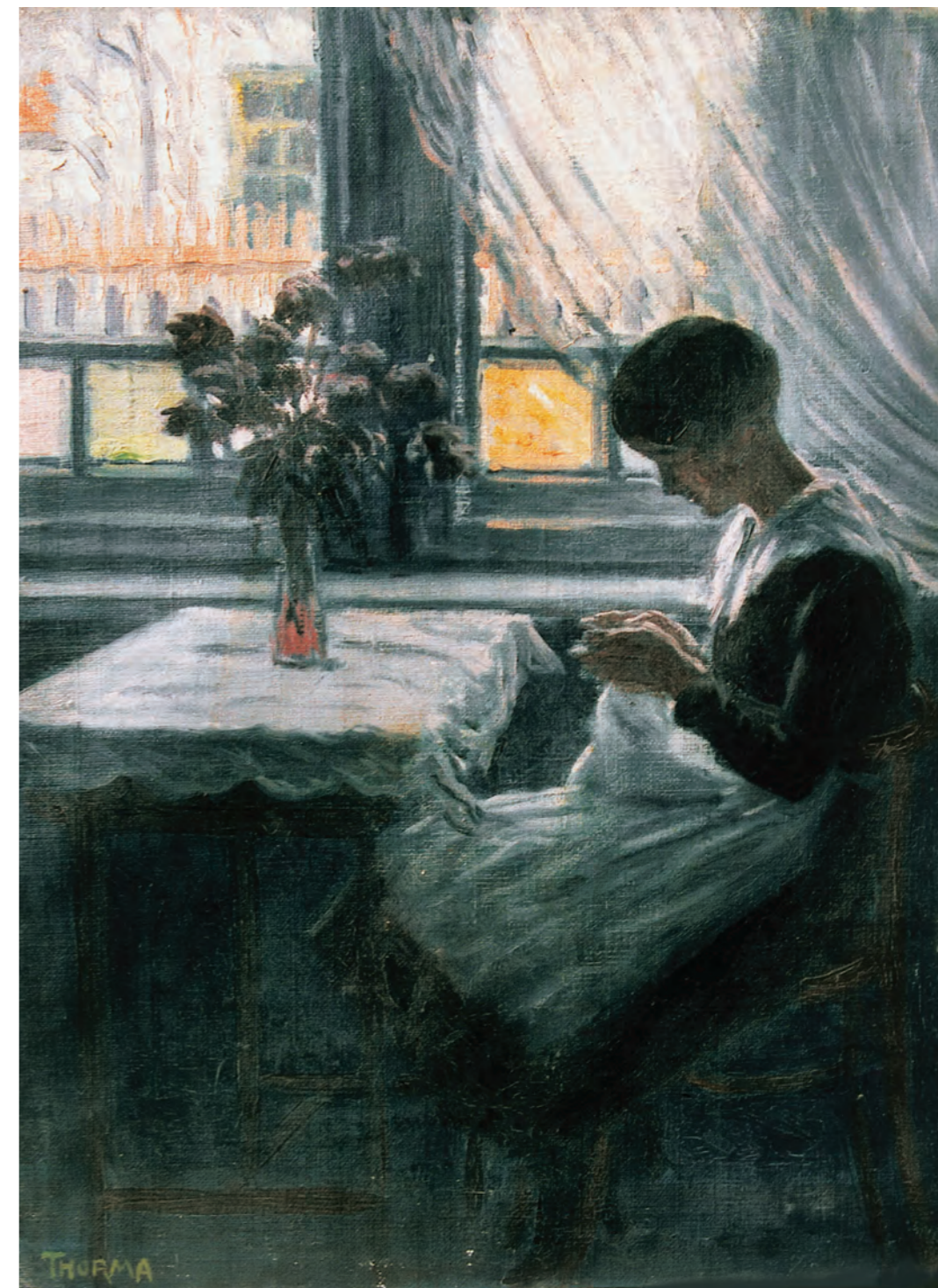
1. Önarckép, 1897. o.v., 55x45 cm., j.j.l. THORMA 1897. MNG ltsz. FK 4909. (Kat. 23.) 2. Thorma János 1890 körül. Ferrotípiá, Berki Viola tul. 3. Önarckép, 1900-as évek. Archív fotó, MNG Adattár ltsz. 20162/1979. 4. Thorma János és felesége nagybányai műtermükben, 1930-as évek. Fotó, magántul. 5. Ülő nő (tanulmány), 1880-as évek. p.cer., 22,7x17,7 cm, j.j.l. TH. MNG Adattár ltsz. 17772/67. 6. Békesség veletek, 1897. o.v., 348x448,5 cm., j.j.l. THORMA. MNG ltsz. 1696. (Kat. 22.)	7. Vázlat a Talpra magyar!-hoz. p. cer., 16x21 cm., j.j.l. Thorma János. MNG Adattár ltsz. 17828/67. 8. Aradi vértanúk, 1896. o.v. 350x633 cm., j.b.l. THORMA. MNG ltsz. 3308. (Kat. 18.) 9. Thorma János tanítványai között, 1920-as évek. MNG Adattár ltsz. 21805/1983/3. 10. Kompozícióvázlat. p. tus, 9x12,6 cm., j.n. MNG Adattár ltsz. 17794/67. 11. Vázlat a Fürdőzőkhöz. p. cer., 17,5x24 cm., j.n. MNG Adattár ltsz. 17762/67. 12. Thorma János és felesége, 1930-as évek. Thorma 1936. április 10-én kelt képeslapja Réti Istvánhoz. MNG Adattár ltsz. 7778/ 955.

Szenvedők
 1892 (Kat. 9.)

*Hölgy fátyolos
kalapban*
1890-es évek eleje (Kat. 15.)

Kézimunkázó
1890-es évek eleje (Kat. 14.)

*Berki Antal és felesége
arcképe*
1902 (Kat. 44.)

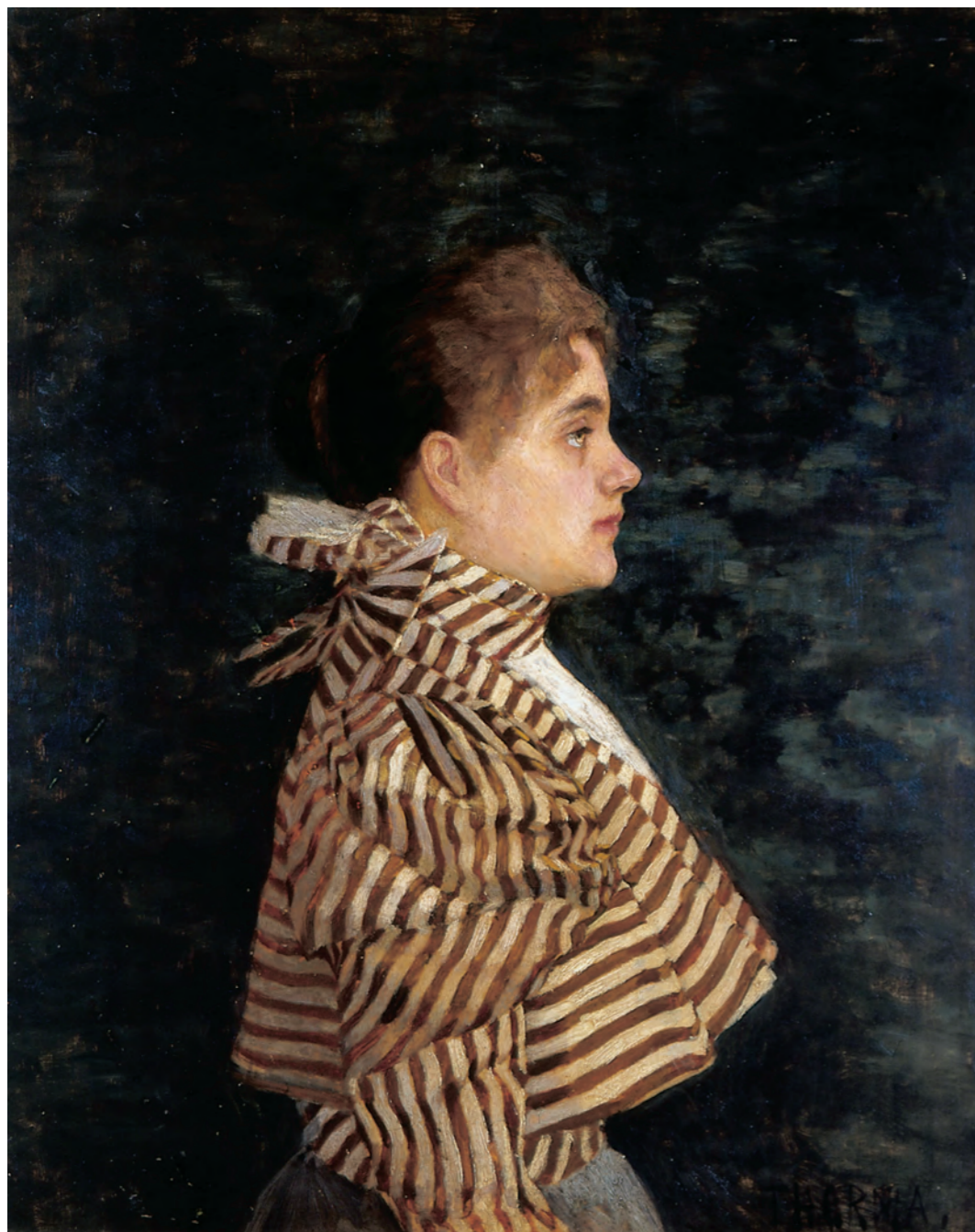
Bilcz Irén portréja
1892 (Kat. 8.)

Kocsisok között
1902 (Kat. 45.)

Október elsején
1903 (Kat. 46.)

Női arckép
1900-as évek eleje (Kat. 40.)

Napraforgós csendélet
1907 (Kat. 60.)

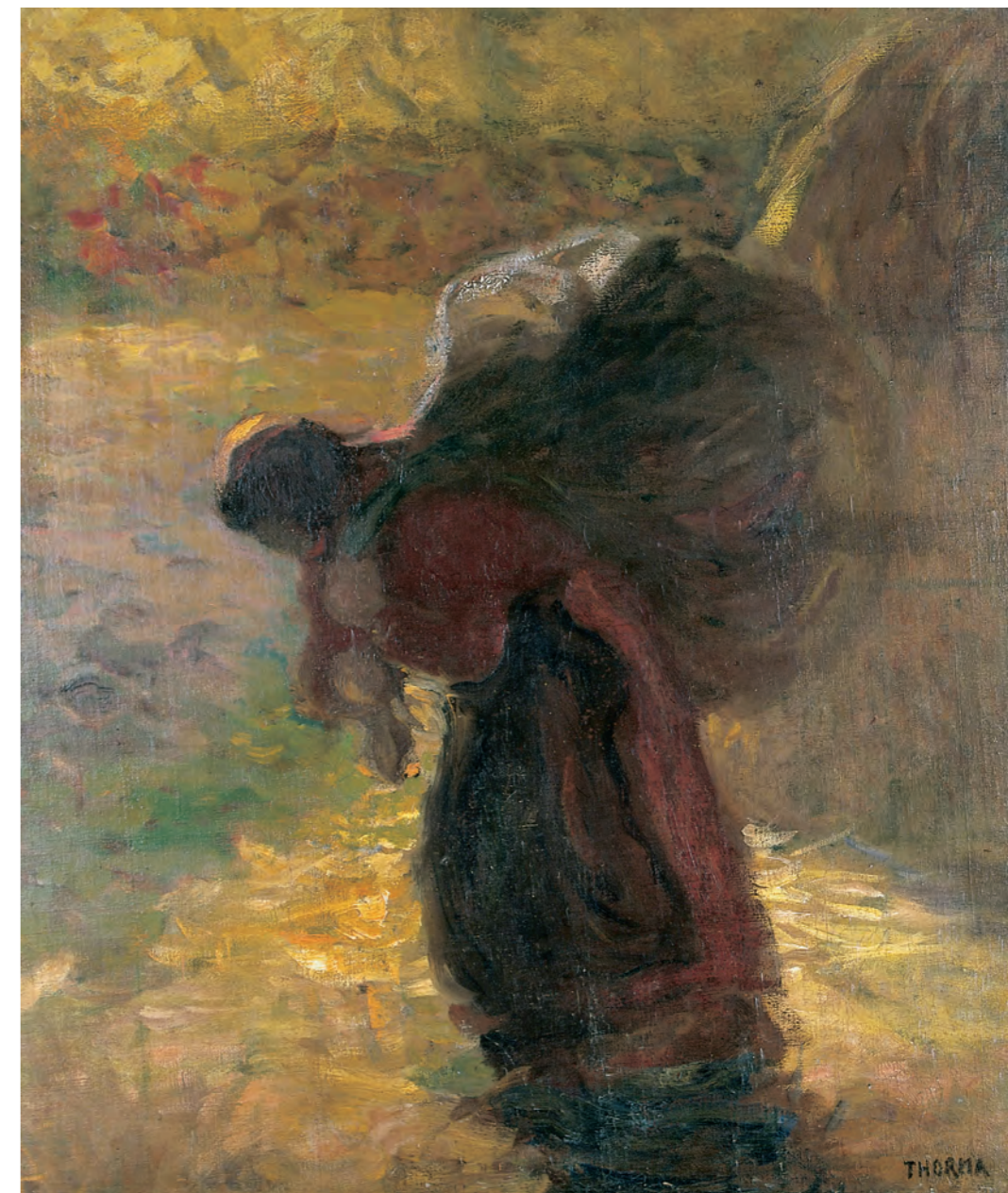
Kártyázók
1904 (Kat. 48.)

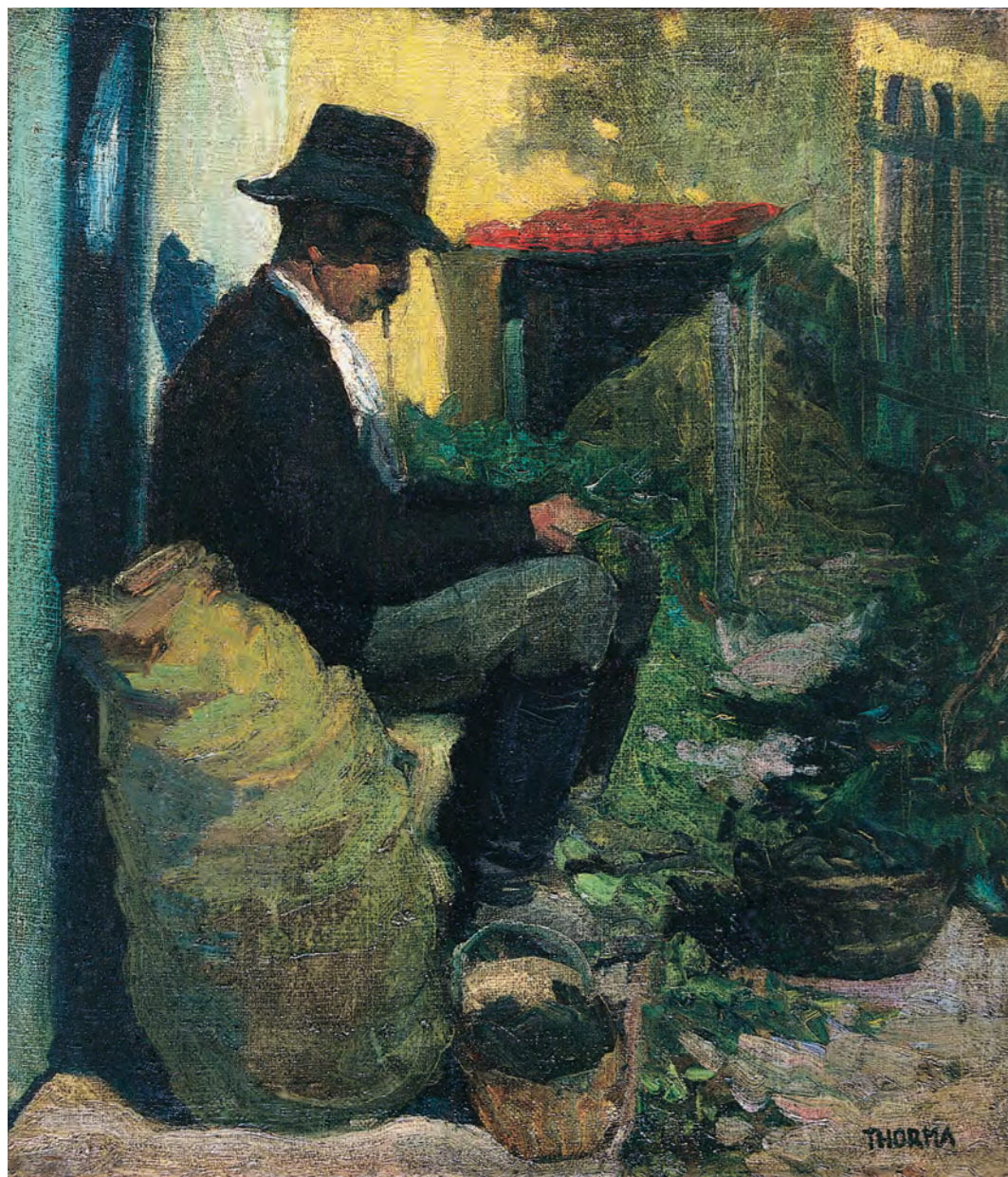
Talpra magyar!
1898-1936 (Kat. 26.)

Cigányutca (vázlat)
1907 (Kat. 52.)

Hazatérő
1910-es évek (Kat. 91.)

*Borsót fejtő
parasztember*
1910 (Kat. 63.)

Templombamenők
1910-es évek eleje (Kat. 69.)

Húsvéti kenyérszentelés
1910-es évek (Kat. 75.)

Tavaszi táj
1910-es évek (Kat. 82.)

Ibolyaszedők
1920-as évek eleje (Kat. 109.)

Hegedülő cigánypár
1935 (Kat. 332.)

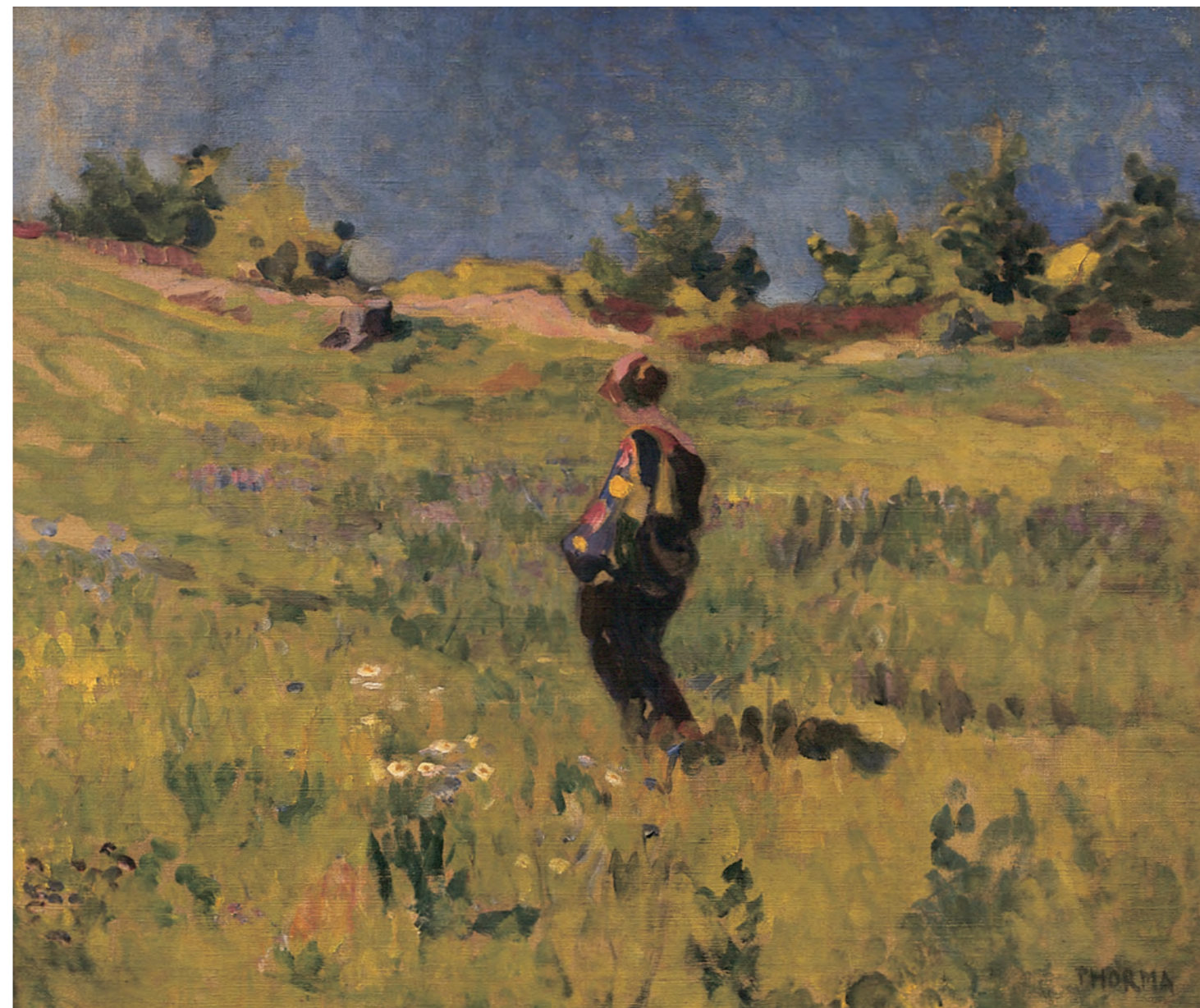
Kirándulók
1920-as évek eleje (Kat. 121.)

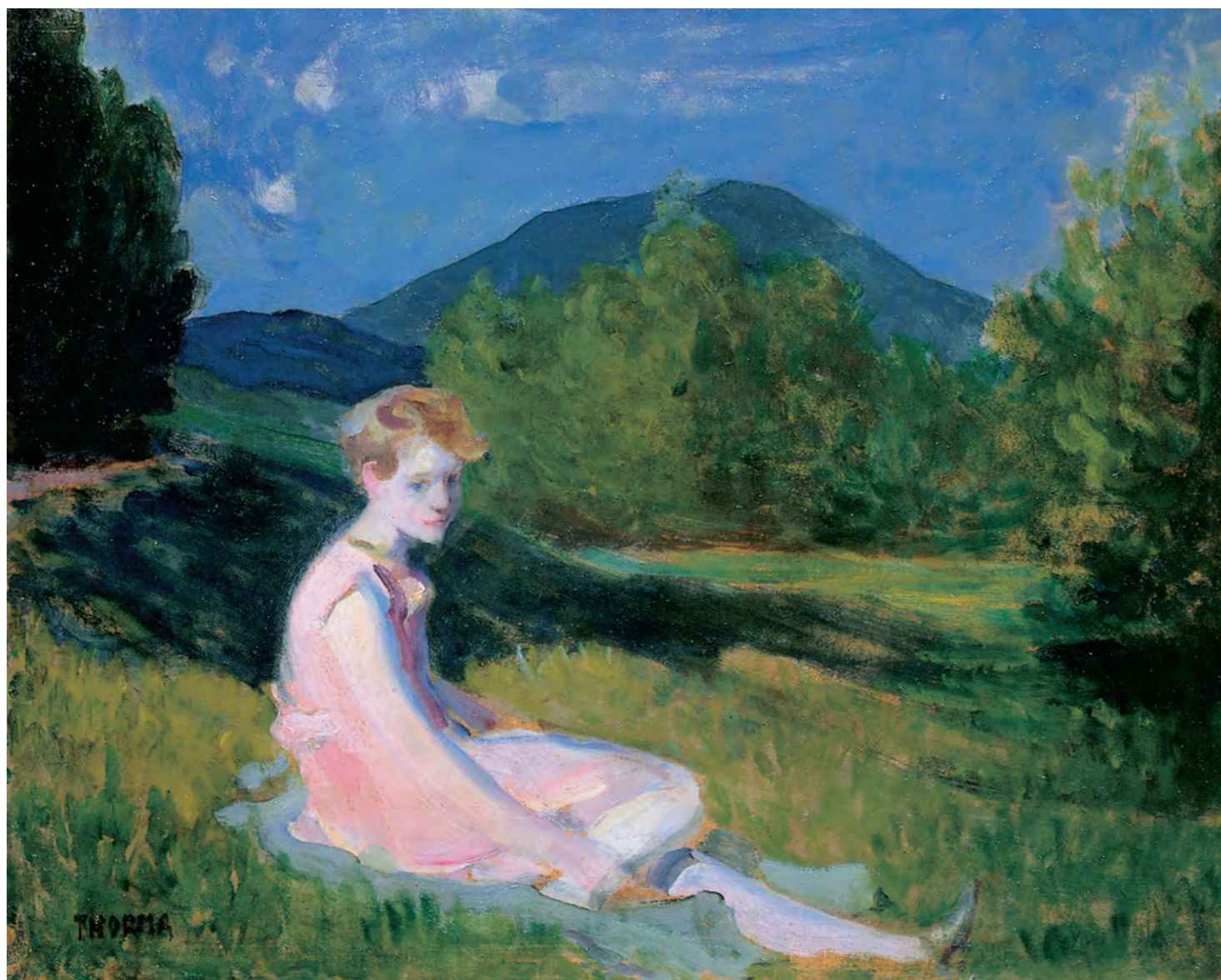
Borús tájban
1924 (Kat. 139.)

Nagybányai hegyek
1925 (Kat. 147.)

Mezőn
1927 (Kat. 230.)

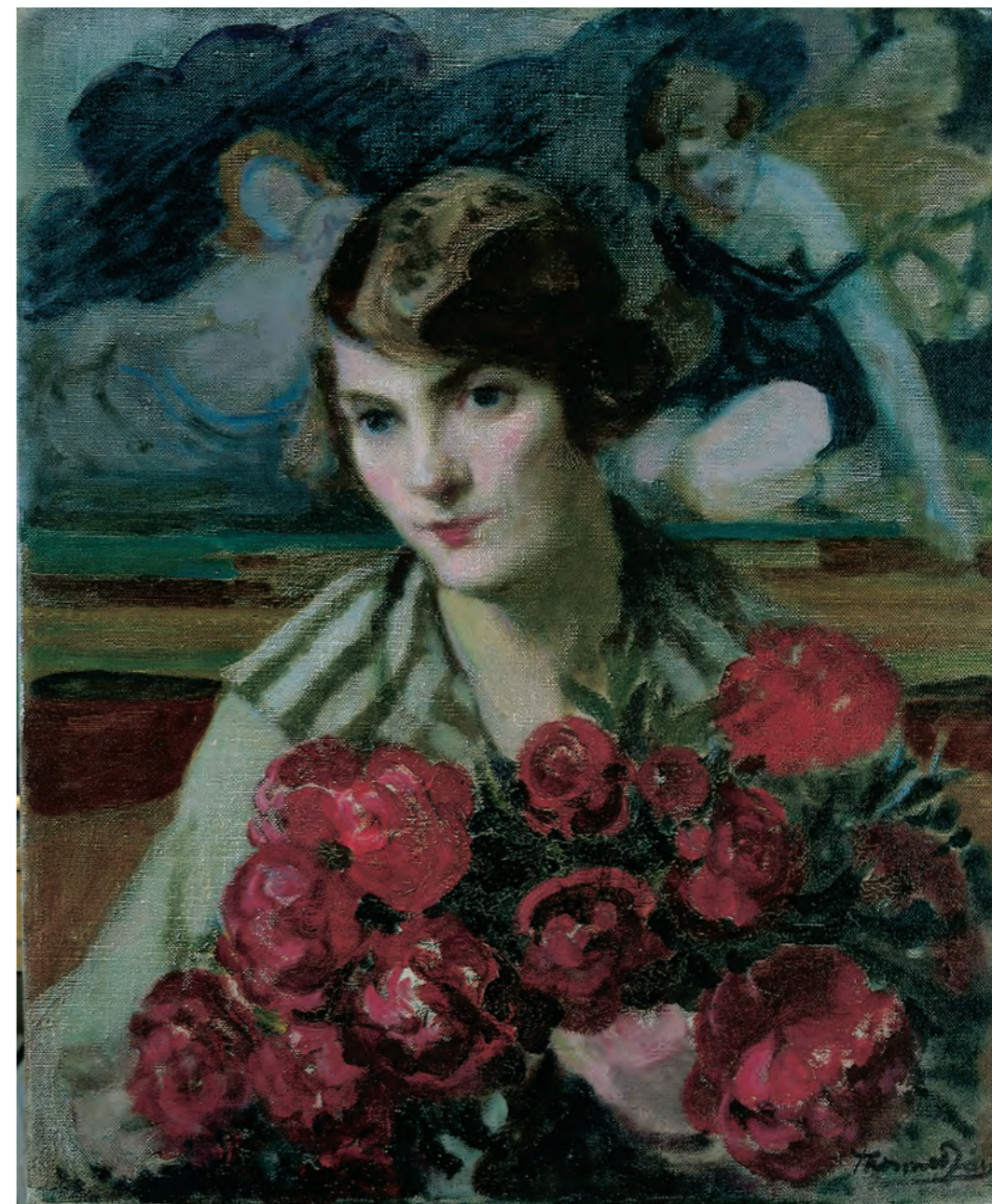
*Domboldalon ülő
rózsaszín ruhás leány*
1927 (Kat. 223.)

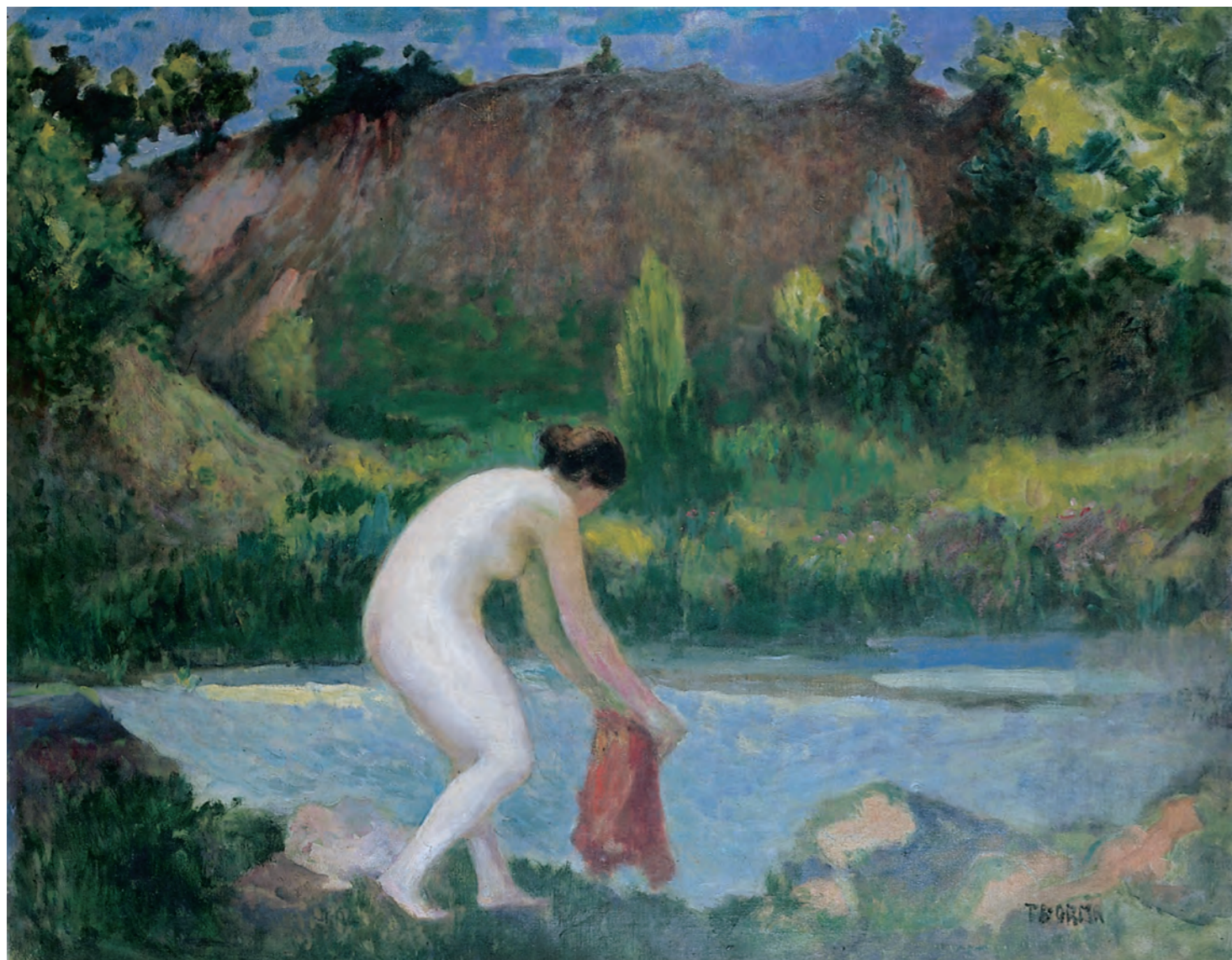
Virágzó almafa
1929 (Kat. 283.)

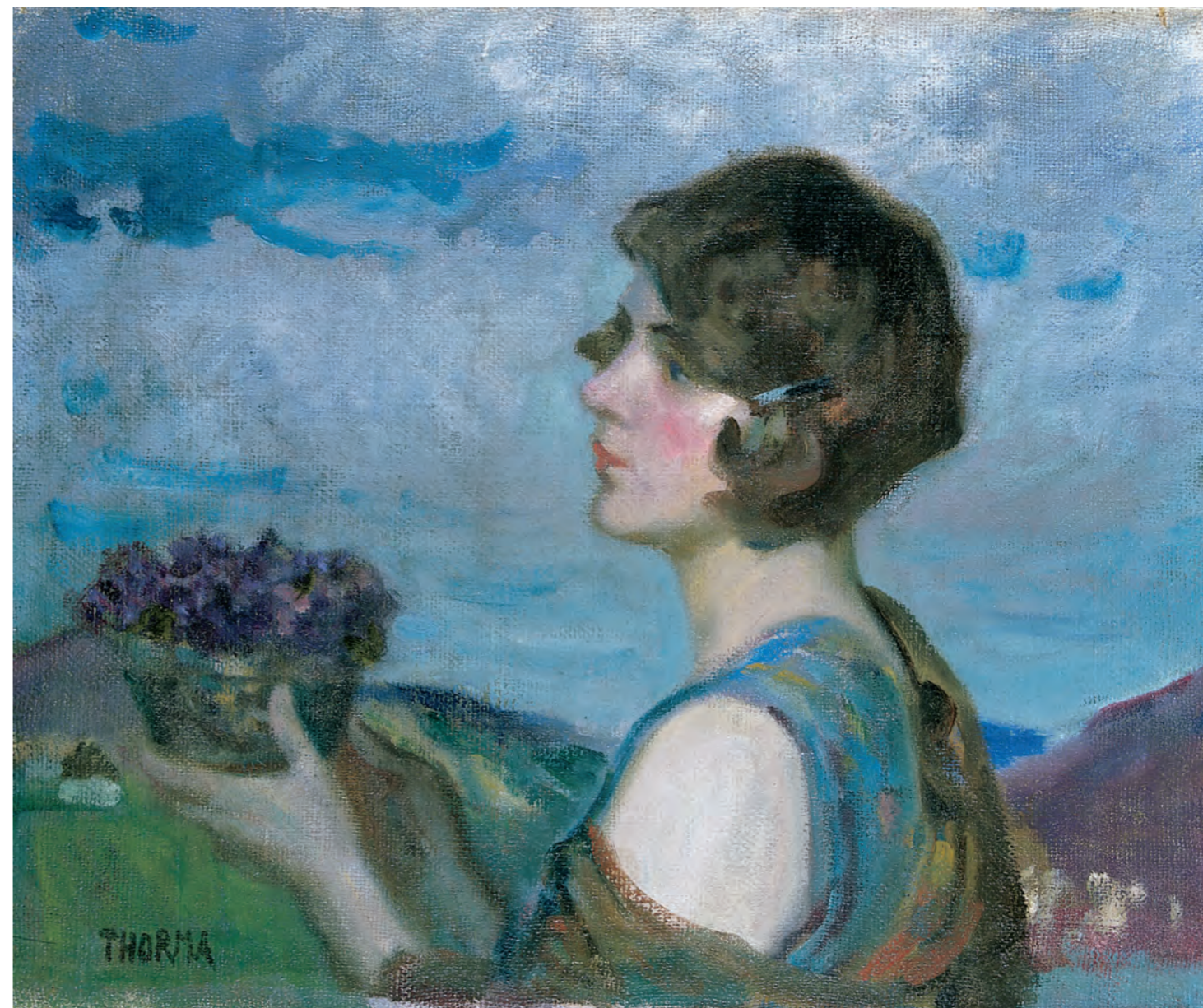
Fürdőzők
1926-1933 (Kat. 214.)

*Női portré
bazsarózsákkal*
1928 (Kat. 273.)

Fürdés után
1928 (Kat. 242.)

Ibolyákat tartó nő
1920-as évek vége (Kat. 165.)

Nagybányai táj
1930-as évek (Kat. 414.)

*Kalapos nő
a Zazar partján*
1920-as évek vége (Kat. 164.)

Piros rubás leány
1927 (Kat. 229.)

Pihenő nő folyóparton
1930-as évek (Kat. 402.)

Klastromréten
1930-as évek (Kat. 359.)

*Piros kabátos,
virágot szedő leány*
1930-as évek (Kat. 401.)

Tavaszi táj
1932 (Kat. 314.)

Zazar parti táj alakkal
1930-as évek (Kat. 425.)

Nyári táj
1930-as évek (Kat. 353.)

Női akt kék háttérrel
1930-as évek (Kat. 356.)

Olvasó nő
1928 (Kat. 252.)

Kiállítások

1892/93	Budapest, Múcsarnok, Téli kiállítás	1905	június 1 – október 31.
München, Glaspalast, Nemzetközi kiállítás
1893	München, Glaspalast, Nemzetközi kiállítás	1906	április
Budapest, Múcsarnok, Tavasz kiállítás
1894	Párizs, Hivatalos Szalon	1907	március
Budapest, Nemzeti Szalon, Első csoportkiállítás
1895	május
Nagybánya, Nőegyleti kiállítás	1907/08	Budapest, Múcsarnok, Téli kiállítás
1896	Budapest, Ezredéves országos kiállítás	1909	április 22 – október 31.
Velence, Biennálé
1897	december 15 – 1898. január 15.
Budapest, Régi Múcsarnok, első nagybányai kiállítás	1910	április – május
Budapest, Művészház, Nemzetközi impresszionista kiállítás
1899.	december 15 – 1900. február 15.
Budapest, Múcsarnok, Téli kiállítás	1911	Róma, Nemzetközi kiállítás
1900.	március
Berlin, Magyar művészek kiállítása	1912	augusztus
Nagybánya, Jubiláris kiállítás
1900	Párizs, Világkiállítás	1917	Budapest, Ernst Múzeum, IV. csoportkiállítás
1900	Berlin, Drezda, Magyar festészeti kiállítás	1920	november – december
Budapest, Nemzeti Szalon, külföldre küldendő repr. kiállítás
1901	október 4 – 10.
Szatmár, Nagybányai festők kiállítása	1920	december
Nagybánya, A Nagybányai Festők Társaságának csoportkiállítása
1901/02	Budapest, Nemzeti Szalon, Téli kiállítás	1921	november
Nagybánya, A Nagybányai Festők Társaságának jubiláris kiállítása
1902	Fiume, A Nemzeti Szalon első fumei kiállítása	1922	április 13 – 30.
Szatmár, Nagybányai festők csoportkiállítása
1902/03	Budapest, Nemzeti Szalon, Téli kiállítás	1922	április 15 – október 31.
Velence, Biennálé
1903	november 15 – 1904 január
Budapest, Múcsarnok, Téli kiállítás		
1904	május
Budapest, Nemzeti Szalon, Tavasz kiállítás		
1904	St. Louis, Világkiállítás		
1905	Budapest, Múcsarnok, Tavasz kiállítás		

1922	november 19 – december 10. Budapest, Nemzeti Szalon, Szinyei Társaság első kiállítása	1929	augusztus 11 – 18. Nagybánya, A Nagybányai Festők Társaságának csoportkiállítása	1939	november 26 – december 10. Budapest, Nemzeti Szalon, Thorma János-emlékkiállítás	1972	Kecskemét, „A magyar képzőművészet 100 éve Bács-Kiskun megye múzeumaiban”
1922	december 16 – 1923. január 6. Nagybánya, A Nagybányai Festők Társaságának csoportkiállítása	1929	november 3 – Szatmár, Nagybányai festők csoportkiállítása	1940	január 28 – február 11. Budapest, Nemzeti Szalon, A Szinyei Társaság jubiláris kiállítása	1974	Prága, Nagybányai festők
1923	február Kolozsvár, A Pro Cultura I. csoportkiállítása	1930	április 13 – Kolozsvár, Nagybányai festők csoportkiállítása	1941	szeptember Kolozsvár, Erdélyi Művészeti Kiállítás	1977	március – április Szeged, Móra Ferenc Múzeum, Nagybányai művészet
1923	szeptember 17 – Nagyvárad, Balkányi Lajos műgyűjteményének kiállítása	1930	november 30 – december 6. Kolozsvár, Erdélyi képzőművészek kiállítása	1942	augusztus 16 – 23. Nagybánya, Szent István Ünnapi Hét	1977	március 4 – szeptember 2. Szécsény, Balassagyarmat, Salgótarján, Magyar tájfestészet a XIX-XX. században
1923	december Temesvár, Nagybányai festők kiállítása	1931	szeptember 26 – október 3. Szatmár, Egyéni kiállítása Kiss Margittal	1943	június 5 – Kolozsvár, „Az elmúlt 30 év magyar festésze”	1986	New Delhi, A magyar festészet 100 éve
1924	március Nagyvárad, Nagybányai festők csoportkiállítása	1932	szeptember Szatmár, Nagybányai festők csoportkiállítása	1948	január 11 – február 8. Budapest, Fényes Adolf Terem, Önarckép-kiállítás	1996	március 14 – november 2. Budapest, MNG, Nagybánya művészete
1924	június 4 – 17. Nagybánya, A Nagybányai Festők Társaságának kiállítása	1932	december 22 – 1933. január 8. Kolozsvár, A Károli Gáspár Református Irodalmi Társaság kiállítása	1951	január 11 – február 8. Budapest, Fővárosi Képtár, A magyar festészet haladó hagyományai	1996	május 2 – június 30. Budapest, Budapest Galéria, Nagybányai festészet magángyűjteményekben
1924	december 14 – 1925. január 6. Nagybánya, A Nagybányai Festők Társaságának kiállítása	1933	december 22 – 1933. január 8. Kolozsvár, A Károli Gáspár Református Irodalmi Társaság kiállítása	1963	január – Budapest, MNG, Nagybányai kiállítás	1996	december 22 – 1997. augusztus Nagybánya, Művészeti Múzeum, „Nagybánya művészeti központ 1896-1996”
1925	május – június Bukarest, Salonul Oficial	1934	október Szatmár, Nagybányai festők csoportkiállítása	1963	január – Budapest, MNG, Nagybányai kiállítás	1997	január 14 – március 2. Szombathelyi Képtár, Nagybánya művészete
1925	május 24 – Temesvár, Nagybányai festők csoportkiállítása	1934	szeptember 27 – október 28. Budapest, Múcsarnok, Nemzeti munkahét kiállítás	1971	július Budapest, MNG, XX. századi művek budapesti műgyűjteményekből		
1925	London, Royal Academy, Szinyei Merse Társaság kiállítása	1936	október Szatmár, Nagybányai festők csoportkiállítása				
1925	december 20 – 1926. január 10. Nagybánya, A Nagybányai Festők Társaságának csoportkiállítása	1936	augusztus Szatmár, Nagybányai és szatmári festők közös kiállítása				
1926	Brüsszel, Szinyei Merse Társaság kiállítása	1937	május 1 – június 4. Budapest, A Barabás Miklós Céh kiállítása				
1926	július Dés, Csoportkiállítás	1937	augusztus 15 – szeptember 15. Nagybánya, Nagybányai Képzőművészek Egyesülete csoportkiállítása				
1926	november 7 – december 18. Szatmár, Nagybányai festők csoportkiállítása	1938	október 4 – Nagybánya, Thorma János-emlékkiállítás				
1927	Budapest, Múcsarnok, Magyar táj- és életképképzőművészet kiállítás	1938	október 10 – Kolozsvár, Thorma János-emlékkiállítás				
1928	augusztus 5 – 20. Nagybánya, Csoportkiállítás						
1929	július 21 – Zilah, Nagybányai festők csoportkiállítása						

- 1890-es évek első fele**
14. *Kézimunkázó* o.v., 50x40 cm., j.b.l. THORMA.; Mgt. (NSZK)
15. *Hölgy fátyolos kalapban* o.v., 65x45 cm., j.j.k. THORMA PARIS.; Mgt. (Budapest); Lóránth /14; Dévényi 1977/2
16. *Aradi vértanúk* (vázlat) o.v., 84,5x125 cm. Dévényi 1977/4
17. *Aradi vértanúk katonaalakja* o.v., 60x90 cm.; Törzsk./55
18. *Aradi vértanúk* o.v., 350x633 cm., j.b.l. THORMA.; MNG ltsz. 3308
19. *Favágócsalád* (Kolduspár) o.v.; Lóránth /19
20. *Dózsa György kivégzése* (Kiss Kózsef ill.) o.v. kartonra ragasztva, 72,5x50 cm., j.j.l. THOR-MA.; MNG ltsz. 6358 T.
21. *Anya gyermekével* (Lukovits Istvánné és kislánya) o.v., j.j.l. THORMA.; Lóránth /18

- 1897**
22. *Békesség veletek* o.v., 348x448,5 cm., j.j.l. THORMA.; MNG ltsz. 1696
23. *Őnarckép* o.v., 45x55 cm., j.j.l. THORMA 1897.; MNG ltsz. FK 4909
24. *Bessenyei István képmása* o.v., 130x86 cm., j.j.l. THORMA.; TJM ltsz. 55.189.1

- 1898**
25. *1848. március 15.* (vázlat) o.v., 81x121 cm., j.b.l. THORMA.; MMK ltsz. 1371

- 1898-1936**
26. *Talpra magyar!* o.v., 380x600 cm., j.b.l. THORMA.; TJM ltsz. 55.189.3
27. *Március 15.* (vázlat) o.v., 75x116 cm., j.j.l. THORMA.; MNG ltsz. 54.1799
28. *Március 15.* (részlet) o.v., 114,5x118,5 cm., j.j.l. THORMA.; MMK ltsz. 1702
29. *Talpra magyar!* o.v., 140x80 cm. Lóránth /136
30. *Talpra magyar!* o., 115x75 cm. Thorma 1939/5a; Törzsk./7
31. *Talpra magyar!* o., 115x95 cm. Thorma 1939/5b; Törzsk./8
32. *Talpra magyar* (fej) o., 36,5x44,5 cm. Törzsk./9

- 1899**
33. *Dr. Lovrich Gyula és neje kettős portréja* o.v., 140x126,5 cm., j.j.l. THORMA. MNG ltsz. 5286

- 1900**
34. *Dr. Lovrich Sándor arcképe* o.v., 100x68 cm., j.b.l. THORMA.; MNG ltsz. 5287

- 1900 körül**
35. *Kossuth Lajos* o.v., 220x150 cm., j.n. TJM ltsz. 55.189.2
36. *Templomi ábitat* o.v., 30,5x90 cm., j.b.l. THORMA.; JPM ltsz. 82.82

- 1901**
37. *Kocsisok közt* o.v., 60x57 cm. Thorma 1939/5c; Törzsk./16
38. *Kocsisok közt* o.v., 58x68 cm. Egykor SzM ltsz. 7544 (Háborús veszteség, va-lószínűleg azonos az előzővel)
39. *Szeptember végén* (Petöfi és felesége) o.v. Mgt. (Fiume); Lóránth /30

- 1900-as évek eleje**
40. *Női arckép* o.f., 81x64 cm., j.j.l. THORMA.; MNG ltsz. 89.25 T
41. *Paraszt* o.k., 27,5x15,5 cm., j.j.l. THORMA.; MNG ltsz. FK. 10518
42. *Őnarckép* o.k.; Lóránth /35

- 1902**
43. *Táncosnő* o.v., 80x100 cm., j. THORMA.; Törzsk.1928/9; Mgt. (Svájc, a másodpéldány Nagybánya)
44. *Berki Antal és felesége arcképe* o.v. 125x150 cm., j.n. Mgt. (Budapest); Lóránth /7
45. *Kocsisok között* (Az új mente) o.v., 200x100 cm., j.j.l. THORMA. MNG ltsz. 7713

- 1903**
46. *Október elsején* o.v., 154x215 cm., j.j.l. THORMA.; MNG ltsz. 2474
47. Október elsején (vázlat) o.v., 70x47 cm., j.j.l. THORMA.; MNG Nyilvántartás; BÁV /22

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása, 1918. október 16.

A Károlyi-kormány megalakulása,

87. *Újoncok* o.v., j.b.l. THORMA. Felvinczi 1928; Lóránth /53
88. *Piski-i csata* (vázlat) o.v., 53x66 cm., j.b.l. THORMA.; MM NB lt.sz. 13
89. *Sebesült katona* (vázlat) o.v., 141x116 cm., j.j.l. THORMA.; MM NB lt.sz. 510
90. *Szekéren* (vázlat) o.v., 75x94 cm., j.j.l. THOR-MA.; MNG Nyilvántartás
91. *Hazatérő* o.v., 95x80 cm., j.j.l. Thorma.; Mgt. (Budapest); (Valószínűleg: Lóránth /144)
92. *Falurészlet* o.v. fára ragasztva, 28x41 cm., j.b.l. THORMA.; MNG Nyilvántartás
93. *Tájkép* o.k., 28x42 cm., j.b.l. THORMA. MNG Nyilvántartás
94. *Pusztá* o.v., 58x71 cm., j.j.l. THORMA.; Blitz /6
95. *Nyári délután*; Ernst 1917
96. *Nyári táj* o.v., 55x66 cm., j.j.l. THORMA. Lóránth /62
97. *Az ő nótája* o.v., 100x120 cm., j.j.l. THOR-MA.; BÁV /47

1915

98. *Parasztküldöttség az Országház előtt* (vázlat) o.v., 50x75 cm., j.j.l. THORMA. MNG lt.sz. 56.207 T

1916

99. *Vadász kutyákkal* o.v., 68x82 cm., j.j.l. THORMA.; MNG Nyilvántartás; Thorma 1939/11
100. *Vadász a fenezelyi völgyben* o.v., 49x68 cm., j.j.l. THORMA.; Mgt. (Románia); Dévényi 1977/27
101. *Torday Imre portréja* o.v. 90x80 cm., j.j.l. THORMA.; Lóránth /63

1919

102. *Szerencsi József ref. presbiter portréja* o.v., 100x75 cm., j.j.l. THORMA. Ref. egyház, Nagybánya; Lóránth /64

1920-as évek eleje

103. *Tájkép* (virágot szedő nővel) o.v., 60x80 cm., j.j.l. THORMA.; Lóránth /65
104. *Bányászok* o.v., 100x80 cm. Thorma 1939/13; Törzsk./41
105. *Bányászok* o., 65x55 cm.; Törzsk./27

106. *Bányászok* o., 40x48,5 cm.; Törzsk.
107. *Bányászok* o.p., 40x30 cm., j.j.l. Thorma. Lóránth /66
108. *Pibenő* o.f., 60x75 cm., j. THORMA. Mgt. (Románia); Törzsk./25
109. *Ibolyaszedők* o.v., 73,5x100,5 cm., j.j.l. THORMA.; MNG lt.sz. 6154
110. *Ibolyaszedők* o.v., 71,6x96,7 cm., j.b.l. THORMA.; Mgt. (NSZK)
111. *Alak az Ibolyaszedőkből* o.v., 55x44 cm., j.b.l. THORMA.; Mgt. (Románia)
112. *Őszi táj* o.k., 69,5x100 cm., j.b.l. THORMA. MNG lt.sz.11

113. *Madárdal* o.v., 60x48 cm., j.b.l. THORMA. BÁV /52
114. *Falu bolondja* (Bolondköszöntő) o.v., 67x55 cm., j.j.l. Thorma János.; Thorma 1939/25; Lóránth /79; Dévényi 1977/30
115. *Férfi jelmezben* o.v., 80x61 cm., j.j.l. THOR-MA.; MNG Nyilvántartás; BÁV /18
116. *Kiss Margit sárga virágok között* o.v., 125x105 cm., j.b.l. THORMA. Mgt. (Románia)

117. *Falusi pár a Zazar partján* o.v., 60x80 cm., j.b.l. THORMA. Mgt. (Románia)

118. *Olvasó férfiak* o.v., 50x60 cm., j.j.l. THOR-MA.; Nagyházi /3

119. *Cirkusz* o.k., 36x50 cm., j.j.l. THORMA. Műgyűjtők /12

120. *Zazar partján* o.v., 70x78 cm., j.j.l. THOR-MA.; MNG Nyilvántartás; BÁV /26

121. *Kirándulók* o.k., 79,5x100 cm., j.b.l. THOR-MA.; Mgt. (Budapest)

122. *Tessitori Nóra arcképe* o.v., 65,3x78 cm., j.j.l. THORMA.; MMM lt.sz. 1706

123. *Kirándulók* o.v., 70x82 cm., j.j.l. THORMA. BÁV /53 és 78

124. *Nagybányai piac* o.v., 66x56 cm.; BÁV /23
125. *Férfiarckép* o.v., 37,5x32 cm., j.j.l. THORMA.; BÁV /38

126. *Leány borjúval* (Nők Lapja 1963.19. sz.)
127. *Hazafelé* o.v., 43x57 cm., j.j.l. THORMA. Polgár /4

1920

128. *Utcasarkon*; Thorma 1939/12
129. *Kenyérosztás*; Thorma 1939/14

130. *Utcasarkon*; Thorma 1939/15

1921

131. *Majális* (vázlat) o.v., 20x26 cm.; Dévényi 1977/26 (Valószínűleg: Lóránth /72)

132. *Majális* (vázlat) o.k., 50x70 cm., j.b.l. THOR-MA.; BÁV /95; Műgyűjtők /16

133. *Majális* 100x80 cm.; Törzsk./45

134. *Férfi portré* (kalapos) o.k., 46x35 cm., j.j.l. THORMA.; Műgyűjtők /17

135. *Weiser Miklós portréja* o.v., 110x70 cm., j.b.l.THORMA Nagybánya.; Mgt. (Budapest); Lóránth /68

136. *Weiser Oszkár portréja* o.v., 110x70 cm., j.b.l.THORMA 1921. Mgt. (Budapest); Lóránth /69

137. *Weiser Oszkárné portréja* o.v., 110x70 cm., j.j.l.THORMA.; Mgt. (Budapest); Lóránth /70

1923

138. *Női portré*; Thorma 1939/18

1924

139. *Borús tájban* o.v., 80x100 cm., j.j.l. THORMA. Mgt. (Budapest); Thorma 1939/19

140. *Birkanyáj pásztorral* o.v. 80x100 cm., j.j.l. Thorma János.; Mgt. (NSZK) (valószínűleg: Lóránth/75)

141. *Pásztorfiú a domboldalon* o.v., 43x57 cm., j.j.l. THORMA.; BÁV /53

142. *Ariadné*; Thorma 1939/20

143. *Fiatal leány képmása* o.k., 47x38 cm., j.b.l. Thorma János 1924.; BÁV /53

144. *Rózsaszín ruhás leány* o.k., 47x37 cm., j.b.l. Thorma János 1924.IV.4.; BÁV /30

145. *Kiss Margit* (A művész felesége) o.k., 67x46 cm., j.j.l. Thorma János 1924. jún. 27.; Thorma 1939/28; BÁV /81

146. *Ajtay Nagy Gábor arcképe* o.v., j.j.l. Thorma.; Lóránth /76

1925

147. *Nagybányai hegyek* o.k., 53,2x67 cm., j.b.l. Thorma János (karcolva) 1925. Mgt. (Budapest)

148. *Makray Mihályné arcképe* o.v., 82x62 cm., j.j.l. THORMA. MNG Nyilvántartás; Törzsk. /48

149. *Makray Mihályné portréja* o.v., 95x62 cm., j.j.l. THORMA (kétszer).; MNG Nyilvántartás

150. *Az angyal megjelenik a pásztoroknak* o.v., 56x68 cm., j. THORMA.; Törzsk.1928/10

1920-as évek második fele

151. *Női arckép* (könyöklő nő) o.v., 75x60 cm., j.b.l. THORMA.; Lóránth /78

152. *Csavargók* o.v.; Lóránth /86

153. *Csavargók* o.v.; Lóránth /87

154. *Fekvő akt vízparton* o.v., 80x100 cm., j.j.l. THORMA.; JPM lt.sz. 82.80; Felvinczi 1928

155. *Thormáné festeni megy* (kísérvél) o.v., 59x74 cm., j.b.l. Thorma.; Lóránth /94

156. *Vetkőző nő* o.v., 50x50 cm., j.j.l. Thorma. Lóránth /96

157. *Tavaszi virágzás Tótfaluban* o.v.; Lóránth/102

158. *Tavaszi kép* (Domboldalon) o.v.; Lóránth /103

159. *Tájkép fürdőzőkkel* (3 alak) o.v., 58x68 cm., j.b.l. THORMA.

- JPM lt.sz. 68.199; Dévényi 1977/44

160. *Fürdő nők* (Tájkép fürdőzőkkel) o.v.; Felvinczi 1928; Lóránth /92

161. *Fürdő nő* (folyóparton) o.v., 70x90 cm., j.j.l. THORMA.; Lóránth /93

162. *Tájkép tóval* (a Tájkép fürdőzőkkel háttere) o.v., 80x100., j.j.l. THORMA.; Mgt. (NSZK)

163. *Leplet tartó nő* (kétalakos) o.v., 64x38 cm. Lóránth /104

164. *Kalapos nő a Zazar partján* o.k., 60x70 cm., j.j.l. Thorma János.; Mgt. (NSZK)

165. *Ibolyákat tartó nő* o.v., 57x69 cm., j.b.l. THORMA.; Mgt. (Budapest)

166. *Női fej* o.f., 81x64 cm., j.j.l. THORMA. TJM lt.sz. 68.1.3.

167. *Önarckép* o.v., 50x45,5 cm., j.n.; MNG lt.sz. FK.10.323 (Azonos: MNG 1996/471)

168. *Fekvő női akt* (kétalakos) o.v., 80x100 cm., j.j.l. THORMA.; Lóránth /105

169. *Kis Dioné és Zeus* o.v., 100x80 cm. Thorma 1939/22; Törzsk./37

170. *Kis Dioné és Zeus* o.v., 100x80 cm. Törzsk./38

171. *Műteremben* o.v., j.b.l. Thorma János. Felvinczi 1928; (Valószínűleg: Lóránth /88)

172. *Fekvő akt* o.v., 60x75 cm.; Törzsk./25

173. *Kis akt fürdés előtt* o.v., 40x50 cm. Törzsk./58

174. *Táncoló aktok fa körül* o.v., 60x75 cm. Törzsk./47
175. *Táncoló pár* o.v., 91x121 cm., j.b.l. THORMA.; Műgyűjtők /7
176. *Viharos táj hosszú ruhás nővel* o.v., 80x120 cm.; Felvinczi 1928; Lóránth /89
177. *Fekvő akt* o.v., 46,5x64 cm., j.j.l. THORMA.; KVM ltsz. 494
178. *Női portré* o.v., 69x56 cm., j.j.l. Thorma János.; MNG Nyilvántartás; BÁV /30
179. *Ülő akt* o.v., 94x74 cm., j.b.l. THORMA.; Nagyházi /4
180. *Álló akt vízpartján* (Vázlat) o.f., 57,5x46 cm., j.j.l. THORMA.; Mgt. (Románia)
181. *Álló akt vízpartján* o.v., 75x60 cm., j.j.l. THORMA.; Nagyházi /9
182. *Fekvő akt* o.k., 50x70 cm., j.b.l. THORMA.; Mgt. (Románia)
183. *Fekvő akt* o.v., 80x100 cm., j.j.l. THORMA.; Mgt. (Románia)
184. *Fekvő akt és cseléd lány lepellel* o.v., 75x100 cm., j.j.l. THORMA. Mgt. (Románia)
185. *Női portré* o.f., 48x39 cm., j.b.l. Thorma János.; MM NB ltsz. 553
186. *Idillikus táj* o.v., 55x98 cm., j.j.l. THORMA.; MNG Nyilvántartás
187. *Domboldalon* o.v., 75x88 cm., j.j.l. THORMA.; BÁV /84
188. *Nő őszi tájban* o.k., 60x80 cm., j.j.l. THORMA.; Nagyházi /1
189. *Ligeti táj* o.k., 42x50 cm., j.b.l. THORMA. Nagyházi /7
190. *Fa alatt álló nő* o.v., 67x48 cm., j.b.l. THORMA.; Nagyházi /6
191. *Folyóparton álló nő* o.v., 70x80 cm., j.j.l. THORMA.; BÁV /35
192. *Kis álló akt* o.p., 22,5x24,5 cm., j.j.l. THORMA.; MNG ltsz. 56.386 T
193. *Női portré*; Murádin 1978
194. *Virágzó barackfák* o.v., 100x120 cm., j.b.l. THORMA.; Magyar Követség, Bukarest

1926

195. *Ávrám* (Hegedülő cigány) o.v., 132x98 cm., j.j.l. THORMA.; Lóránth /85
196. *Dioné és Zeus* (1-ső példány) o.k., 56x68 cm., j. THORMA.; Törzsk.1928/16

197. *Dioné és Zeus* o.v., 70x60 cm., Lóránth /74
198. *Vöfély* o.v., 66x53 cm., j.j.l. Thorma János. Dévényi 1977/28
199. *Gesztenyefák* o.v., 100x81 cm. Thorma 1939/23
200. *Gesztenyés* o.v., 74x94 cm., j.b.l. THORMA. TJM ltsz. 62.62.1.
201. *Piros blúzós nő* o.v., 56x68 cm. Thorma 1939/26; Törzsk./5
202. *Kiss Margit kék kendővel* o.v., 60x75 cm. Thorma 1939/27; Törzsk./50
203. *Nő rózsákkal* o.f., 98x78 cm., j.b.l. THORMA 1926.; Mgt. (Budapest)
204. *Nő sárga ujjú ruhában* (Míci) o.v., 100x80 cm. Thorma 1939/28a; Törzsk./42
205. *Varró nő* (Fotelben ülő nő) o.f., 64x59,5 cm., j.b.l. Thorma János 1926. II. 22. MM NB ltsz. 503
206. *Faun és nimfa* o.v., 40x50 cm., j.b.l. THORMA.; TJM ltsz.71.22.2.
207. *Faun és Nimfa* o.v., Lóránth /82 (elpusztult)
208. *Faun*; Thorma 1939/24
209. *Az utolsó virágok* (sárgaruhás nővel) o.v., 97x73 cm., j. THORMA.; Törzsk.1928/29

1926-33

210. *Fej a fürdőzőkhöz* (1927) o.v., 50x40 cm. Thorma 1939/29
211. *Fürdőzők* (vázlat, 6 alakos) Felvinczi 1928; Lóránth /90
212. *Fürdőzők* (6 alakos, vázlatos, 1933) o., 150x120 cm.; Thorma 1939/62; Radocsay 1953
213. *Fürdőzők* (5 alakos, vázlat,1932) o.v., 60x80 cm., j.b.l.THORMA vázlat. MNG ltsz. 67.9 T
214. *Fürdőzők* (5 alakos) o.v., 120x130 cm., j.b.l.THORMA. Mgt. (Budapest)
215. *Fürdőzők* (4 alakos) o.v., 60x75 cm., j.b.l. THORMA.; JPM ltsz. 68.200; Dévényi 1977/38
216. *Fürdőzők* (halvány,1933) o., 60x75 cm. Thorma 1939/58
217. *Fürdőzők* (természet után) o.v., 68x55 cm. Törzsk./15
218. *Fürdőzők* (kétalakos) o.v., 75x80 cm., j.j.l. THORMA.; Lóránth /106
219. *Fürdőzők* (deklin); Törzsk.

1927

220. *Ica macskával*; Thorma 1939/30
221. *Fekete ruhás nő* o., 68x56 cm., j. Thorma János.; Törzsk.1928/43
222. *Rózsika*; Thorma 1939/31
223. *Domboldalon ülő rózsaszín ruhás leány* o.k., 56,5x68,5 cm., j.b.l. THORMA. Mgt. (Budapest); Törzsk. 1929/5
224. *Őnarckép*; Thorma 1939/31a
225. *Vörösbajú nő* o.v., 68x55 cm., j.j.l. Thorma János 1927 VI.; MNG Nyilvántartás; BÁV /60
226. *Tarlózás* o.v., 56x68 cm., j. Thorma János. Törzsk.1928/35 (Valószínűleg; Nyári tarló, Thorma 1939/60)
227. *Tókési táj* o.v., 72x100 cm., j. Thorma János.; Törzsk.1928/35
228. *Angyali üdvözet* 72x90 cm., j. Thorma János.; Törzsk.1928/37; Thorma 1939/35
229. *Piros ruhás leány* o.v., 70x81 cm., j.b.l. Thorma János 1927.V.18.; Mgt. (Budapest)
230. *Mezón* o.v., 74x87 cm., j.j.l. THORMA. Mgt. (Budapest)
231. *Tavaszi hangulat* o.v., 70x80 cm., j.j.l. THORMA.; Mgt. (Románia)

1928

232. *Öltöztetés* o., 100x80 cm., j. THORMA. Törzsk.1930/1
233. *Kiss Margit kalapban* o.v., 80x61 cm., j.j.l. THORMA. Mgt. (Budapest); Thorma 1939/35
234. *Nő névnapi csokorral*; Thorma 1939/37
235. *Fátyolos nő*; Thorma 1939/39
236. *Viharos táj* o.v., 100x75 cm., j.j.l. THORMA.; TJM ltsz. 68.1.4.
237. *Vízparton* o.v., 70x85 cm., j.j.l. THORMA. MNG ltsz. FK.9019
238. *Lámpafényes akt* o.v., 48x56 cm. Thorma 1939/36; Törzsk./59
239. *Akt lámpafényben* o.v., 65x56 cm., j.b.l. THORMA.; BÁV /25
240. *Fürdés után* (két alakos) o.v., 47x37 cm., j.b.l. THORMA.; Mgt. (Románia)
241. *Fürdés után* o.v., j.j.l. THORMA. Thorma 1939/38; Dévényi 1977/32
242. *Fürdés után* o.v., 81x101 cm., j.j.l. THORMA.; Mgt. (Budapest)

243. *Három nimfa* o.v., 60x80 cm., Törzsk./46; Thorma 1939/34
244. *Téli táj* (Klastrommező télen) o.v., 56x68 cm., j. Thorma János. Törzsk.1928/2; Thorma 1939/33
245. *Bedő Rudolfné arcmása* o.v.; Lóránth /98
246. *Misztótfalusi táj* (Thorma Rétihez írt levelében, 1928. júl. 2.)
247. *R.O. kisasszony arcképe* o.v., 83x70 cm., j.THORMA.; Törzsk.1928/1
248. *Piros ruhás leány* (háttérben a város) o.v., 56x68 cm., j. THORMA.; Törzsk.1928/3
249. *Tanulmány* (Piros ruhás nő) o.v., 56x68 cm., j.Thorma János.; Törzsk.1928/4
250. *Képtárban* (Nő lornyettel) o.v., 75x60 cm., j. Thorma János.; Törzsk.1928/5
251. *A Zazar télen* o.v., 56x68 cm., j. Thorma János.; Törzsk.1928/7
252. *Olvasó nő* o.v., 60x47 cm., j.b.l. Thorma János.; Mgt. (NSZK); Törzsk.1928/8
253. *Olvasó nő* o.v., 60x60 cm., j.j.l. THORMA. Lóránth /84
254. *A nagybányai köszöntő ember* o.v., 56x68 cm., j.Thorma János.; Törzsk.1928/11
255. *Dione és Zeus* (2-es példány) o.v., 56x68 cm., j.Thorma János. Törzsk.1928/12
256. *Erdős a köszöntő ember* o.v., 82x70 cm., j.Thorma János.; Törzsk.1928/13
257. *Lakodalmi köszöntő* o.v., 56x68 cm., j.Thorma János.; Törzsk.1928/14; BÁV /59 (Valószínűleg azonos: Dévényi 1977/30)
258. *Tavaszi hangulat* (Két akt) o.v., 75x60 cm., j.Thorma János.; Törzsk.1928/15
259. *Pibenő nő* o.v., 56x68 cm., j.THORMA. Törzsk.1928/21
260. *Fürdő nő* (Akt a szabadban) o.k., 50x37 cm., j.b.l. THORMA.; BÁV /54
- 261 *Fürdő nő* (másodpéldány) o.v., 50x40 cm., j.THORMA. Törzsk.1928/22 (megvették Bécsben)
262. *Átkelés a vizen* o.v., 56x68 cm., j. THORMA.; Törzsk.1928/28
263. *Arckép* o.v., 56x68 cm., j.THORMA. Törzsk.1928/30
264. *Arckép* o.v., 69,5x55 cm., j.j.l. THORMA.; MM NB ltsz. 10

- 265. *Női akt piros díványon*** o.v., 57x69 cm., j.THORMA.; Törzsk.1928/31
- 266. *Akt*** (kék kendős háttér) o.v., 110x90 cm., j.THORMA.; Törzsk.1928/34
- 267. *Tavaszi bangulat*** (másodpéldány) o.v., 80x70 cm., j.THORMA.; Törzsk.1928/36
- 268. *Ica virágcsokorral*** o.v., 68x56 cm., j.Thorma János.; Törzsk.1928/42
- 269. *Víz partján*** (kék kendős lány) o.v., 80x71 cm., j.THORMA.; Törzsk.1928/44
- 270. *Domboldalon*** (háttérben a város) o.v., 80x71 cm., j.j.l. THORMA. Törzsk.1928/45 (Valószínűleg: BÁV /29)
- 271. *Lila ruhás leány virágcsokorral*** o.v., 57x68 cm., j.THORMA.; Törzsk.1928/46
- 272. *Zazar parti táj*** (leányalakkal) o.v., 57x75 cm., j.Thorma János.; Törzsk.1928/47
- 273. *Női portré bazsarózsákkal*** (Műteremben) o.v., 68x56 cm., j.j.l. Thorma János. Mgt. (NSZK)

1929

- 274. *Huszthy Malvin portréja*** o.v., 80x50 cm., j.j.l. THORMA.; Lóránth /99
- 275. *Női fej virágokkal*** o.v., 56x68 cm., j.THOR-MA.; Törzsk.1929/6
- 276. *Tájkép*** (kék kendős leánnyal) o.v., 75x60 cm., j.b.l. THORMA. Törzsk.1929/7; BÁV /74
- 277. *Pibenő leány*** o.v., 75x61 cm., j.THORMA. Törzsk.1929/8
- 278. *Levelet olvasó nő*** (Rózsika piros köpenyben) o.v., 75x55 cm., j.THORMA.; Törzsk.1929/9
- 279. *Féltékeny*** (másodpéldány) o.v., 68x57 cm., j.THORMA.; Törzsk.1929/10
- 280. *Dacos nő*** o.v., 57x68 cm., j.THORMA. Törzsk.1929/11
- 281. *Faun és nimfa*** (másodpéldány) o.v., 80x60 cm., j.THORMA.; Törzsk.1929/12
- 282 *Virágzó almafák*** o.v., 100x80 cm., j.THOR-MA.; Törzsk.1929/12
- 283. *Virágzó almafa*** o.v., 56x67 cm., j.b.l.Thorma János.; Mgt. (NSZK); Törzsk.1929/13
- 284. *Napernyős leány*** (Rózsika tölgyfák alatt) o.v., 75x60 cm., j.THORMA.; Törzsk.1929/14
- 285. *Női akt piros díványon*** (másodpéldány) o.v., 60x75 cm., j.THORMA.; Törzsk.1929/15
- 286. *Akt fürdés után*** o., 75x60 cm., j.

THORMA.; Törzsk.1929/16

- 287. *Égly Sárika arcképe*** o.v., 75x60 cm., j.Thorma János.; Törzsk.1929/17
- 288. *Pibenő nők*** (gyümölcsfák alatt) o. v., j.THORMA.; Törzsk.1929/18
- 289. *Pibenő nők almafák alatt*** (másodpéldány) o.v., j.THORMA.; Törzsk.1929/19
- 290. *Bírsalmaszedő*** o.v., 57x68 cm., j.THORMA. Törzsk.1929/20
- 291. *Bányaoldali táj*** o.v., 75x60 cm., j. THORMA.; Törzsk.1929/21
- 292. *Napernyős leány*** (másodpéldány) o.v., 60x75 cm., j.THORMA.; Törzsk.1929/22
- 293. *Lila ruhás leány csokorral*** o.v., 75x60 cm., j.THORMA.; Törzsk.929/23
- 294. *Tarlózók*** o.v., j.THORMA.; Törzsk.1929/24
- 295. *Őszi est*** (kék kendős leány); Törzsk.1929/25
- 296. *Nyári táj*** (Festónő) o.v., 100x120 cm., j.b.l.Thorma János 1929. MNG ltsz. 59.49 T; Dévényi 1977/40
- 297. *Sétáló nő*** (Hegyi séta) o.v., 86x100 cm., j.b.l.THORMA.; MNG Nyilvántartás; Dévényi 1977/37
- 298. *Almafát rázó kis akt*** o.v., 48x59,5 cm. Thorma 1939/43; Törzsk./57; Lóránth /97
- 299. *Nő virágokkal*** o.v., 100x75 cm., j.b.l.THOR-MA 1929.; MNG Nyilvántartás (Valószínűleg: Lóránth /95)

1930

- 300. *Soltész Elemér dr. portréja*** o.v. 78x58 cm., j.b.l. THORMA 1930. MNG Nyilvántartás; Lóránth /111
- 301. *Női portré*** o.v., j.b.l. THORMA. Mgt. (Románia); Thorma 1939/45a
- 302. *Eietés;*** Thorma 1939/46
- 303. *Vázlat;*** Thorma 1939/47
- 304. *Rózsaszín ruhás nő*** o.v., 60x75 cm. Törzsk./22; Thorma 1939/48; Lóránth /112
- 305. *Női fej*** o.k., 45x54 cm., j.j.l. THORMA. MMK ltsz. 2627; Thorma 1939/49
- 306. *Piros napernyős nő*** o.v., 75x100 cm., j.j.l.THORMA 1930. MNG Nyilvántartás; Lóránth /108
- 307. *Piros napernyős nő*** (vázlatosabb) o.v., Lóránth /109

1931

308 *Fürdő nő;* Thorma 1939/50

309. *Festő és modellje* o.v., 51,5x52 cm., j.j.l.THOR-MA.; MM NB ltsz. 434

310. *Festő és modellje* o.v., 125x150 cm., j.j.l.THORMA Mgt. (Románia); Thorma 1939/51; (Valószínűleg: Lóránth /126)

311. *Festő és modell* o.v., 47,3x57,5 cm., j.j.l. THORMA.; BÁV /48 és 57; Dévényi 1977/39

312. *Piktorina* o.v., 70x100 cm., j.j.l. Thorma. Lóránth /113

1932

313. *Baloghné portréja* o.v., 60x75 cm., j.j.l. Thorma.; Lóránth /122

314. *Tavaszi táj* o.v., 100x120 cm., j.j.l.THORMA. MNG ltsz. 7761; Dévényi 1977/32

315. *Leplet tartó akt;* Thorma 1939/55

316. *Férfi hegedűvel szabadban* (Cigányfiú hegedűvel) o.v., 70x57 cm. Törzsk. /20; Dévényi 1977/43

317. *Cigányfiú hegedűvel* o.k., 100x70 cm., j.j.l. THORMA.; BÁV /62

318. *Nő rózsás kendővel;* Thorma 1939/52

319. *Cigány* o.k., 63x51 cm., j.j.l. THORMA. Thorma 1939/53; BÁV /62

1933

320. *Fürdő nők* (4 alak) o.v., 55x68 cm., j.b.l.THORMA.; MMM ltsz. 664

321. *Fürdőző nők* o.v., 72,5x60 cm., j.j.l. THOR-MA.; BÁV /63

322. *Dioné és Zeus* o.v., 158x196,5 cm., j.b.l.THORMA.; MNG ltsz. 63.111 T

323. *Dioné és Zeus* o.v., 100x75 cm.

Lóránth /124

324. *Lápos partján* o.v., 100x80 cm.

Thorma 1939/59

325. *Klastromréten* o.v., 75x60 cm.

Thorma 1939/61

1934

326. *Festónő* o.v., 100x80 cm., j.j.l. THORMA. TJM ltsz. 68.1.1.

327. *Kalapját fogó nő* o.v., 60x75 cm., j.j.l.THOR-MA.; MNG Nyilvántartás

328. *Szalonnasütés* o.v.,79x100 cm., j.b.l. THOR-MA.; Thorma 1939/66; Lóránth /129

1935

329. *Nagybányai hegyek;* Thorma 1939/67

330. *Piros kabátos nő* o.v., 80x60 cm., j.j.l.THOR-MA.; Thorma 1939/68; Nagyházi /3

331. *Balkányi Zsuzsa* o.v., 68x56,5 cm. j.b.l. Thorma János.; Dévényi 1977/36

332. *Hegedülő cigánypár* o.v., 100x120 cm., j.j.l. THORMA.; Mgt. (Budapest); Thorma 1939/70

333. *Hegedülő cigánypár;* Mgt. (USA)

334. *Hegedülő cigánypár* (vázlat); Thorma 1939/70a

1936

335. *Hoffmann Árpádné portréja* o.v.; Lóránth /133

336. *Almaszedő* o.v., 56x69 cm., j.j.l. THORMA. TJM ltsz. 68.1.2.

337. *Cseresznyeszedés* o.v., 80x70 cm.

Törzsk./52; Thorma 1939/73; Lóránth /134

338. *Almafavirágzás;* Thorma 1939/72

1930-as évek

339. *Akt* o.v., 80x41,5 cm., j.b.l. THORMA.; MM NB ltsz 12

340. *Női arckép* o.v., 56x68,5 cm., j.j.l. THORMA.; MMA ltsz. 1798

341. *Női arckép* o.v., 50x39,5 cm., j.j.l. THORMA.; MMA ltsz. 1718

342. *Flóra* (Női arckép) o.v., 68x56 cm., j.j.l. THORMA.; MMM ltsz. 1715

343. *Aranybányászok* o.v., 78x98 cm., j.j.l. THOR-MA.; Lóránth /107

344. *Kertrészlet* o.v., 28x42 cm., j.b.l. THORMA.; Lóránth /114

345. *Kertrészlet* o.k., 27,5x41,5 cm., j.b.l.THOR-MA.; HOM ltsz. P 77.365

346. *Tájkép* o.v., 28x40 cm., j.b.l. THORMA. Lóránth /115

347. *Tájkép* (kék házzal) o.v., 72x70 cm.

Lóránth /116

348. *Tájkép* o.v., 150x90 cm.; Lóránth /119

349. *Éjjeli mulató nők* o.k., 25x30 cm.; Lóránth /120

350. *Kép a képben* (Nő virágokkal) o.v.; Lóránth /127

351. *Özv. Lezniczky Bertalanné portréja* o.v. Lóránth /132

352. *Piros ruhás nő* o.v., 78x60 cm., j.j.l.THOR-MA.; MNG Nyilvántartás

353. *Nyári táj* o.v., 56x66cm., j.j.l. THORMA.; Mgt. (Budapest)

354. *Tájkép nőalakkal* o.v., 58x73 cm.,

j.j.l.THORMA.; BÁV /30

355. *Leány napernyővel* o.v., 90x70 cm., j.b.l.THORMA.; BÁV /42

356. *Női akt két háttérrel* o.f., 80x100 cm., j.j.l.Thorma János.; Mgt. (NSZK)

357. *Olvasó nő* o.k., 63x51, j.b.l. THORMA. Nagyházi /9

358. *Táj* (lóval) o.v., 56x68., j.j.l. THORMA. Mgt. (Románia)

359. *Klastromréten* o.f., 38x47 cm., j.j.l. THORMA.; Mgt. (NSZK)

360. *Sétáló nő tájban*; Barabás M. 1937

361. *Domboldal* (A művész felesége séta közben) o.v., 92x99 cm., j.j.l. THORMA.; TJM ltsz. 70.24.1

362. *Aratók* o.v., j.b.l. THORMA.; Dévényi 1977/42

363. *Tavaszi szántás* o.v., 100x120 cm., j.b.l.THORMA.; Mgt. (Budapest)

364. *Tájkép* (vázlat) o.k., 68x50 cm.; Törzsk./10

365. *Erdős táj* (Nagybányai táj) o.v., 60x75 cm., j.b.l. THORMA.; Törzsk./60; BÁV /79

366. *Bazilikánál* (figurális) o.v., 100x80 cm.; Törzsk./1.

367. *Csurgónál leány vederral* 60x80 cm. Törzsk./2

368. *Kék-piros kendős nő* o.v., 100x80 cm. Törzsk./11

369. *Rózsaszín ruhás leány kalappal* o.v., 69x56 cm.; BÁV /39

370. *Virágot szedő leány* (térdelő) o.v., 60x80 cm., j.j.l. THORMA.; MMM ltsz. 663

371. *Feleségem a Zazar partján* o.v., 60x80 cm., j.b.l. THORMA.; BÁV /Nagybányai aukció 1994

372. *Zöld blúzós nő* (fehér virággal) o., 56x68 cm. Törzsk./3

373. *Rózsika könyökölve virággal* o.v., 56x68 cm. Törzsk./17

374. *Könyöklő nő virágokkal* o.v.; Lóránth /101

375. *Nagybányai táj* o.v., 75,5x100,5 cm., j.b.l. Thorma János.; MNG Nyilvántartás; BÁV /47

376. *Nagybányai táj* 80x100 cm., j.b.l. THORMA.; MNG Nyilvántartás; BÁV /62

377. *Álló leány* (Nő tájban) o.v, 60x75 cm., j.j.l. THORMA.; Törzsk.; BÁV /55

378. *Thormáné portréja* o.v., 100x80 cm., Törzsk.; BÁV /55 (Valószínűleg: Lóránth /143)

379. *Női portré* o., 80x75 cm.; Törzsk.

380. *Salamonné portréja* o., 57x68 cm., Törzsk./53

381. *Őszi táj* o., 70x97 cm.,

Törzsk.

382. *Téli Kürt utca* o., 50x66,5 cm. Törzsk.

383. *Akt* (Női akt) o.v., 100x80 cm., j.j.l. THORMA.; Törzsk.; BÁV /31

384. *Akt* o., 60x80 cm.; Törzsk.

385. *Akt* (öt alakos) o., 100x75 cm.; Törzsk.

386. *Cigányok* o., 100x120 cm.; Törzsk./30

387. *Cigányok* o., 70x97 cm.; Törzsk.

388. *Faun* (Erdős) o., 80x70 cm.; Törzsk./49

389. *Keresztrefeszítés* o., 70x90 cm.; Törzsk.

390. *Kaszások* o., 58x45 cm.; Törzsk.

391. *Utolsó vacsora* o., 58x44,5 cm.; Törzsk.

392. *Bivalyok* o., 38x48 cm.; Törzsk.

393. *Bivalyok* o., 62x46 cm.; Törzsk.

394. *Lovak* o., 45x57 cm.; Törzsk.

395. *Hortenziák* o., 70x97 cm.; Törzsk.

396. *Pipacsos csendélet* o., 70x97 cm.; Törzsk.

397. *Vegyes virágok* o., 60x75 cm.; Törzsk.

398. *Csendélet* o., 60x55,5 cm.; Törzsk.

399. *Bazsarózsák* o., 70x97 cm.; Törzsk.

400. *Virágszedők Nagybányán* o.k., 55,5x68 cm., j.j.l. Thorma János.; Mgt. (Budapest)

401. *Piros kabátos virágot szedő leány* o.v., 80x100 cm., j.j.l., THORMA. Mgt. (NSZK)

402. *Pihenő nő folyóparton* o.v., 31,3x44 cm., j.b.l. THORMA.; Mgt. (Budapest)

403. *Tájkép női alakokkal* o.v., 75x60 cm., j.j.l. Thorma János.; BÁV /33

404. *Nő virágkosárral* o.v., 65x56 cm., j.j.l. Thorma János.; BÁV /40 és 62

405. *Nő tájban* o.v., 60x75 cm., j.j.l. Thorma János.; BÁV /55

406. *Nő lila rubában* o.k., 57x48 cm. BÁV /45

407. *Női akt* o.v., 80x100 cm., j.j.l. THORMA.; BÁV /31

408. *Ülő akt* o.v., 68x56 cm., j.b.l. THORMA.; BÁV /31

409. *Ülő nő* o.v., 68x56 cm.; BÁV /66

410. *Lila ruhás leány* o.v., 69x56 cm., j.b.l. Thorma J.; BÁV /80

411. *Nagybányai táj* o.v., 61x69,5 cm.; BÁV /54

412. *Nagybányai táj alakokkal* o.v., 96x96 cm., j.b.l. THORMA.; BÁV /55

413. *Zazar partján* o.f., 52x63 cm., j.b.l. Thorma János.; BÁV /81

414. *Nagybányai táj* o.f., 52x63 cm., j.j.l. Thorma

János.; BÁV /81

415. *Nagybányai cigánylány* (Fekvő akt) o.v., 60x80 cm.; Lóránth /137

416. *Füldöző cigánygyerekek* (3 alakos) o.v., 50x60 cm.; Lóránth /138

417. *Nő rózsával* o.v., 60x70 cm.; Lóránth /139

418. *Tájkép* (kalapos nővel) o.v., 60x80 cm.; Lóránth /140

419. *Az első betűvetés* o.v., 140x80 cm.; Lóránth /141

420. *Fekvő akt műteremben* o.v., 60x80 cm.; Lóránth /142

421. *Rózsaszín ruhás napernyős nő* o.v., 50x40 cm.,

j.j.l. THORMA.; Lóránth /145

422. *Kupás Gyula arcképe* o.v., 80x100 cm.; Lóránth /146

423. *Pászkaszentelés* (vázlatos) o.v., 60x70 cm.; Lóránth /147.

424. *Dr. Osian Gábor arcképe* o.v., 100x80 cm.; Törzsk./44; Lóránth /148

425. *Zazar parti táj alakkal* o.v., 75x88 cm., j.j.l. THORMA. Mgt. (Budapest)

Életrajz

1870 Thorma János április 24-én született Kiskunhalason, apja Thorma Béla, anyja Fekete Gizella. Rövidesen Jászberénybe költöztek, ahol gyerekkorát töltötte.

1884 Thorma 14 éves korában Nagybányára költöztek. Gimnáziumi rajtanára és első tanítómestere Horváth Henrik.

1887 Érettségizett és ősszel beiratkozott a budapesti Mintarajztanodába, ahol tanára Székely Bertalan lett.

1888 Karácsony előtt Münchenbe utazott, és két éven át a Hollósy-iskolában tanult.

1891 Életében először utazott Párizsba. A Julian Akadémián Doucet és Bramtot osztályában dolgozott.

1892 A Műcsarnok Téli tárlatán állította ki első jelentős munkáját, a *Szenvedőket*.

1893 Januártól ismét a Julian Akadémián dolgozott.

1894 Párizsi tartózkodása alatt a Salon kiállítására a *Szenvedőket* küldte be, elismerésként „Mention honorable”-t kapott.

1895 Ismét Párizsban dolgozott.

1896 Három év után befejezte az *Aradi vértanú-*

kat, saját költségén állította ki Budapesten. Hatalmas sikert ért el, ismert festő lett. Május elején kezdeményezésére Hollósy iskolájával és baráti körével Nagybányára utazott, s létrejött a kolónia, melynek alapítótagjai: Hollósy Simon, Grünwald Béla, Ferenczy Károly, Réti István és Thorma János. Az állam megvásárolta a *Szenvedőket*. Thorma meghívására Szinyei Merse Pál látogatást tett Nagybányán.

1897 Tavasszal hosszabb tanulmányutat tett: Észak-Olaszország, Párizs, Belgium, Hollandia, Berlin, Drezda, Prága. Újabb erkölcsi és anyagi siker érte, hazatérte után rövid idő alatt megfestette a *Békesség veletek* című művét, amelyet megvásárolt az állam. A nagybányai festők első kiállításán nyolc munkájával vett részt az Andrássy úti régi Műcsarnokban (dec. 15 – jan. 15.). A Révai kiadó megjelentette a nagybányai festők illusztrációival Kiss József költeményeinek reprezentatív kötetét. Egy Rétihez írt levelében részlete-

102

103

	sen megtervezte, leírta egy modern festőis-kola szervezeti felépítését.	
1898	Sorsdöntő év Thorma életében: elkezdte festeni a <i>Talpra magyar!</i> című művét. (1936-ig 13 év megszakítással dolgozott a megvalósításán).	
	A nagybányai Kaszinó Egyesületben előterjesztette fejlesztési javaslatait a kolónia megszilárdítása érdekében.	
	Megjelent Bródy Sándor Ezüst kecske című regénye, melybe többek között Thorma is készített illusztrációkat.	
1899	Tanulmányúton volt Madridban. A nagybányai kolónia csoportos kiállításán egy képet állított ki a Műcsarnokban.	
1900	Részt vett a párizsi világkiállításon, valamint a berlini és drezdai magyar kiállításon.	
1901	Hollósy Nagybányáról való végleges távozásának közvetlen kiváltó oka egy incidens és párbaj közte és Thorma között. Egy ideig ismét Párizsban tartózkodott.	
1902	Megalakult a Nagybányai Szabad Festőiskola (N. Sz. F.), melynek egyik alapító tanára.	
1903	Megsemmisítette a <i>Talpra magyar!</i> vásznát, és egy másik háttérrel újrakezdte a kompozíciót. Megfestette az <i>Október elsején</i> című képét, amelyet a Műcsarnok Téli tárlatán állított ki. Elnyerte a Lipótvárosi Kaszinó díját, majd megvásárolta az állam.	
1904	A fenti képével a St. Louis-i világkiállításon aranyérmet nyert. Párizsi tanulmányúton vett részt.	
1905	A müncheni Glaspalastban kiállított az <i>Október elsejént</i> első osztályú éremmel tüntették ki.	
1906	A Műcsarnok Téli tárlatán az <i>Aradi vértanúk</i> elnyerte a Vaszary-alapítvány díját. Párizsban tartózkodott, ezzel hosszabb időre megszakadt külföldi tanulmányútjainak sorozata.	
1907	Megtekintette a modern francia festők kiállítását Budapesten, mely a későbbiekben komoly hatással volt művészeti tevékenységére. A Nemzeti Szalon első csoportkiállításán egy képpel szerepelt, részt vett a Műcsarnok Téli tárlatán.	
1909	<i>Kártyázók</i> című képével részt vett a Velen-	

104

	cei Biennálén (ápr. 22 - okt. 31.).	
1910	Kiállított a Művészház nemzetközi impresszionista kiállításán.	
1911	Alapítótagja az október 21-én létrehozott Nagybányai Festők Társaságának (NFT.)	
	Részt vett a római nemzetközi kiállításon.	
1912	Thorma kezdeményezésére az NFT. megrendezte a kolónia Jubileumi kiállítását Nagybányán.	
1916	Meghalt az édesanyja.	
1917	Eladta régi házát, műtermét és a festőtelepre költözött. A NFT. elnökévé választották. Gyűjteményes kiállítást rendezett Budapesten az Ernst Múzeumban.	
1918	Az első világháború végén két nemzeti témájú művét (<i>Talpra magyar!</i> , <i>Aradi vértanúk</i>) Debrecenben helyezte letétbe.	
1919	Tavasszal egyedül indította újra a festőiskolát. Az iskola fennmaradása érdekében a román főiskolák ösztöndíjas növendékeinek ingyenes korrigálását is elvállalta.	
1920	Nagybánya román fennhatóság alá került. A Nemzeti Szalonban (november – december) bemutatták a külföldre küldendő reprezentatív kiállítás anyagát, ahol Thorma is szerepelt.	
1921	Novemberben a művésztelep fennállásának 25. évfordulóján kiállítást rendeztek Nagybányán.	
1922	Octavian Goga román kultuszminiszter meglátogatta Nagybányán Thormát és az iskolát. A Velencei Biennálén a <i>Körmenet</i> című munkájával vett részt. A Szinyei Merse Pál Társaság első kiállításán szerepelt a Nemzeti Szalonban (nov. 19 – dec.10.).	
1924	Pedagógiai tevékenységéért Ferdinánd román király a „Bene merenti” első osztályú arany érdemrenddel tüntette ki.	
1925	A román kultuszminiszter a bukaresti Salonul Oficial zsűrijébe nevezte ki, ez alkalommal két munkáját állította ki. Utolsó Párizsi útja. A Szinyei Társasággal a londoni Royal Academy kiállításán vett részt.	
1926	A londoni magyar képanyagot Brüsszelben állították ki. Rétivel olaszországi utazást tettek, mely egyben utolsó külföldi tanulmányútja.	
1927	Lemondott a NFT. elnöki tisztjéről.	

1929	Megnősült, elvette távoli rokonát és tanítványát Kiss Margitot.
1931	Újra dolgozni kezdett a <i>Talpra magyar!</i> -on. Az Aradi vértanúkat megvásárolta az állam.
1937	december 5-én halt meg Nagybányán.
1939	Thorma posztumusz kiállítása Budapesten.

Biography

1870	János Thorma was born on 24 April at Kiskunhalas. His father was Béla Thorma, his mother Gizella Fekete. Shortly after his birth, his family moved to Jászberény, where he spent his childhood.	
1884	When he was 14 years old, his family moved to Nagybánya (today: Baia Mare, Romania). His act teacher at grammar school, Henrik Horváth was his first master.	
1887	After graduating from secondary school he studied at “Mintarajziskola” (School of Artistic Drawing) in Budapest under professor Bertalan Székely.	
1888	Before Christmas he travelled to Munich to continue his studies at the art-school of Hollósy Simon.	
1891	In February he left Munich for Paris to attend the art-classes of Doucet and Bramtot at Julian Academy.	
1892	He showed his first important painting	

The Sufferer in the “Műcsarnok” (Palace of Art) in Budapest.

In January he returned to the Julian Academy.

His painting *The Sufferer* was shown in the Paris Salon and awarded a “Mention Honorable”.

He worked in Paris.

After three years he finished *The Martyrs of Arad*. He showed the painting in a hall he rented himself with great success. He persuaded Hollósy to move to Nagybánya, which he did on May 6 together with his students and friends. The painter-colony was founded; the members included Hollósy, Béla Grünwald, Károly Ferenczy, István Réti and János Thorma. The Hungarian government bought *The Sufferer*.

In spring he started a period of intensive study in Northern Italy, Belgium, The

105

	Netherlands, Berlin, Madrid and Prague. After his return he painted in a very short time the <i>Peace with You</i> , which was again a bid success. This painting too, was bought by the government. He exhibited together with the Nagybánya-artists and the Hollósy School eight masterpieces, including illustrations for the collected poems of József Kiss at the “Régi Múcsarnok” (Old Palace of Art) in Budapest from December 15, 1897 and January 15, 1898.	
1898	A turning point in the life of Thorma a – He started to paint his masterpiece <i>Rise up Hungarians!</i> which he continued to work on until 1936, with an interruption of 13 years. This had a profound influence on his private and creative life for a long time. His “Principles of Art and Artistic Education” were published in the news “Nagybánya és Vidéke”, after that in a booklet form and were required reading for further artists in Hungary.	1907
1899	Travelled to Madrid. Showed one painting at the Nagybánya Colony’s exhibition at the “Múcsarnok”.	1909
1900	Participated in the World-Exhibition in Paris in the exhibition of Hungarian artists in Berlin and Dresden.	1911
1901	Hollósy left Nagybánya after a quarrel and a duel with Thorma. Short stay in Paris.	1912
1902	One of the founders of the Free School of Artists of Nagybánya.	1916
1903	Destroyed his masterpiece <i>Rise up Hungarians!</i> and started it again, with a different background. Finished painting <i>First of October</i> which he showed in the Winter Exhibition in the “Múcsarnok”. The picture was purchased by the government and won him the prize of the Casino of Lipótváros.	1917
1904	<i>First of October</i> won at the world exhibition in St. Louis the Golden Prize. Journey to Paris.	1918
1905	<i>First of October</i> was exhibited in the Glaspalast of Munich and was awarded a First Class prize.	1919
1906	<i>The Martyrs of Arad</i> won the Vaszary	1920
		1921
		1922
		1924
		1925
		1926

Prize at Winter Exhibition of the “Múcsarnok”. He stayed in Paris. The exhibition of modern French painters in Budapest impressed him deeply, and influenced his development later on. Showed *Cardplayers* at the Venice Biennale. One of the founders of “Painters Society of Nagybánya” on 21 October. Participated at the International Exhibition in Rome. On his initiative the Jubilee Exhibition of the Nagybánya colony is organised. Death of his mother. Sold his house and studio to the colony. He was elected President of the “Painters Society of Nagybánya”. Retrospective exhibition in the Ernst Museum in Budapest. At the end of the World War Thorma stored his pictures with national themes (*Rise up Hungarians!* and *The Martyrs of Arad*) in Debrecen. He the launched Free School of Artists. He corrected the paintings of the Romanian scholars free of charge to give the school a better chance for survival. Nagybánya becomes a part of Romania. A jubilee exhibition is organised in Nagybánya in November, on the occasion of the 25th anniversary of the colony’s foundation. The school was visited by the Romanian Minister for Cultural Affairs, Octavian Goga. Exhibited *Procession* again at Venice Biennial. The Romanian King Ferdinand awarded him with the First Class in Gold Medal “Bene Merenti” for his achievements in education. Appointed by the Romanian Minister for Cultural Affairs a member of jury of the Salon Official in Bucharest. His last journey to Paris. Exhibited with Szinyei Merse Society at the exhibition in the London Royal Academy. Same pictures were exhibited in Brussels.

	Travelled to Italy with Réti, this was his last journey abroad.
1927	Resigned the presidency of the Painters Society of Nagybánya.
1929	Married Margit Kiss – a student and distant relative.
1931	Worked again on <i>Rise up Hungarians!</i> . His picture <i>The Martyrs of Arad</i> by the state which provided him a life without financial concerns.
1937	Died on 5 December, in Nagybánya.
1939	Posthumus exhibition in Budapest

Biographie

1870	János Thorma wurde am 24. April 1870 in Kiskunhalas geboren. Sein Vater war Béla Thorma, seine Mutter Gizella Fekete. Kurz nach seiner Geburt übersiedelte die Familie nach Jászberény, wo er seine Kindheit verbrachte.	
1884	Als er 14 Jahre alt wurde, zog die Familie nach Nagybánya (heute: Baia Mare, Rumänien). Sein erster Meister war Henrik Horváth, sein Zeichenlehrer im Gymnasium.	
1887	Nach dem Abitur ging er im Herbst in die „Mintarajziskola“ (Musterzeichenschule) in Budapest zu Professor Bertalan Székely.	
1888	Vor Weihnachten setzte er sein Studium in München in der Malschule von Hollósy fort.	
1891	Im Februar verliess er München und fuhr nach Paris, wo er in den Malerklassen von Doucet und Bramtot arbeitete.	
1892	Er stellte das erste Mal in der „Múcsarnok“ (Budapester Kunsthalle) aus, wo er	
	sein Bild <i>Die Leidenden</i> präsentierte.	1893
	Im Januar kehrte er wieder zur Julian Akademie zurück.	1894
	Während eines erneuten Aufenthalts in Paris wurde sein Werk <i>Die Leidenden</i> im Pariser Salon ausgestellt und mit dem „Mention honorable“ prämiert.	1896
	Vollendete er nach 3-jähriger Arbeit <i>Die Märtyrer von Arad</i> . Seine selbständige Ausstellung war ein grosser Erfolg. Am 6.Mai zogen die Hollósy-Schule und sein Freundeskreis auf seine Initiative nach Nagybánya, wo die Malerkolonie gegründet wurde. Die Mitglieder waren neben Simon Hollósy, Béla Grünwald, Károly Ferenczy, István Réti und János Thorma.	1897
	Im Frühjahr begab er sich auf eine längere Studienreise nach Norditalien, Belgien, Holland, Berlin, Madrid und Prag. Nach seiner Rückkehr malte er in sehr kurzer Zeit das Werk Friede mit	

	Euch, das erneut ein grosser materieller und moralischer Erfolg wurde. Auch dieses Bild wurde von Staat gekauft. Beteiligung an der ersten Ausstellung der Nagybánya-Künstler und der Hollósy-Schule – vom 15. Dezember 1897 bis 15. Januar 1898 in der alten Budapester Kunsthalle – mit 8 Werken, davon 4 Illustrationen zu der Gedichtsammlung von József Kiss. Dieses war ein schicksalhaftes Jahr im Leben von Thorma; weil er die Arbeit an seinem Werk <i>Steh auf Ungar!</i> begann. Er arbeitete an diesem Gemälde bis 1936, mit einer 13-jährigen Unterbrechung. Es bestimmte sein privates und künstlerisches Leben für eine lange Zeit. Seine „Prinzipen über die Kunst und künstlerische Erziehung„ erschienen zuerst in der Zeitung „Nagybánya és Vidéke„, dann in Heftform. Daraus entwickelte sich später ein Wegweiser der ungarischen Künstlererziehung.		Weltausstellung von St.Louis den „Goldenen Preis erster Klasse„, Studienreise nach Paris.
1898		1905	<i>Am ersten Oktober</i> wurde im Münchner Glaspalast ausgestellt und mit dem „Grossen Goldenen Preis„ prämiert.
1899	Studienreise nach Madrid. Gemeinsame Ausstellung der Nagybánya-Künstlerkolonie in der „Múcsarnok„. Er stellte ein Bild aus.	1906	Ausstellung des Bildes <i>Märtyrer von Arad</i> in der „Múcsarnok„, gewann den „Vaszary-Preis„.
1900	Er nahm an der Weltausstellung in Paris und an der Ausstellung der ungarischen Künstler in Berlin und Dresden teil.	1907	Die Ausstellung der modernen französischen Maler in Budapest hinterliess in ihm einen grossen Eindruck und beeinflusst seine spätere künstlerische Entwicklung.
1901	Hollósy verliess Nagybánya nach einer Auseinandersetzung und einem Duell mit Thorma Kurzaufenthalt in Paris.	1909	Teilnahme an der Biennale in Venedig. Er stellte den <i>Kartenspieler</i> aus.
1902	Gründung der „Freien Kunstlerschule„ von Nagybánya zusammen mit Réti.	1911	Mitberünder der „Gesellschaft der Maler von Nagybánya„, am 21.Oktober.
1903	Vernichtete sein Werk <i>Steh auf Ungar!</i> und begann es erneut mit einem anderen Hintergrund zu malen. Vollendet sein Gemälde <i>Am ersten Oktober</i> , das er in der Budapester Kunsthalle in der Winterausstellung zeigte. Das Bild wurde von Stadt gekauft. Er gewann mit diesem Werk den Preis des „Kasinos von Lipótváros„.	1912	Auf seine Initiative wurde die Jubiläumsausstellung der Kolonie von Nagybánya organisiert.
1904	<i>Am ersten Oktober</i> gewann auf der	1916	Tod der Mutter.
		1917	Er verkaufte sein Haus und zog in eine Atelierwohnung der Künstlerkolonie um. Er wurde zum Präsidenten der „Gesellschaft der Maler von Nagybánya„ gewählt.
		1918	Ausstellung seiner gesammelten Werke im „Ernst Museum„, in Budapest.
		1918	Am Ende des Ersten Weltkrieges deponiert Thorma seine Bilder mit nationaler Thematik in Debrecen.
		1919	Er eröffnet im Alleingang die „Freie Kunstschule„. Um die Schule aufrecht zu erhalten, erklärt er sich bereit, unentgeltlich die Studien der rumänischen Stipendiaten zu korrigieren.
		1920	Siebenbürgen kam unter rumänische Oberhoheit.
		1921	Im November wird in Nagybánya anlässlich des 25. Jahrestages der Gründung der Künstlerkolonie eine Jubiläumsausstellung veranstaltet.
		1922	Die Schule wurde von dem rumänischen Kultusminister Octavian Goga besucht. Erneute Teilnahme an der Biennale mit seinem Bild <i>Prozession</i> .

1924	Für seine pädagogische Tätigkeit wurde er vom rumänischen König Ferdinand mit dem Orden erster Klasse in Gold „Bene Merenti„ ausgezeichnet.
1925	Wurde er vom rumänischen Kultusminister zum Jurymitglied für den „Salon Officiale„ in Bukarest berufen. Seine letzte Reise nach Paris. Nahm mit der „Szinyei Merse Gesellschaft„ an der Ausstellung in der Londoner „Royal Academy„ teil.
1926	Dasselbe Bildmaterial wurde auch in Brüssel ausgestellt. Er nahm gemeinsam mit Réti an einer Studienreise in Italien teil. Seine letzte Auslandsreise.
1927	Verzicht auf die Präsidentschaft der „Gesellschaft der Maler„.
1929	Er heiratete Margit Kiss, eine Schülerin und entfernte Verwandte.
1931	Er arbeitete erneut an seinem Werk <i>Steh auf Ungar!</i> . Sein Bild <i>Die Märtyrer von Arad</i> wurde vom Staat gekauft, was ihm ein materiell sorgenfreies Leben verschaffte.
1937	Er starb am 5. Dezember in Nagybánya.
1939	Posthumusausstellung in Budapest.

Biographie

1870	Naissance de János Thorma le 24 avril, son père est Béla Thorma, sa mère est Gizella Fekete. Peu après la famille s’installe à Jászberény, où il passe son enfance.		
1884	il a 14 ans quand la famille s’installe à Nagybánya (Aujourd’hui Baia Mare, Romania), dans une ville au Nord de la Transylvanie. Son professeur de dessin au lycée, Henrik Horváth est son premier maître.	1888	scrit á «Mintarajztanoda» (École de dessin artistique) á Budapest, où son professeur est Bertalan Székely.
1887	Après avoir passé le baccalauréat il s’in-	1891	Avant Noël il part pour Munich. Il travaille á l’Ecole de Peintres de Hollósy pendant deux ans.
		1892	Il part pour Paris. Il travaille á l’Académie Julian, fréquente les cours de Doucet et de Bramtôt.
			Il expose sa première oeuvre importante <i>Les souffrants</i> á Budapest, au salon d’hiver

1893	au «Múcsarnok» (Palais d'Exposition). Dès janvier il travaille de nouveau à l'Académie Julian.	1900	tableau à l'exposition des peintres de Nagybánya au Palais d'Exposition. Il participe à l'Exposition Universelle à Paris, et aux expositions hongroises à Dresde et à Berlin.
1894	Pendant son séjour à Paris, il expose <i>Les souffrants</i> au Salon, obtient la «Mention Honorable».	1901	Un incident suivi de duel entre Thorma et Hollósy à Nagybánya provoque le départ définitif de Hollósy. Court séjour à Paris.
1895	Il travaille de nouveau à Paris.	1902	Fondation de l'Ecole Libre de Peintres de Nagybánya dont il est un des professeurs fondateurs.
1896	Après trois ans de travail il achève <i>Les martyrs d'Arad</i> qu'il expose à Budapest à ses frais. Il remporte un vif succès qui le rend connu. Á son intention le 6 mai Hollósy se rend à Nagybánya avec son Ecole et ses amis. Ils fondent la colonie de peintres dont les fondateurs sont Simon Hollósy, Béla Grünwald, Károly Ferenczy, István Réti et János Thorma. l'Etat hongrois achète <i>Les souffrants</i> . Á l'invitation de Thorma, le peintre Pál Szinyei Merse rend visite Nagybánya.	1903	Il détruit son tableau <i>Allons les Hongrois!</i> et recommence la peinture avec un autre fond. Il achève <i>Le premier octobre</i> qu'il expose au salon d'hiver au «Múcsarnok» (Palais d'Exposition). Le tableau obtient le prix du Casino de Lipótváros, l'Etat hongrois l'achète.
1897	Au printemps il fait un voyage d'étude. Il visite Italie du Nord, Paris, la Belgique, les Pays-Bas, Berlin, Dresde et Prague. Après son retour l'Etat hongrois achète son oeuvre <i>Allez en paix</i> peint en très peu de temps. Du 15 décembre au 15 janvier 1898 il participe à la première exposition des peintres de Nagybánya et de l'Ecole de Peintres de Hollósy, il expose huit oeuvres á «Régi Múcsarnok» (l'ancien Palais d'Exposition). La maison d'édition Révai fait paraître les Poèmes choisis de József Kiss illustré des peintres de Nagybánya. Il élabore ses idées concernant la structure d'une école de peintres moderne dans une lettre écrite á István Réti.	1904	<i>Le premier octobre</i> remporte la Médaille d'Or á l'Exposition Universelle á St. Louis. Voyage d'étude á Paris.
1898	Année décisive dans la vie de Thorma, il commence á peindre un de ses chef d'oeuvres, <i>Allons les Hongrois!</i> (Le 15 mars), qui marquera sa vie pendant très longtemps. Avec 13 ans d'interruption il continue á en travailler jusqu'à 1936. Il présente ses propositions pour raffermir la colonie de peintres á l'Association du Casino de Nagybánya. Parution du roman de Sándor Bródy intitulé Ezüst Kecse (La chèvre d'argent), illustré entre autre par Thorma.	1905	<i>Le premier octobre</i> exposé á Glaspalast á Munich obtient la médaille de Première Classe.
1899	Voyage d'étude á Madrid. Il expose un	1906	<i>Les Martyrs d'Arad</i> exposé au salon d'hiver au Palais d'Exposition obtient le prix de la Fondation Vaszary. Séjour á Paris.
		1907	Il visite l'exposition des peintres modernes français á Budapest qui influencera profondément sa peinture. Il expose un tableau á la première exposition collective á «Nemzeti Szalon» (Salon National), il participe au salon d'hiver au «Múcsarnok».
		1909	Il participe á la Biennale de Venise (22 avril – 31 octobre) avec les <i>Joueurs aux cartes</i> .
		1910	Il participe á l'exposition impressionniste internationale á «Művészház» (Maison d'Artistes).
		1911	Fondateur de la Société des Peintres de Nagybánya fondée le 21 octobre. Il participe á l'Exposition Internationale á Rome.
		1912	Á son initiative la Société des Peintres de Nagybánya organise l'Exposition Jubilaire

1916	de la colonie á Nagybánya.	1924	Ferdinand, le roi roumain le décore par la médaille «Bene Merenti» de première classe en reconnaissance de son activité pédagogique.
1917	La mort de sa mère. Il vend son ancienne maison et son atelier, s'installe á la colonie. Elu président de la Société des Peintres de Nagybánya. Son exposition rétrospective á Budapest á «Ernst Múzeum» (Musée Ernst).	1925	Le ministre de la culture de la Roumanie le nomme dans le jury du Salon Oficial á Bukarest, il y expose deux tableaux. Son dernier voyage á Paris. Il participe á l'exposition de Royal Academy á Londres avec la Société Szinyei Merse.
1918	Á la fin de la premiere guerre mondiale, il met en dépôt á Debrecen ses tableaux de sujet national, <i>Allons les Hongrois!</i> et <i>Les Martyrs d'Arad</i> .	1926	La présentation des mêmes tableaux á Bruxelles. Il part pour l'Italie avec Réti, c'est son dernier voyage d'étude.
1919	Au printemps il rouvre seul l'Ecole Libre de Nagybánya. Pour pouvoir maintenir l'Ecole il corrige les peintures des étudiants roumains á titre gratuit.	1927	Thorma démet de ses fonctions de président de la Société des Peintres de Nagybánya.
1920	La Transylvanie devient part de la Roumanie. Il participe á l'exposition représentative de l'art hongrois á «Nemzeti Szalon» (novembre – décembre).	1929	Il épouse sa parente éloignée, son élève, Margit Kiss.
1921	Exposition pour le 25ème anniversaire de la colonie á Nagybánya.	1931	Il travaille de nouveau sur son tableau <i>Allons les Hongrois!</i> . l'Etat hongrois achète <i>Les Martyrs d'Arad</i> .
1922	Octavian Goga, ministre de la culture de l'Etat roumaine rend visite á Nagybánya. Á la Biennale de Venise il expose <i>La procession</i> . Du 19 novembre au 10 décembre il participe á la première exposition de la Société Szinyei Merse á «Nemzeti Szalon».	1937	Il meurt le 5 décembre á Nagybánya.
		1939	Exposition posthume á Budapest.

Biografie

1870 Thorma sa născut în 24 aprilie la Kiskunhalas, ca fiul lui Thorma Béla și Fekete Gizella. După un scurt timp familia sa mutat la Jászberény, unde și-a petrecut copilăria.

1884 Când Thorma avea 14 ani sau mutat la Nagybánya (azi Baia Mare, România) În liceu profesorul de desen și primul maestru al lui era Horváth Henrik.

1887 După bacalaureat toamna s-a înscris în „Mintarajztanoda” (Școala de desen artistic) din Budapesta, în clasa lui Székely Bertalan.

1888 Înainte de crăciun pleacă la MÜNichen a și timp de doi ani frecventează școala lui Hollósy.

1891 Pentru prima oară călătorește la Paris, unde urmează cursurile lui Doucet și Bramtř de la Académie Julian.

1892 Expune pe *Suferiții* – prima lucrare importantă – la expoziția de iarnă din Budapesta la „Műcsarnok” (Palatul de Artă).

1893 Din ianuarie lucrează iarăși la Académie Julian.

1894 În timpul șederii de la Paris expune pe *Suferiții* în Salonul de Artă, și ca recunoaștere primește premiul „Mention Honorable”.

1895 Lucrează la Paris.

1896 După trei ani finisează lucrarea *Martirii din Arad* pe care expune la Budapesta pe propria lui cheltuieală. Are un succes răsunător și devine celebru. La 6 mai la invitația lui Thorma Hollósy face o călătorie la Baia Mare împreună cu studenții și prietenii lui. Totodată în timpul acestei vizite a fost fondată și colonia de pictură de către: Hollósy Simon, Grünwald Béla , Ferenczy Károly, a RétiIstván și Thorma János. Statul cumpără pictura *Suferiții*. La invitația lui Thorma Szinyei Merse Pál a făcut o vizită la Baia Mare.

1897 În primăvară a efectuat o călătorie de

studiu mai îndelungată în Italia de Nord, Paris, Belgia, Berlin, Dresda

și Praga. Are noi succese morale și materiale. După reântoarcere din călătorie a pictat în scurt timp tabloul *Fie Domnul cu voi*, pe care statul a cumpărat. La prima expoziție a pictorilor de la Baia Mare în Vechea Palatul de Artă de la Budapesta (15 decembre – 15 ianuarie 1898)

Thorma a expus 8 (opt) lucrări. Editura Révai a editat într-un volum reprezentativ poemele lui Kiss József cu ilustrațiile artiștilor de la Baia Mare. Într-o scrisoară adresată lui Réti István, Thorma descrie cu amănunție concepția lui despre structura de organizare a unei facultăți moderne de artă.

1898 Este un ani decisiv în viața lui Thorma, a început să picteze pictura *Deșteaptăte Ungure!* (15 Martie), la care lucrează până la 1936 incluzînd și cele 13 ani de întrerupere a lucrării. Prezintă în Alianța de Casino din Baia Mare propuneriiile sale de dezvoltare în favoarea întăririi coloniei. În acest ani a apărut și romanul Ezüst Kecske (Capra de argint) a lui Bródy Sándor având ilustrați desenate și de către Thorma.

A efectuat o călătorie de studii la Madrid. La expoziția de grup a coloniei de la Baia Mare la Palatul de Artă din Budapesta a expus o pictură.

1900 Participă la Expoziția Mondială de la Paris, precum și la expoziție maghiară de la Dresde și Berlin.

1901 Hollósy pleacă definitiv de la Baia Mare în urma unui incident sfârșit în duel între el și Thorma. Pentru un scurt timp se stabilește iarăși la Paris.

1902 Este între profesorii fondatori al Școlii Libere de Artă din Baia Mare.

1903 Distruge pânza *Deșteaptăte Ungure!* și reâmcepe compoziția cu un fond nou. A

terminat tabloul *1 Octombrie* pe care a expus la salonul de iarnă de la Palatul de Artă din Budapesta, și cu care a câștigat premiul Casino a orașului Lipótváros, totodată statul

a cumpărat această pictură.

1904 Cu pictura *1 Octombrie* a câștigat Medailia de Aur a Expoziției Mondială din St. Louis (USA). A luat parte într-o călătorie de studii la Paris.

1905 Expune tabloul *1 Octombrie* la galeria Glaspalast din Munchen cu care obține medailia de Prima Clasă.

1906 Lucrarea *Martirii din Arad* expusă la Salonul de iarnă la Palatul de Artă din Budapesta obține premiul Fondației Vaszary. Pentru un interval scurt iarăși se stabilește la Paris.

1907 Vizita făcută la expoziția pictorilor francezi modern din Budapesta a influențat profund demersul artei sale. A expus o lucrare la Salonul Național, prima expoziție colectivă națională, și a participat la expoziția de iarnă la Palatul de Artă din Budapesta.

1909 A participat la Biennala din Veneția (22 aprilie – 31 octombrie) cu pictura *Jocătorii de cărți*.

1910 Expune la expoziția internațională a impresioniştilor la „Művészház” (Casa Artei).

1911 Membru fondator al Societăți Pictorilor din Baia Mare fondat la 21 octombrie. A participat la Expoziția Internațională din Roma.

1912 La inițiativa lui Societatea Pictorilor din Baia Mare a organizat Expoziția Jubiliară a coloniei din Baia Mare.

1916 Decedează mama lui Thorma.

1917 Vinde vechea casă și atelierul și se mută la colonie. A fost ales președintele Societăți Pictorilor din Baia Mare. A organizat expoziția sa retrospectivă la „Ernst Múzeum” (Muzeul Ernst) din Budapesta.

1918 La sfârșitul primului război mondial depune la Debrecen cele două picturi cu tematică națională: *Deșteaptăte Ungure!* și *Martirii din Arad*.

1919 Primăvara singur reânnoiește activitatea coloniei și în interesul susțineri școlii se angajează să-și drumeze pe gratis studenți cu bursă de la facultățile de artă române.

1920 Baia Mare a căzut sub protectoratul României. La Salonul Național au fost prezentate lucrările alese – între care și a lui Thorma – pentru o expoziție reprezentativă a artei maghiare urmând să fie expuse în străinătate.

1921 În noiembrie a fost organizată la Baia Mare expoziția pentru aniversarea de 25 de ani de la fondarea coloniei.

1922 Octavian Goga, ministrul culturi a româniei a vizitat școala lui Thorma din Baia Mare. La Biennala din Veneția expune pictura *Procesiune*. Între 19 noiembre și 10 decembrie a participat la prima expoziție a Societăți Szinyei Merse la Salonul Național. Ferdinand, regele româniei a decorat cu medalia de aur „Bene Merenti, de prima clasă ca o recunoaștere al activități pedagogice ale sale.

1925 Ministerul Culturii al României a numit în juriul Salonului Oficial din Bukurești, și cu această ocazie a expus două tablouri. Ultimul voiaș la Paris. A participat la expoziția Societăți Szinyei Merse la Academia Regală din Londra.

1926 Același picturi cu care a participat în anglia au fost expuse și la Bruxelles. Împreună cu Réti vizitează italia, acest voiaș fiind ultimul drum de studii în străinătate.

1927 Thorma renunță din funcța de președinte a Societăți Pictorilor din Baia Mare.

1929 Se însoară cu Kiss Margit, o rudă îndepărtată și fosta elevă a lui.

1931 Începe iarăși să lucreze la tablou *Deșteaptăte Ungure!*, iar pictura *Martiri din Arad* a fost cumpărată de către statul maghiar.

1937 Decedează la 5 decembrie la Baia Mare.

1939 Expoziția postumus la Budapesta.

simon
STÚDIÓ

